COMITETUL DE STAT
PENTRU CULTURĂ ŞI ARTA

REVISTA MUZEELOR

5

ANUL III – 1966

https://biblioteca-digitala.ro

UNIVERSITATEA DIN BUCUREŞTI
SEMINARUL DE ARHEOLOGIE
„VASILE PÂRVAN"
Nr. inv.: 2382
Cota.:

Fondul
LUCIAN ROŞU

https://biblioteca-digitala.ro

MUZEUL TEHNICII POPULARE

DUMBRAVA SIBIULUI

https://biblioteca-digitala.ro

REVISTA MUZEELOR

APARE SUB ÎNGRIJIREA
CONSILIULUI MUZEELOR DIN C. S. C. A.
Redactor șef: LUCIAN ROȘU

https://biblioteca-digitala.ro

Redacția: str. Fundației nr. 4,
raionul 30 Decembrie, București,
telefon 12.17.70

Administrația: str. Brezoianu nr. 23—25,
telefon 14.67.99

https://biblioteca-digitala.ro

PLENARA COMUNĂ A CONSILIULUI MUZEELOR ŞI A COMISIEI MUZEELOR DE ARTĂ DIN CADRUL CONSILIULUI ARTELOR PLASTICE DIN C.S.C.A.

În zilele de 28 şi 29 iunie a.c. în sala de marmură a Casei Scînteii s-au desfăşurat lucrările plenarei comune a Consiliului muzeelor şi a Comisiei muzeelor de artă din cadrul Consiliului artelor plastice.

Au luat parte: Ion Moraru şi Virgil Florea, vicepreşedinţi ai Comitetului de Stat pentru Cultură şi Artă, dr. docent Mihai Băcescu, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România, preşedintele Consiliului muzeelor din C.S.C.A., acad. prof. dr. docent Constantin Daicoviciu, acad. prof. dr. docent George Oprescu, directorul Institutului de istoria artei, prof. univ. dr. docent Virgil Vătăşeanu, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România, prof. univ. dr. docent Mihai Pop, directorul Institutului de etnografie şi folclor, prov. univ. arhitect Grigore Ionescu, directorul Direcţiei monumentelor istorice din C.S.C.A.S., Liviu Ştefănescu, vicepreşedinte al Consiliului muzeelor din C.S.C.A., Mircea Deac, secretarul Consiliului artelor plastice din C.S.C.A., M. H. Maxy, directorul Muzeului de artă al Republicii Socialiste România, membrii Consiliului muzeelor şi ai Comisiei muzeelor de artă, profesori universitari, directori de muzee, din capitală şi din provincie, cercetători ştiinţifici de la Academia Republicii Socialiste România, muzeografi.

Deschizînd şedinţa plenarei, Ion Moraru, vicepreşedinte al Comitetului de Stat pentru Cultură şi Artă, a propus pentru dezbatere următoarele materiale:

— Referatul *Măsuri privind îmbunătăţirea reţelei şi a profilului instituţiilor muzeale*, prezentat de Liviu Ştefănescu, vicepreşedinte al Consiliului muzeelor.

— Proiectul legii Patrimoniului muzeistic de stat;

— *Studiu privind schema de proiectare a laboratorului central de restaurare şi conservare a pieselor de muzeu.*

Materialele supuse spre dezbatere, a subliniat în continuare tov. I. Moraru, relevă însemnătatea plenarei Consiliului muzeelor, care marchează un pas înainte în înfăptuirea unor mari şi vechi deziderate ale muzeografilor români; legea pentru organizarea muzeelor şi a patrimoniului muzeistic de stat, înfiinţarea laboratorului central de conservare şi restaurare şi a centrului de documentare muzeistică, înzestrat cu o bogată literatură de specialitate. Aceste realizări sînt posibile astăzi ca urmare a permanentei îndrumări ideologice şi a sprijinului material acordat de partid şi de stat muncii muzeografice — sector important al frontului ideologic.

În pregătirea plenarei participanţii au studiat materialele pe baza cărora s-au desfăşurat discuţiile. În cadrul dezbaterilor s-au făcut valoroase propuneri privind proiectul de lege a Patrimoniului muzeistic de stat şi studiul pentru organizarea şi funcţionarea Laboratorului central de conservare şi restaurare a pieselor de muzeu, cu numeroasele sale secţii. Înfiinţarea acestui laborator este una din cele mai importante sarcini pe care le înscrie planul de activitate al Consiliului muzeelor.

Relevînd progresele înfăptuite pe tărîm muzeografic în ultimii ani, vorbitorii au subliniat necesitatea de a se acorda o atenţie sporită pregătirii unor cadre specializate în probleme de muzeografie, introducerea predării muzeografiei în universităţi şi institutele de învăţămînt superior. De asemenea Institutul central de muzeografie, a cărui înfiinţare este prevăzută în proiectul de lege, va determina un puternic salt în desfăşurarea activităţii muzeale pe un plan ştiinţific superior.

Vii şi creatoare discuţii au avut loc pe marginea referatului *Măsuri privind îmbunătăţirea reţelei şi a profilului instituţiilor muzeale* prezentat de tov. Liviu Ştefănescu. Vorbitorii au apreciat ca fiind valoroasă şi stimu-

https://biblioteca-digitala.ro

latorie, conform realității existente în muzee, ideea profilării muzeelor în raport cu fondul de exponate pe care îl posedă instituția muzeală și cu zona, regiunea, raionul, pe care le reflectă, fapt ce va duce la îmbunătățirea conținutului tematic al expozițiilor organizate de muzee. Profilarea va duce la lichidarea unor repetări supărătoare, a unor asemănări excesive dintre un muzeu și altul sau dintre o secție și alta, rezultate din tendința de a organiza, mai ales la muzeele raionale, un circuit complet — de la comuna primitivă pînă în zilele noastre, indiferent dacă fondul de exponate al muzeului permite sau nu acest lucru. Eliminarea acestor repetări, desființarea unor secții create pe alocuri în mod forțat cu materiale firave vor lăsa loc relevării clare a exponatelor valoroase care se află în posesia muzeului, prezentării complete a unor teme pentru care muzeul posedă materialul de bază necesar.

Pe aceeași linie, autoritatea de principiu și organizatorică ce se conferă muzeului regional, ca nucleu viu de îndrumare a activității muzeografice pe întregul teritoriu al regiunii, marchează o etapă de aprofundare a muncii în cadrul căreia toate coordonatele sînt bine cunoscute cadrelor de specialiști. În acest sens prof. Mircea Petrescu-Dîmbovița sublinia importanța pe care o are în activitatea de cercetare o corectă muncă de evidență a fondului muzeistic, o coordonare a materialului arheologic pe provincii istorice.

Subliniind însemnătatea muzeului în desfășurarea muncii culturale pe plan regional și local, a locului important pe care el îl ocupă în activitatea cultural-educativă, acad. G. Oprescu a rostit însuflețite cuvinte cu privire la sarcinile sfaturilor populare regionale și raionale în susținerea permanentă a muncii muzeale, în ocrotirea monumentelor istorice, a creației poporului nostru.

Directori ai muzeelor regionale și raionale, secretari ai comitetelor regionale de cultură și artă au relevat spiritul de colaborare în care se desfășoară în general, mai ales în ultimii ani, activitatea comună a muzeelor și organelor locale de partid și de stat, pentru înfăptuirea sarcinilor patriotice de valorificare a bogatului patrimoniu muzeistic din țara noastră.

Dorin Popescu, director adjunct al Institutului de arheologie al Academiei Republicii Socialiste România, a vorbit despre colaborarea dintre Institutul de arheologie și muzee, colaborare fructuoasă datorată intereselor comune ale acestora în salvarea monumentelor arheologice și în munca de cercetare.

În cuvîntul său, prof. arh. Grigore Ionescu a făcut o amplă expunere asupra unor forme de organizare care să corespundă necesității de conservare, ocrotire și valorificare a monumentelor istorice, arhitectonice și de artă populară și a monumentelor naturii, antrenării unui mai mare număr de cadre specializate, — arhitecți, ingineri, arheologi, istorici, — de lărgire a organismelor care se ocupă de această problemă în scopul de a cuprinde terenul vast și complex al muncii.

M. H. Maxy, directorul Muzeului de artă al Republicii Socialiste România, s-a referit, de asemenea, la coordonarea formelor organizatorice în funcție de necesitățile reale, la aportul prețios al celor mai valoroși oameni de diverse specialități, la stimularea muzeografilor prin echivalarea reală a muncii lor cu cea a cercetătorilor din institutele Academiei.

Sînt greu chiar și numai de enunțat numeroasele propuneri competente, adînc studiate, izvorîte dintr-o îndelungă și prodigioasă activitate a cadrelor de specialiști, care au vorbit în cele două zile de dezbateri ale plenarei. Plenara a sprijinit cu însuflețire propunerea de organizare a unui Muzeu republican de istoria patriei.

La lucrările plenarei comune a Consiliului muzeelor și a Comisiei muzeelor de artă din cadrul Consiliului artelor plastice a fost transmis cuvîntul acad. Constantin Daicoviciu care a informat între altele asupra înființării la Facultatea de istorie de la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj a unor cursuri de muzeografie în cadrul unei grupe de specializare pentru muzeele de toate profilele. Cursurile se vor desfășura în trei semestre ale ultimilor doi ani.

În încheierea lucrărilor plenarei a luat cuvîntul Ion Moraru, vicepreședinte al C.S.C.A., care a trecut în revistă importantele realizări ale muzeografiei românești arătînd că măsurile asupra cărora s-au desfășurat discuțiile constituie expresia trecerii de la etapa de acumulări cantitative la o muncă de înaltă calitate și conținut științific. Vorbitorul a insistat asupra sarcinilor importante care stau în fața muzeografiei românești, în îmbunătățirea prezentării epocii moderne și contemporane din istoria poporului român, a istoriei clasei muncitoare, a epocii de construire desfășurată a socialismului — nu în forme generale, ci prin sublinierea tradițiilor, faptelor, evenimentelor care s-au petrecut în raza regiunii, raionului, sau orașului respectiv. Tovarășul Ion Moraru a criticat improvizațiile, graba în organizarea expozițiilor de bază, care nu pot să ducă decît la o calitate aproximativă a acestora și, implicit, la diminuarea forței educative a instituțiilor muzeale create în acest fel.

Vorbind despre însemnătatea documentelor de partid în desfășurarea unei munci științifice, profunde, de un înalt patriotism, tov. Ion Moraru amintea cuvintele tov. Nicolae Ceaușescu, secretar general al C.C. al P.C.R., rostite la întîlnirea cu activul de partid din regiunea Argeș: « *De ce acordăm noi o așa de mare atenție tradițiilor luptei patriotice și revoluționare? Noi, comuniștii, considerăm că este o datorie de onoare de a studia, cunoaște și cinsti cum se cuvine pe cei care au contribuit la făurirea națiunii noastre, care și-au dat viața pentru libertatea națională și socială a poporului român. Noi, comuniștii, sîntem continuatorii a tot ceea ce are mai bun poporul român. Partidul comunist nu a apărut întîmplător în România. El este rezultatul unui întreg proces istoric de dezvoltare economico-socială care a dus la maturizarea clasei muncitoare, a luptei revoluționare și la formarea Partidului Comunist Român* » *.

* Scînteia, 13 iunie 1966.

https://biblioteca-digitala.ro

MĂSURI PRIVIND ÎMBUNĂTĂȚIREA REȚELEI ȘI A PROFILULUI INSTITUȚIILOR MUZEALE*

Având tradiții ale căror începuturi datează de peste 200 de ani, mișcarea muzeală din țara noastră a cunoscut în anii puterii populare un mare avînt. Dovada concretă o constituie vasta rețea de instituții muzeale, care cuprinde astăzi 220 unități, repartizate pe tot cuprinsul țării, dintre care 154 au fost înființate în ultimii 20 de ani. Au fost organizate în acești ani muzee ca: Muzeul de artă al Republicii Socialiste România, Muzeul de istorie a partidului comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România, Muzeul de artă din Constanța, Muzeul Deltei Dunării din Tulcea, Muzeul regional de științele naturii din Ploiești, Muzeul de istorie din Bacău și Muzeul Unirii din Iași, muzeele etnografice din Iași și Golești, muzeele memoriale «I. L. Caragiale» din Ploiești, «Nicolae Grigorescu» și «B. P. Hașdeu» din Cîmpina, «N. Iorga» din Vălenii de Munte, «M. Sadoveanu» Vînători-Neamț. Acestea sînt doar cîteva exemple.

Din punctul de vedere al domeniului de cercetare, rețeaua de instituții muzeale cuprinde:

— 39 muzee de artă
— 18 muzee de științele naturii
— 44 muzee de istorie
— 14 muzee de etnografie și artă populară
— 39 muzee și case memoriale
— 5 muzee speciale și tehnice

— 61 muzee cu profil mixt, în cadrul cărora funcționează 15 secții de artă, 45 secții de științele naturii, 61 secții de istorie, 31 secții de etnografie și artă populară, 10 secții memoriale și o secție tehnică.

Din totalul instituțiilor muzeale, 11 sînt subordonate Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă, 179 sfaturilor populare regionale, raionale și orășenești, iar 28 altor departamente.

Acțiunea de constituire de noi muzee s-a desfășurat concomitent cu cea de consolidare și de dezvoltare a vechilor unități, care au căpătat în anii puterii populare o nouă înfățișare. Dintre acestea menționăm:

* Referat prezentat la plenara comună a Consilului muzeelor și a Comisiei muzeelor de artă din cadrul Consiliului artelor plastice din C.S.C.A., de către Liviu Ștefănescu, vicepreședinte al Consiliului muzeelor.

https://biblioteca-digitala.ro

Muzeul Brukenthal din Sibiu, Muzeul de istorie naturală « Grigore Antipa », Muzeul de istorie a orașului București, Muzeul satului, Muzeul de artă din Cluj.

Expresie concludentă a grijii partidului și statului nostru pentru dezvoltarea și răspîndirea științei și culturii, muzeele cuprind un bogat patrimoniu de obiecte și documente care oglindesc frumusețea și bogăția patriei noastre, trecutul glorios și lupta poporului, forța de creație, ingeniozitatea și talentul acestuia în făurirea culturii și artei. Ca urmare a unei laborioase munci de cercetare și depistare, patrimoniul muzeistic s-a îmbogățit cu numeroase și valoroase piese de muzeu. Astfel, spre exemplu, muzeele de artă au achiziționat în perioada 1955—1965 un număr de 8 692 lucrări de pictură, sculptură și artă decorativă — românești și străine, în afara lucrărilor de artă contemporană românească care li s-au repartizat din cele achiziționate de Comitetul de Stat pentru Cultură și Artă și sfaturile populare.

Secția de științele naturii de la Muzeul Brukenthal și-a mărit patrimoniul în același interval de timp cu peste 250 000 exponate.

Centre de cercetare științifică și de păstrare a patrimoniului muzeal, parte integrantă a frontului ideologic, muzeele desfășoară și o intensă muncă educativ-culturală. Aproape 8 000 000 de vizitatori au trecut în anul 1965 prin muzee, îmbogățindu-și cunoștințele.

Atracția și interesul crescînd pe care-l prezintă cele mai multe dintre muzeele țării se datoresc atît colecțiilor valoroase pe care le dețin, conținutului tematic bogat și variat, cît și formelor și soluțiilor ingenioase care s-au dat în organizarea expozițiilor de bază și temporare. Mobilierul, grafica și materialul muzeografic auxiliar, subordonate ilustrării ideilor tematice au asigurat multor expoziții o ținută modernă, care îmbină în mod armonios cadrul expoziției cu cerințele sublinierii calităților artistice și documentare ale exponatelor. În acest sens, muzeografia românească a dobîndit o valoroasă experiență, apreciată cu diferite prilejuri și de specialiștii de peste hotare.

Una din trăsăturile care au caracterizat această perioadă a fost orientarea de a se crea cît mai multe unități muzeale care să cuprindă, pe de o parte, întregul teritoriu al țării noastre, iar pe de altă parte, să ilustreze toate profilele: științele naturii, istorie, etnografie, artă și muzee memoriale. Mergîndu-se pe această cale, s-au promovat o serie de inițiative locale — unele, e drept, cu rezultate meritorii —, dar în multe cazuri nu s-a făcut o analiză profundă a condițiilor materiale și a întregului ansamblu de factori care asigură viabilitatea unei instituții muzeale. Drept rezultat, au luat naștere unele muzee de un anume profil sau chiar muzee mixte improvizate, fără colecții reprezentative, fără bază materială și cadre, în clădiri necorespunzătoare. Asemenea unități nu au vizitatori și nu-și îndeplinesc rolul lor cultural-educativ. În această situație se găsesc: Muzeul de artă din Brăila, secțiile de artă ale Muzeului regional din Baia Mare, Muzeului raional din Cîmpulung Muscel și Muzeului raional din Botoșani, Muzeul « Anton Pann » din Rîmnicu-Vîlcea, Muzeul raional din Beiuș, Muzeul raional din Secuieni și altele, precum și grădinile zoologice din Bușteni, Reșița, Curtea de Argeș, Pitești, care, datorită modului defectuos în care au fost aranjate, nu-și justifică nici chiar existența. Au predominat în astfel de cazuri acțiunile spontane și nu cele bazate pe o politică științifică, unitară, coordonată pe întreaga țară.

Lipsa unui studiu temeinic și de perspectivă pentru realizarea unei rețele de muzee care să reflecte o distribuție echilibrată, în funcție de realitățile și cerințele ilustrării muzeale prin documente autentice a întregului teritoriu, a dus la situația că în unele regiuni (Cluj) să avem 20 de muzee, iar în unele (București, Maramureș) numai patru și, respectiv, cinci, dar și acestea la un nivel mediu de dezvoltare. Menționăm, între altele, că regiunea Maramureș dispune de posibilități excepționale de organizare a unor muzee cu bogate colecții de științele naturii, istorie, etnografie și artă. De asemenea, există orașe, reședințe de regiune și alte centre importante, care nu dispun de un muzeu temeinic organizat, pe un profil sau altul. Nu mai vorbim de faptul că unele muzee regionale sînt departe de a putea îndeplini rolul ce le revine în coordonarea activității muzeografice din toată regiunea, atît în sectorul cercetării științifice, cît și ca centre metodice în munca educativ-culturală.

Tendința de a organiza cît mai multe muzee s-a manifestat mai pregnant în domeniul muzeelor memoriale. Neexistînd o viziune de ansamblu clară, întemeiată pe cunoașterea obiectivă a istoriei, științei și culturii, pe cerințele unor juste ilustrări a rolului și contribuției diferitelor personalități la progresul societății din țara noastră, s-a ajuns la soluția în care, pentru unele personalități au fost înființate mai multe muzee memoriale (Ion Creangă, George Enescu, Ady Endre), iar pentru altele nici unul (Nicolae Bălcescu, Nicolae Titulescu, Emil Racoviță, Ion Andreescu, Traian Vuia).

În legătură cu *distribuirea teritorială* a rețelei de muzee mai trebuie relatat și un alt fapt. Dacă la dimensiunile întregii țări se constată un echilibru între diferitele profile de muzee (istorie, științele naturii, etnografie și artă), pe scara unor anumite regiuni această distribuție este inegală. Într-o serie de regiuni ca: Hunedoara, Crișana, Argeș, Suceava, nu ființează nici un muzeu sau secție de științele naturii și artă, deși posibilități pentru organizarea unor asemenea muzee există.

Nici actuala rețea a muzeelor etnografice nu răspunde cerințelor de reflectare a bogăției și originalității culturii noastre populare. Regiuni, ca: Maramureș, Hunedoara, Oltenia, cu bogate tradiții de cultură populară, nu dispun de muzee reprezentative cu acest profil. Pe aceeași linie se înscriu și regiuni, ca: Bacău, Dobrogea, Crișana, Ploiești, Galați sau Mureș Autonomă Maghiară. Exceptînd muzeele din Cluj, Iași și, într-o anumită măsură, Timișoara și Golești, majoritatea unităților muzeale din această categorie își bazează colec-

https://biblioteca-digitala.ro

țiile pe materiale de artă populară, preocupările pentru colecționarea documentelor etnografice care atestă vechimea și continuitatea poporului român fiind mai puțin prezente.

Este foarte slab dezvoltată rețeaua de muzee tehnice. De fapt, această rețea se limitează doar la cîteva unități (Muzeul centrului de documentare tehnică și Muzeul căilor ferate din București, Muzeul petrolului din Ploiești, Muzeul politehnic din Iași). Or, în etapa actuală de dezvoltare a țării, cînd însușirea cunoștințelor tehnice a căpătat o importanță atît de mare, numărul unor astfel de instituții muzeale poate fi considerat, pe bună dreptate, cu totul insuficient.

Principala carență în activitatea instituțiilor muzeale se manifestă însă în *conținutul* activității acestora și, în primul rînd, în ceea ce privește *profilul* lor, cu implicații serioase asupra tuturor celorlalte domenii de activitate muzeistică: cercetare, muncă de masă etc.

Preocupările pentru organizarea unor colecții reprezentative, asociate cu dorința organizării de muzee cu circuit complet fără să existe material autentic pentru toate sectoarele și pentru toate temele, au dus la organizarea unor unități șablon. Această situație s-a manifestat în toate sectoarele și, îndeosebi, la muzeele de istorie. Secțiile de istorie modernă și contemporană, mai ales, au fost organizate, deseori, pe baza unor materiale improvizate și neconcludente pentru temele importante ale acestor perioade. S-a folosit, în general, același material ilustrativ, la toate muzeele, fără preocupări de a valorifica documentele care oglindesc istoria locală. Pe parcursul circuitului, problemele erau tratate nediferențiat, temele majore ale istoriei nefiind suficient de reliefate, și fără forță evocatoare. Numeroase muzee de istorie, din dorința de a fi la « zi », neținînd seama de loc și de baza materială, au « omis » din circuitul tematic secole întregi sau etape istorice întregi, fapt care, bineînțeles, afectează ținuta științifică a muzeului, diminuează forța sa educativă. Situația necorespunzătoare în organizarea secțiilor de istorie modernă și contemporană se datorește și faptului că majoritatea muzeografilor specialiști în istorie s-au orientat spre studierea perioadelor de istorie veche și, într-o oarecare măsură, medievală.

Pe de altă parte, actuala viziune privind profilul muzeelor istorice face ca unele momente și evenimente hotărîtoare, cruciale din viața poporului nostru să nu fie marcate în cadrul unor unități puternice, anume profilate.

În sectorul muzeelor de artă au fost dese cazuri în care sfaturile populare au cerut înființarea unor secții de artă fără ca muzeul respectiv să aibă un patrimoniu propriu de lucrări de artă, bazîndu-se în exclusivitate pe lucrări împrumutate de la Muzeul de artă al Republicii Socialiste România (Roman, Piatra Neamț, Rîmnicu Sărat, Botoșani).

De asemenea, la multe instituții muzeale de artă se observă tendința de a prezenta în cadrul expoziției de bază o scurtă istorie a artei românești — o copie în mic a Muzeului de artă al Republicii Socialiste România — cu lucrări nereprezentative, în loc de a se pune accentul pe prezentarea celor mai valoroase opere ale artiștilor locali sau a acelor opere care prezintă specificul local (Brașov, Baia Mare, Galați, Brăila ș.a.) Muzeele din Timișoara și Iași nu au reușit, pînă în prezent, să valorifice la un nivel corespunzător operele pictorilor bănățeni și, respectiv, moldoveni.

Dacă ne referim la muzeele de științele naturii, constatăm o repetare supărătoare, de la oraș la oraș, a expozițiilor de bază, o suprapunere tematică a muzeelor regionale cu cele raionale, insuficientul accent pe acele laturi care contribuie în mod nemijlocit la formarea concepției științifice, materialist-dialectice despre viață.

Plăcile comemorative ca forme ale consemnării evenimentelor mai importante din istoria țării, a locurilor legate de activitatea unor personalități din istoria științei, artei și culturii sînt prea puține pentru mulțimea evenimentelor demne de a fi consemnate. Nu sînt evocate marile răscoale țărănești din evul mediu și secolul al XIX-lea; este insuficient tratată lupta pentru independența națională a poporului român, și lupta clasei muncitoare sub conducerea P.C.R. De asemenea, sînt insuficiente plăcile dedicate militanților politici care și-au pus toate forțele în slujba ideilor progresiste, ca și pentru numeroase personalități științifice, de cultură și artă, care au adus serioase contribuții pe tărîmul lor de activitate. La finele anului 1964, cînd s-a făcut inventarierea plăcilor comemorative, s-a consemnat următoarea situație: cca 350 de plăci dezvelite (fără plăcile de pe monumente), dintre care 102 înainte de 23 august 1944 și 247 în anii regimului de democrație populară.

Pentru a remedia neajunsurile semnalate, pentru a da un curs mai rațional dezvoltării rețelei de instituții muzeale si pentru a determina un profil mai corespunzător, Consiliul muzeelor, cu sprijinul larg al membrilor consiliului și al altor specialiști, precum și cu concursul comitetelor de cultură și artă, respectiv al muzeelor regionale, a luat în ultimul timp o serie de măsuri, cum sînt: organizarea, pe lîngă secția etnografică a Muzeului Brukenthal din Sibiu, a unui sector în aer liber privind meșteșugurile și tehnica populară, reprofilarea Muzeului raional din Tulcea și transformarea lui într-un muzeu al Deltei Dunării, care pune în valoare bogatul material floristic și faunistic al acestei zone; organizarea Muzeului răscoalelor țărănești din 1907 din Roșiorii de Vede, reprofilarea Muzeului raional din Petroșani și transformarea lui într-un Muzeu al mineritului din Valea Jiului; punerea bazelor Muzeului Carpaților la Piatra Neamț, prin reprofilarea Muzeului raional de științele naturii, punerea bazelor unui sector în aer liber în cadrul Muzeului etnografic din Goleşti, axat pe pomicultură și viticultură (vizînd întregul teritoriu al țării), precum și a unui muzeu etnografic în aer liber în cadrul Muzeului din Tulcea, profilat pe pescuit și piscicultură; Muzeul de artă din Constanța care este axat pe prezentarea unor valoroase lucrări de artă modernă și contemporană românească, muzeele

https://biblioteca-digitala.ro

de artă din Cluj și Craiova, care aveau o tematică limitată, au devenit muzee reprezentative pentru pictură și sculptură românească din secolele XIX și XX etc.

Rețeaua de muzee și, în primul rînd, profilul acesteia din punctul de vedere al situației de ansamblu ca și al fiecărei unități în parte, au constituit, în ultimii doi ani, obiectul unor analize complexe efectuate de brigăzi organizate de Comitetul de Stat pentru Cultură și Artă, alcătuite din specialiști ai C.S.C.A., din cadrul unor institute ale Academiei Republicii Socialiste România și de la principalele muzee. Rezultatele acestor analize stau la baza propunerilor noastre cu privire la liniile directoare ale politicii în domeniul consolidării și a unei mai bune profilări a rețelei de muzee în perioada 1966—1970.

Acțiunea de consolidare și o mai bună profilare a rețelei de muzee din țara noastră constituie o necesitate stringentă a etapei actuale în care instituțiile de știință și cultură sînt chemate să aducă o contribuție sporită la dezvoltarea economiei și culturii din patria noastră. « *Noua societate* — arată tovarășul N. Ceaușescu în raportul prezentat la Congresul al IX-lea al P.C.R. — *se construiește pe baza celei mai înalte științe și culturi* ». Instituțiile de știință și cultură sînt chemate să contribuie tot mai activ la întărirea forței economice a patriei, la dezvoltarea societății, la « *formarea omului nou, însuflețit de idealurile nobile ale socialismului, de principiile moralei comuniste, cu un larg orizont cultural* ». — În această direcție muzeele, prin întreaga lor activitate, vor trebui să răspundă cu elan și exigență sarcinilor trasate de congres.

Sistemul instituțiilor muzeale din țară trebuie să fie astfel construit încît să cuprindă unități de interes republican, regional sau raional, de profil mixt sau specializate, care, în funcție de patrimoniul de care dispun, de locul în care sînt amplasate, de baza materială și de cadrele existente, să trateze, fie multilateral și cît mai cuprinzător un domeniu sau altul de cercetare, fie să se limiteze și să adîncească o anumită latură a acesteia (un moment deosebit de semnificativ din viața patriei, un anumit aspect al bogățiilor ei neasemuite etc.), astfel încît pe ansamblul țării să asigurăm o justă cuprindere tematică, prin intermediul unor unități reprezentative, a istoriei patriei, a bogatului material pe care-l oferă arta, etnografia, precum și fauna și flora țării noastre.

La baza măsurilor menite să ducă la realizarea unor instituții muzeale corespunzătoare etapei actuale de dezvoltare a țării noastre considerăm că trebuie să stea următoarele principii:

— Repartizarea judicioasă a muzeelor în așa fel încît să fie cuprins în mod armonios întreg teritoriul țării și să fie reprezentate echilibrat toate profilele (artă, istorie, științele naturii, etnografie), pe măsura condițiilor și posibilităților pe care le oferă fiecare regiune.

— Mai buna profilare a fiecărei instituții muzeale în parte, pe baza colecțiilor de care dispune sau care pot fi create, pentru a transforma fiecare unitate într-un muzeu puternic, capabil să desfășoare o activitate științifică și educativ-culturală eficientă și care să se înscrie armonios în contextul general al întregii rețele.

— Măsurile de consolidare și reprofilare a unităților existente trebuie să fie corelate cu acțiunile de înființare, pe măsura condițiilor ce se creează și a nevoilor, a unor noi instituții muzeale cu un profil bine definit. Înființarea unor noi instituții va trebui să fie rodul unei deliberări atente, pentru a evita greșelile de pînă acum; apariția unor noi unități va trebui să fie determinată de cerințele armonizării rețelei pe ansamblul țării, a completării eventualelor goluri într-un domeniu sau altul, de colecțiile existente, de baza materială existentă.

În condițiile actuale avînd în vedere extinderea la care s-a ajuns, accentul va trebui pus nu atît pe înființarea de noi unități, cît în primul rînd pe consolidarea și mai buna profilare a fiecărei unități.

Ținînd seama de principiile enunțate mai sus, în cele ce urmează ne permitem să vă prezentăm principalele măsuri ce se impun pentru realizarea în următorii ani a unei rețele armonioase, a unor muzee de prestigiu.

În centrul preocupărilor vor trebui să stea acțiunile de creare a unor muzee regionale puternice, cu colecții reprezentative și specifice pentru ilustrarea naturii, istoriei, etnografiei și creației artistice de pe teritoriul care intră în raza lor de activitate. Muzeele regionale vor deveni astfel instrumente de bază în activitatea de cercetare științifică, în coordonarea muncii de specialitate a tuturor unităților muzeale subordonate lor.

Muzeele regionale de artă — respectiv secțiile de artă ale muzeelor regionale cu profil mixt, acolo unde încă nu există muzee regionale de artă — vor avea ca sarcină principală coordonarea activității de conservare, restaurare și cercetare științifică a întregului patrimoniu artistic din regiunea respectivă (patrimoniu propriu sau al altor unități muzeale, al unor instituții de stat, organizații obștești sau de culte); vor asigura sprijin de specialitate colecțiilor particulare.

În funcție de patrimoniul pe care-l au, vor organiza expoziții permanente de artă românească și străină la sediu, iar la reședințele de raioane sau alte centre importante, unde nu există muzee sau secții de artă, vor organiza, în funcție de posibilități, expoziții permanente de artă contemporană românească. Cu excepția muzeelor regionale din Iași și Cluj, care vor organiza expoziții permanente cu profil complet și vor avea un caracter republican (alături de Muzeul de artă al Republicii Socialiste România și Muzeul Brukenthal), celelalte muzee sau secții regionale de artă vor pune accent în cadrul expozițiilor de bază pe specificul local (școli, curente, personalități etc.).

O sarcină importantă, în perspectiva dezvoltării muzeelor de artă, o constituie organizarea pe baze științifice, de comun acord cu Departamentul Cultelor, a muzeelor de artă medievală din cadrul monumentelor istorice (mănăstiri).

https://biblioteca-digitala.ro

Muzeele de artă din regiunile Iași, Bacău, Oltenia, împreună cu Muzeul de artă al Republicii Socialiste România și Muzeul Brukenthal vor sprijini muzeele mănăstirești de artă medievală. În acest scop, ele vor asigura, în profilul lor, puternice secții de artă medievală românească.

Cu sprijinul Oficiului de expoziții al Consiliului artelor plastice, cît și al filialelor și cenaclurilor Uniunii Artiștilor Plastici, muzeele și secțiile de artă regionale vor organiza pe cuprinsul regiunii expozițiile temporare de artă (expoziții regionale, retrospective, tematice, personale etc., cît și cele care revin din acordurile culturale cu străinătatea), vor acorda asistență de specialitate filialelor și cenaclurilor Uniunii Artiștilor Plastici cît și caselor regionale de creație populară în organizarea acțiunilor lor (plenare, publicații, comisii de jurizare etc.).

Din punct de vedere al profilului lor, secțiile sau muzeele regionale de științele naturii trebuie să îmbrace un circuit complet: *Evoluționism* (cosmogonie, apariția și evoluția vieții și omului); *Bogății naturale; Transformarea naturii de către om* și *Monumentele naturii*. Îndeosebi problema evoluționismului, problemă de importanță deosebită în formarea concepției noi, științifice, despre lume și viață, trebuie tratată într-un mod convingător, valorificînd cele mai noi date ale științei contemporane și la un nivel de percepere și înțelegere accesibil maselor.

Muzeele raionale și sătești, cu colecții din toate domeniile, dar nereprezentative pentru a ilustra în bune condiții sectoarele de bază ale activității muzeale, își vor profila expozițiile pe unul sau altul din aceste sectoare, în funcție de bogăția materialelor existente în colecții și în zona respectivă. În stabilirea profilului cît și a întinderii problemelor tratate, se ține seama și de tematica celorlalte muzee din imediata lor vecinătate. În orice caz, secția de bază a acestora va fi axată, în general, pe studierea și prezentarea bogățiilor naturale din teritoriul respectiv.

Varietatea, complexitatea, bogăția lumii minerale, a faunei și florei patriei noastre, creează posibilitatea aprofundării problemelor în cadrul unor muzee regionale, în scopul punerii mai depline în valoare a tot ceea ce oferă din acest punct de vedere patria noastră. În acest scop, se preconizează dezvoltarea unor colecții reprezentative, de interes republican cum ar fi: colecția oologică (Oradea), ornitologică (Timișoara), entomologică (Focșani și Craiova) etc.

De asemenea în perioada următoare, pe baza organizării sistematice a schimbului internațional, se vor înființa și dezvolta colecțiile de petrografie, faună și floră din țări străine. Aceasta se va face, în primul rînd, de către unitățile cu tradiție cunoscute peste hotare și care au condiții corespunzătoare (exemplu, Antipa — București, Brukenthal — Sibiu, Iași, Cluj).

Grădinile zoologice vor continua să se consolideze, asigurîndu-se asistența de specialitate și ajutorul pentru dotare cu exemplare reprezentative prin Grădina zoologică din București. Vor fi luate măsurile corespunzătoare acolo unde condițiile nu oferă posibilitatea prezentării animalelor în condiții cît mai apropiate cu acelea din mediul de unde provin.

Muzeele regionale de istorie vor urmări prezentarea principalelor fenomene și evenimente ale istoriei patriei, care constituie cadrul general tematic, asigurîndu-se o justă corelare a acestora cu fenomenele și evenimentele de importanță locală, extinzînd corespunzător temele de bază caracteristice fiecărei orînduiri sociale. Este necesar ca în anii viitori în fiecare centru de regiune muzeul să înfățișeze istoria societății umane de pe teritoriul respectiv din cele mai îndepărtate timpuri și pînă în zilele noastre. Secțiile de istorie modernă și contemporană vor fi organizate în strînsă colaborare cu Muzeul de istorie a partidului comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România. Muzeele regionale vor asigura și îndeplinirea sarcinilor care decurg din prevederile legale privitoare la conservarea, restaurarea și popularizarea monumentelor istorice ale patriei.

Muzeele raionale, orășenești vor cuprinde în expozițiile lor de bază și în aria lor de cercetare acele evenimente deosebit de importante ale istoriei poporului român, care s-au petrecut pe teritoriul lor, vor prezenta istoria localității respective.

O atenție deosebită se va acorda dezvoltării cercetărilor în principal pe cunoașterea istoriei societății omenești din cele mai îndepărtate timpuri și pînă în epoca formării limbii și a poporului român, inclusiv.

Muzeele regionale de etnografie vor milita în continuare pentru valorificarea obiectelor tradiționale de cultură materială și spirituală. De asemenea, vor oglindi, în cadrul expozițiilor, condițiile noi de muncă și de viață ale țărănimii cooperatiste. Ele vor privi în ansamblu atît aspectele fundamentale etnografice cît și toate genurile complexe, create în fiecare centru regional, vor trebui să fie puternice unități de studiu, păstrare și salvare, prezentare și popularizare a bogatului tezaur de creație ingenioasă, utilitară și de excepțională valoare artistică a poporului român.

Muzeele raionale și sătești vor fi îndrumate spre studierea cu precădere a diferitelor genuri de artă populară, cu tendința spre specializare în acea direcție care reprezintă specificul etnografic al zonei în care se află unitatea respectivă.

Colecții de importanță republicană pentru unul sau altul dintre genurile artei populare vor fi create în cîteva din unitățile etnografice cu condiții corespunzătoare, astfel încît să permită nu numai studiul comparativ pentru întreaga țară, necesar specialiștilor români și străini, ci și organizarea unor expoziții care să se impună cu autoritate prin varietatea și cercetarea exhaustivă a artei populare românești, de exemplu:

https://biblioteca-digitala.ro

ceramică (Horezu), crestături în lemn (Făgăraș), pirogravură (Avram Iancu), obiceiuri (Sighet). Ca și în cazul muzeelor de științele naturii socotim util să se organizeze în anii viitori, pe baza schimbului internațional în cadrul unor muzee, reprezentative colecții de etnografie comparată (Sibiu, Iași, Cluj, București).

O cucerire importantă a muzeografiei românești o constituie crearea muzeelor specializate. Experiența de pînă acum a demonstrat că asemenea unități sînt nu numai puternice centre de atracție, ci reușesc să ilustreze și să aprofundeze o temă sau alta dintr-un anumit domeniu al istoriei, științei și culturii. Exemplul Muzeului Deltei Dunării din Tulcea, Acvariului din Constanța, Muzeului « 1907 » din Roșiorii de Vede, Muzeului mineritului din Petroșani, Muzeului tehnicii populare din Dumbrava Sibiului etc. este concludent în acest sens. Pe această linie ar trebui să se orienteze preocupările viitoare pentru crearea și a altor unități muzeale specializate, consacrate unor teme sau evenimente majore din istoria patriei, unor domenii de cultură materială și spirituală populară precum și unor domenii importante privind bogățiile și frumusețile patriei.

Avem în vedere unități, ca : Muzeul Carpaților românești, Muzeul de istoria vînătoarei, Muzeul de viticultură și pomicultură, Muzeul speologiei, Muzeul arhitecturii românești, Muzeul aviației, Muzeul de artă decorativă românească, Muzeul de artă modernă românească, ș.a. pentru care au fost create sau trebuie create premisele de organizare. Valoarea documentară și caracterul de unicat al unor astfel de muzee solicită din partea noastră studierea atentă a posibilităților pentru organizarea în continuare a unor muzee de acest gen.

În ceea ce privește rețeaua de muzee memoriale — categoria cea mai răspîndită de muzee specializate — se impun măsuri de reorganizare și consolidare a unităților existente, așa încît ele să reflecte fidel personalitatea și opera reprezentată.

Supunem spre discuție și varianta ca aceste muzee memoriale să devină secții sau filiale ale muzeului regional, iar de la caz la caz ale muzeului raional cel mai apropiat și dezvoltat. În felul acesta vor exista fonduri suficiente și un personal calificat pentru a aduce la zi expoziția de bază.

Pentru că actuala rețea de muzee memoriale nu cuprinde în structura ei o seamă de personalități din istoria culturii și științei românești — savanți români de renume mondial, inventatori, creatori de prestigiu, personalități politice etc., în cadrul muzeelor regionale s-ar putea strînge un fond documentar privind personalitățile respective, slujind, de la caz la caz, la organizarea unor expoziții temporare.

Măsurile preconizate vor avea însă la bază un studiu atent de perspectivă, pentru a cuprinde toate domeniile de creație, în funcție de valoarea personalității propuse.

Strîns legată de muzeele memoriale este problema plăcilor comemorative. Pe baza unui calendar cultural, aprobat de Comitetul de Stat pentru Cultură și Artă, se va urmări aplicarea de plăci comemorative pe clădirile în care au avut loc evenimente importante sau au trăit și au creat personalități de seamă din istoria poporului nostru.

Un tip de muzee, original prin conținutul și sistemul de expunere, îl reprezintă muzeele în aer liber. Prin cîteva unități de această categorie — Grădina botanică din Cluj, Parcul dendrologic de la Simeria, Grădina zoologică din București, Muzeul satului din București — țara noastră a dobîndit un mare prestigiu în muzeografia mondială. Pentru organizarea însă a acestor muzee în aer liber, ca și a muzeelor specializate, trebuie să alegem acele localități sau zone de amplasare care sînt reprezentative prin bogăția și originalitatea materialului ce urmează a fi prezentat. În cazul grădinilor zoologice, trebuie să asigurăm totodată condiții de viabilitate pentru animalele ținute în captivitate, cît mai asemănătoare celor din natură. În felul acesta, animalele captive nu vor mai provoca mila vizitatorilor, ci vor fi privite cu plăcere și interes.

În categoria muzeelor în aer liber putem include și rezervațiile (de științele naturii, arheologie și etnografice). Unele dintre acestea au fost deja declarate monumente sau rezervații naturale (Parcul național Retezat, rezervațiile naturale Cheile Horoabei, Cheile Bicazului, porțiuni din Delta Dunării etc.), iar altele sînt pe cale de a fi declarate (unele peșteri, Parcul de narcise de la Tg. Jiu, Muntele Cozia etc.). Dacă pentru monumentele naturii și pentru monumentele istorice au existat preocupări care le-au salvat de la distrugere, prin reglementări de stat, pentru cele etnografice astfel de preocupări au fost sporadice și fără rezultat. Datorită procesului de înnoire rapidă a satului, astfel de măsuri ar fi fost și sînt necesare, întrucît o serie de așezări și chiar zone întregi, deosebit de valoroase pentru istoria culturii românești, și-au schimbat și continuă să-și schimbe înfățișarea. O serie de monumente de arhitectură populară, gospodării și chiar tipuri de așezări pot fi salvate prin transformarea lor în rezervații, pentru a pune în contrast trecutul cu viața înfloritoare a satului de azi.

În structura organizatorică a muzeelor din Republica Socialistă România s-a adîncit tradiția bună ca unitățile republicane de artă, istorie, științele naturii, etnografie să asigure asistență de specialitate, fie direct fie prin generalizarea experienței dobîndite, pentru toate muzeele și secțiile de același gen din țară. Vor trebui întărite legăturile existente și consolidate colaborările pentru ridicarea nivelului muzeografic al tuturor unităților.

În stadiul actual al dezvoltării noastre se impune ca muzeul regional să reprezinte același lucru pentru toate instituțiile muzeale.

Cu sprijinul organelor culturale, regionale și locale de partid și de stat, prin activitatea plină de devotament a lucrătorilor din domeniul muzeografiei, aceste măsuri vor duce la realizarea unor muzee reprezentative pentru istoria bogată a poporului nostru, pentru tradițiile sale de luptă, talentul său creator ca și pentru bogățiile și frumusețile țării noastre.

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 1. — *Struțul american rotind: aripile sînt desfășurate, penajul de pe gît și cap este zbîrlit, ciocul larg deschis.*

REPRODUCEREA ÎN CAPTIVITATE A STRUȚULUI AMERICAN (Rhea americana L.)

RADU DIMITRIE

https://biblioteca-digitala.ro

În anii 1963—1965 în Grădina zoologică de la București s-a reușit reproducerea cu succes a struțului american *(Rhea americana L.)*, prin incubația artificială a ouălor. S-a recurs la incubația artificială atît din cauză că masculii nu clocesc întotdeauna, cît și pentru o mai garantată siguranță față de eventualele accidente ce au loc cu ouăle în clocitul natural.

În acești trei ani, dintr-o singură pereche de păsări, s-au crescut pînă la maturitate 19 exemplare, iar alte 10 exemplare vor ajunge la maturitate în primăvara anului 1967.

BIOLOGIA ÎN LIBERTATE

Struțul american sau Nandu își are răspîndirea naturală în pampasurile din Brazilia, Argentina, Bolivia și Paraguay. Specia este poligamă și poliandră, adică un mascul fecundează mai multe femele, iar o femelă poate fi fecundată de mai mulți masculi.

La Nandu, ca aproape la toate speciile de struți, masculul este acela care pregătește și amenajează viitorul cuib, asigură clocitul ouălor și umblă cu puii.

Această reprezintă o adaptare a împărțirii energiei între cele două sexe în perioada reproducerii, pentru a se asigura succesul maxim. Într-adevăr, femela depune un număr de 16—18 ouă mari, la distanță de 2—3 zile între ele, ceea ce înseamnă o eșalonare a depunerii lor pe o durată de aproape două luni; greutatea unui ou este de cca 700 gr.

Dacă femela ar asigura clocitul, atunci ouăle fie și-ar pierde viabilitatea într-o perioadă atît de lungă, fie ar fi consumate de diferite răpitoare. De asemenea, în urma depunerii unei mase atît de importante de substanță organică, femela nu ar fi în stare de a asigura — timp de aproape 40 de zile — căldura necesară incubației ouălor, mai ales că în acest timp pasărea clocitoare se hrănește foarte puțin.

Masculul adună astfel de la mai multe femele ouăle, pe care începe a le cloci. Pe măsură ce femelele continuă să ouă, alt mascul va face același lucru. În felul acesta ouăle nu sînt amenințate cu distrugerea, nici cu pierderea viabilității, iar condițiile fiziologice ale păsării sînt optime pentru a asigura clocirea.

După o incubație de 35—37 zile are loc ecloziunea. Se pare că struțul mascul ajută ieșirea puilor prin spargerea coajei oului, atunci cînd aceștia se aud țipînd și se mișcă în ou. Acest lucru este necesar, deoarece pentru a rezista clocitului pe sol de către pasărea greoaie, coaja oului este groasă și tare, ceea ce face anevoioasă ecloziunea puiului fără ajutor dinafară.

După scoaterea cîtorva pui și uscarea lor, struțul tată pleacă cu aceștia, abandonînd restul ouălor. Acești cîțiva pui vor fi suficienți pentru a asigura înlocuirea pierderilor naturale (relativ reduse) și deci menținerea speciei.

Hrana puilor eclozați constă în primele zile din mușchii care se adună cu miile pe restul ouălor abandonate intrate în descompunere, sau din larvele lor.

După creșterea puilor, la familii se adaugă și femelele, formîndu-se astfel cîrduri.

REPRODUCEREA ÎN CAPTIVITATE

Materialul cu care s-a lucrat în cadrul Grădinii zoologice din București a constat dintr-o pereche de struți Nandu achiziționați de la Casa I. Mohr din Republica Federală Germană.

Din această pereche s-au obținut pui în anii 1963, 1964 și 1965. În anul 1965 s-au mai obținut pui și de la tineretul eclozat în anul 1963.

În vederea asigurării unei ponte numeroase și a unor ouă cu vitalitate crescută, femelele au fost hrănite stimulativ încă din primăvară, timpuriu, atît cu o hrană bogată în principii nutritive și săruri minerale, cît și cu vietăți (vrăbii sau șoareci). Calciul animal conținut în scheletul vietăților administrate era menit în primul rînd să asigure constituirea unei coji normale și cît mai rezistente a ouălor.

Începînd din luna aprilie, masculii încep a executa « parada nupțială » care constă în urmărirea femelelor și ținerea aripilor larg desfăcute și arcuite (fig. 1). Printre masculii obținuți în cadrul grădinii zoologice unii sînt foarte agresivi în perioada reproducerii cu oricine intră în amplasamentul lor, putînd răni prin lovituri puternice de cioc și de picior (fig. 2).

Împerecherea are loc numai noaptea, în special înainte de revărsatul zorilor. Acesta se pare să fie obiceiul natural al speciei, deși, în condițiile din București, zgomotele făcute ziua de vizitatori sau de diferite vehicule ar putea contribui la determinarea împerecherii lor nocturne.

În condițiile climatice ale țării noastre femelele încep ouatul prin mijlocul lunii mai. Depunerea oului are loc în jurul orei 14, adesea cu foarte multă exactitate. Pauza între depuneri este de obicei de o zi, uneori două. Oul proaspăt depus este galben ca lămîia. Mai tîrziu, în urma incubației devine de un bej spălăcit.

Deși masculii amenajau în acest timp cuiburile, femelele nu ouau totdeauna în apropierea lor, încît aceștia adunau ouăle rostogolindu-le pînă în excavația cuibului.

Noi am ridicat ouăle, folosind incubația lor artificială. Totuși am lăsat și masculilor un număr de ouă pentru a le cloci singuri. De cele mai multe ori însă, după un timp am luat și ouăle de sub ei, pentru a le pune tot la incubație artificială, deoarece uneori cădeau ploi reci, îndelungate, care răceau ouăle sau le înnoroiau, iar masculii nu puteau sta liniștiți din cauza zgomotului sau a prezenței celorlalte păsări prin preajma cuibului și se sculau prea des de pe cuib pentru a le alunga. De cîteva ori, în astfel de împrejurări s-au și spart cîteva ouă.

Ceea ce a părut interesant în cazul unei clociri naturale în anul 1964, e că masculul scotea în cioc [1] unele ouă, dintre acele pe care le clocea, și le arunca la o oarecare depărtare de cuib. În toate cazurile

[1] Niciodată însă nu a luat în cioc ouăle proaspete ale femelelor atunci cînd voia să le stringă în cuib, ci le deplasa prin rostogolire pe sol.

Fig. 2. — *Mascul de Nandu în epoca de reproducere, căutînd să atace omul.*
Fig. 3. — *Struț Nandu « albinism », obținut în anul 1965, fondatorul viitoarei linii albe.*
Fig. 4. — *Ouă de Nandu deschise artificial, pentru a pune puii în contact cu aerul atmosferic; la unul din ele capul puiului a fost scos afară.* →
Fig. 5. — *Un ou normal de Nandu alături de unul anormal (alungit).*

https://biblioteca-digitala.ro

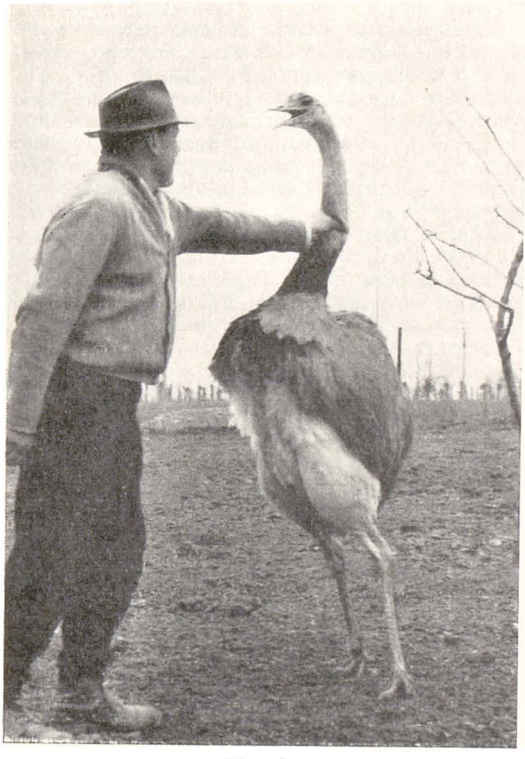

Fig. 2

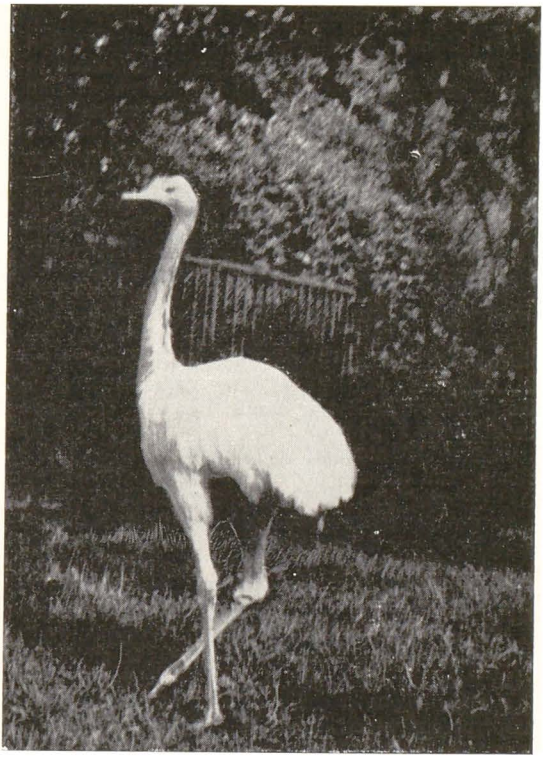

Fig. 3

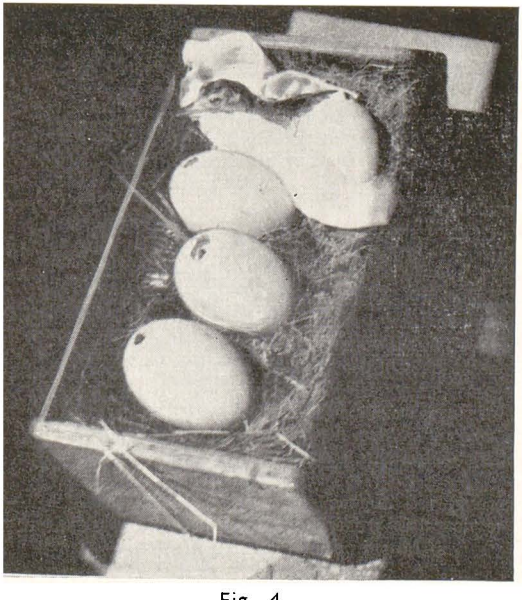

Fig. 4

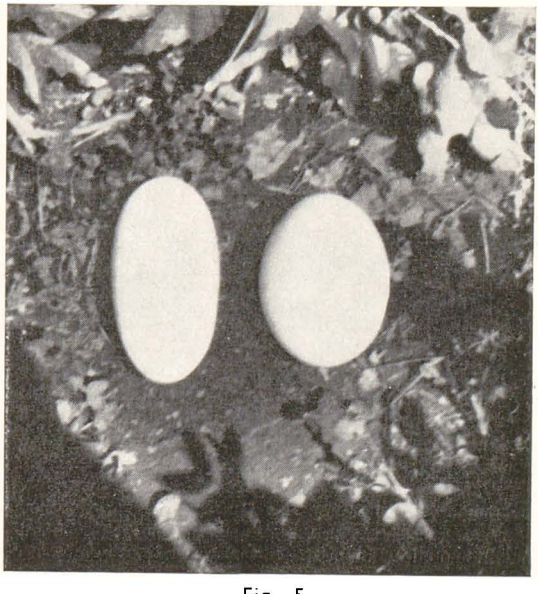

Fig. 5

https://biblioteca-digitala.ro

aceste ouă s-au dovedit a fi cu conținutul intern descompus, rău mirositor.

Menționăm că struții Nandu își construiesc cuibul mai de timpuriu și reflexul incubației la masculi se declanșează mai repede și mai profund atunci cînd păsările au fost introduse în amplasamentul avut și cu un an înainte.

Masculul care clocește se ridică o dată pe zi pentru a mînca și a bea, apoi se întoarce de îndată la cuib.

Atît în timpul incubației cît și după ieșirea puilor, masculul apără cuibul cu multă străşnicie lovind puternic cu ciocul pe oricine se apropie de cuib. Chiar femelele nu sînt tolerate a se apropia.

INCUBAȚIA ARTIFICIALĂ

Ouăle de struț obținute au fost clocite la un incubator pentru ouă de găină, cu temperatura și umiditatea proprie acestora, întoarcerea lor făcîndu-se de două ori în 24 ore.

În anul 1965 a existat un procent ridicat de ouă sterile, sau în care embrionul a murit în diferite faze ale perioadei de incubație. Aceste ouă proveneau mai ales de la femelele din generația 1963, care erau în primul lor an de reproducere. Trei din cele patru femele tinere au produs în primul an ouă necorespunzătoare și din punct de vedere al conformației lor externe, prezentînd o formă mult alungită față de cea ovoidă normală (fig. 5).

După aproximativ 36 zile de incubație embrionii erau complet dezvoltați și deci gata de ecloziune. Totuși au existat și cazuri de precocitate în dezvoltare, precum și de întîrziere de două și chiar trei zile.

În primul an de experiență în incubația artificială a ouălor de struț american, au fost numeroase cazuri de asfixiere în ou a puilor gata formați, care nu au reușit spargerea cojii oului. Deși literatura de specialitate citează și cazuri de ecloziune prin proprie putere, nouă nu ni s-a întîmplat o asemenea situație, decît în două cazuri, cînd făcusem în prealabil o fereastră în coaja oului în dreptul camerei cu aer, punînd embrionul în contact cu aerul atmosferic.

La unele exemplare se constată o umectare a membranei cochiliere la nivelul ciocului, așa cum se petrece la puii păsărilor pentru a-și putea realiza ecloziunea. Această umectare se datorează secreției unor glande din interiorul nărilor, al căror lichid se prelinge prin niște șanțuri spre vîrful ciocului puiului.

Imposibilitatea de a sparge coaja, chiar dacă acest lucru ar fi fost posibil în mod normal, se mai datora, în multe cazuri, unei poziții defectuoase a embrionului în ou, acesta avînd gîtul întors într-o poziție anormală, în lungul corpului ; uneori întreg embrionul era așezat invers, cu capul spre partea ascuțită a oului [2].

De aceea, în anul al doilea de experiență, pentru a preîntîmpina pierderile mari pe care le dau aceste situații, am intervenit și în eclozarea puilor, deci am recurs la ecloziunea artificială.

[2] Aceste anomalii în poziția embrionului le atribuim incubației artificiale, deoarece și la alte ouă-martor la găină, rață, porumbel, puse în paralel, s-au observat frecvent asemenea cazuri.

ECLOZIUNEA ARTIFICIALĂ

Cu două-trei zile înainte de împlinirea termenului dezvoltării embrionului, ouăle au fost cercetate cu atenție la ovoscop, pentru cunoașterea stadiului de dezvoltare a puiului, spre a se interveni în momentul cel mai potrivit în vederea eclozării lui artificiale. Acest moment se apreciază atît după mărimea camerei cu aer cît și după frecvența și amploarea mișcărilor embrionului [3], fapte ce se însușesc în urma unor atente și îndelungate observații, deci prin proprie experiență.

Cînd mișcările puiului nu se observau la ovoscop, pentru a ști dacă puiul este totuși în viață, oul se încerca cu mîna, căci ouăle în care embrionul este mort au temperatura cu 2—3°C mai coborîtă decît cele cu embrion viu, fapt ce se simte la contactul cu mîna, prin senzația de « fierbinte » sau « rece ». Răcirea oului în faza finală a dezvoltării embrionare este un indiciu că puiul se află în pericol, neputînd ciocni coaja oului pentru a trece la respirația aeriană. S-au putut surprinde astfel de momente critice, cînd temperatura puilor coborîse la 33—34°C, pentru ca numai după 3—4 ore de la scoaterea capului lor afară și deci a trecerii la respirația pulmonară, temperatura corpului să li se ridice la 39°C, iar ei să devină foarte activi, încercînd, și adesea reușind, să mărească fereastra făcută în dreptul camerei cu aer și chiar să iasă afară.

Ca urmare noi am făcut o fereastră în fiecare ou, în dreptul camerei cu aer, încă cu 1—2 zile înainte de împlinirea termenului de ecloziune, spre a observa poziția puiului și faza lui de dezvoltare. Dacă vascularizația membranei înconjurătoare era încă puternică, ceea ce presupunea încă timp pînă la resorbția sacului vitelin, am acoperit fereastra oului cu tifon fixat cu leucoplast și am lăsat oul pînă a doua zi, cînd s-a cercetat din nou. (fig. 4).

Cînd mișcările mai accentuate ale puiului cît și vascularizația mai redusă au dovedit o fază de dezvoltare mai avansată, am perforat cu multă atenție membranele învelitoare, la nivelul ciocului, pentru a pune puiul în contact cu aerul atmosferic, totul fiind apoi închis cu tifon.

În cazul unei orientări anormale a puiului, trebuie întîi stabilită poziția lui exactă, ceea ce se face cu foarte mare greutate, iar apoi scos ciocul acestuia, pentru a-i da posibilitatea să respire aerul atmosferic, spre a nu se asfixia.

Îndată cu scoaterea ciocului, în contact cu aerul atmosferic puiul trece la respirația pulmonară. Primele cantități de aer sînt înghițite prin căscări repetate de cioc. După un timp ce variază de la 6 la 24 ore, în funcție de gradul de absorbție a vitelusului și de necesitatea de a înghiți aer, puiul se umflă mult în ou, umplînd tot volumul acestuia și făcînd evidente sforțări de ieșire.

Aceste observații — ca și numeroase altele efectuate în cercetarea ecloziunii la păsări — ne-au dus

[3] Trebuie să arătăm că în multe cazuri—în special în acelea în care puii aveau poziții defectuoase—aceste criterii nu erau concludente în aprecierea fazei de dezvoltare a embrionului, căci puii — deși sînt într-o fază avansată de dezvoltare — nu mișcă, sau camera cu aer nu este suficient de mare. În acest caz, un indiciu în aprecierea termenului ecloziunii este cunoașterea duratei de incubație avută de ouă.

https://biblioteca-digitala.ro

la convingerea că fără înmagazinarea unei cantități de aer prin care puii să-și umple sacii aerieni, ei nu pot deveni activi și deci nu sînt capabili a-și efectua ecloziunea [4]. Aceste constatări ne determină să atribuim sacilor aerieni un rol esențial în efectuarea actului ecloziunii la păsări, fapt care în literatura de specialitate nu este semnalat.

În cazul că se scoate totuși capul puiului cu totul afară din ou înainte de resorbția completă a sacului vitelin, el face în mod reflex sforțări de ieșire, putîndu-și rupe în felul acesta un vas de sînge din rețeaua sangvină neabsorbită și încă funcțională, fapt ce-i poate produce moartea. Pentru a împiedica aceste cazuri, a trebuit ca, după cercetarea stării de resorbție a vitelusului, să introducem din nou în ou capul puiului așa cum a fost, lăsîndu-i posibilitatea de a respira, și să înfășurăm oul cu tifon pentru ca puiul să fie complet imobilizat și împiedicat de la o ecloziune prematură.

La controalele efectuate la intervale de cca 4—8—12 ore se vede evoluția resorbției sacului vitelin și numai după completa efectuare a resorbției se poate încerca, cu multă atenție, scoaterea din ou.

Masa gelatinoasă care înglobează produșii finali ai metabolismului embriogenetic, care se află acumulată în regiunea ombilicului, trebuie îndepărtată după scoaterea puiului. Locul de închidere a ombilicului se unge cu asocilin și puiul încă umed este introdus într-o cutie special amenajată, care se acoperă, spre a sta în întuneric la o temperatură de 35—36°C.

După 24 ore puiul este trecut la o temperatură mai joasă cu 2—3°C, iar a treia zi, deci după 48 ore, se scoate afară, la soare și i se oferă prima hrană [5].

[4] În cazul struților Nandu puii pot să continue ruperea cojii oului sau chiar sfărîmarea totală a ei numai după umplerea sacilor aerieni.

CREȘTEREA

După trecerea celor 48 ore de la ecloziune, deși sînt capabili să se mențină pe picioare, puii se așază totuși destul de des pentru a se odihni. Actul ciugulitului este un reflex înnăscut și adesea, încă în ou fiind și numai cu capul afară, puii încearcă să apuce o insectă imaginară pe care o văd într-o pată neagră de pe lădița în care stă oul sau în orice alt obiect din jur.

Pentru a începe să mănînce ei au nevoie de a vedéa pe un semen al lor cum face aceasta. Noi am imitat modul de luare a hranei, apucînd cu mîna hrana, așa cum pasărea adultă ar fi apucat-o cu ciocul, lăsînd-o să cadă apoi jos în fața puilor. Aceștia privesc foarte atenți și după cîteva încercări încep și ei să mănînce.

Băutul apei îl învață ceva mai greu, deoarece reflexul lor înnăscut nu este format pentru a bea apă

[5] Rezerva de vitelus este suficientă pentru cele 48 de ore și chiar mai mult. Un caz de dezvoltare anormală a unui pui care nu s-a putut hrăni avînd bolta craniului neosificată ne-a dat ocazia să constatăm că această perioadă s-a putut prelungi— la acel exemplar — pînă la 14 zile. În tot acest timp el a fost menținut la incubator la o temperatură de 37°—38°C și nu făcea nici un fel de mișcare care să reclame o cheltuială de energie.

Fig. 6. — *Puii de Nandu se hrănesc și aleargă în cîmp, condiție esențială a dezvoltării lor normale.*

https://biblioteca-digitala.ro

într-o cantitate mai mare, probabil fiindcă în natură nu întîlnesc asemenea situații. Ei iau apa printr-o mișcare bruscă de jos în sus, asemenea luării cu o lingură, fapt care desigur se petrece în natură cu apa ce se găsește adunată în cantități mici pe frunze, în ochiuri de apă temporare ce se formează după ploi etc.

De aceea, în vasul lor cu apă se presară frunze, în deosebi de lucernă, printre care apa se vede licărind, sau chiar se agită cu mîna spre a fi observată mai ușor de pui.

Întrucît struții nu au gușă, regimul lor de hrană este continuu. Ei trebuie să mănînce tot timpul zilei, cu mici pauze pentru odihnă și somn. Aceste pauze sînt mai dese la puii mici și ele se cunosc prin faptul că ei se culcă și închid chiar ochii.

În creșterea lor artificială noi am folosit pentru odihnă și dormit niște lădițe, pe care apoi le-am acoperit cu o pînză neagră, pentru a imita cît mai bine condițiile de somn de sub pieptul păsării adulte. Aceste lădițe au fost amplasate într-un țarc construit în mijlocul cîmpului de lucernă în care puii erau păscuți.

După patru ani de experiență cu reproducerea și creșterea artificială a struților Nandu, am constatat că cea mai bună metodă este creșterea lor în cîmp larg cu lucernă, unde aceștia — în afară de mișcarea și alergarea în voie — care le este absolut necesară supraviețuirii, — găsesc o mare cantitate de lăcuste [6] pe care le prind cu multă abilitate (fig. 6).

Din cînd în cînd ei trebuie duși în țarcul construit special unde-și primesc o hrană suplimentară, formată dintr-un amestec de brînză de vaci, tărîțe de grîu, carne de cal fiartă, drojdie de bere, lucernă tocată etc. Tot aici li se toarnă saramură într-un loc unde puii se vor aduna și vor mînca cu multă plăcere mari cantități de pămînt sărat. Pietricelele de toate mărimile le sînt absolut necesare căci îi ajută la efectuarea digestiei. Ei trebuie să fie feriți de a înghiți și alte corpuri dure (bucăți de sticlă, cuie, așchii de fier etc.), pe care sînt înclinați să le mănînce, fapt ce le-ar cauza perforarea tubului digestiv, care este fraged, și deci moartea.

Noaptea puii sînt închiși într-un adăpost mai cald iar dimineața sînt din nou scoși în cîmp. Pe timp friguros sau ploios nu se scot afară, deoarece sînt foarte sensibili mai ales la umezeală.

Creșterea puilor de struț Nandu este foarte rapidă, însă în climatul nostru ei intră prea timpuriu la iernat, deoarece apar abia pe la sfîrșitul lunii iulie.

Pentru a obține o reproducere mai timpurie am aplicat atît o hrănire mai bogată în sezonul de iarnă, cît și menținerea unei temperaturi mai ridicate în această perioadă. Aceste măsuri, cît și adaptarea în paralel la condițiile climatului nostru, au făcut ca în anul 1965 și mai cu seamă în 1966, femelele din generațiile reproduse la noi să înceapă ouatul cu 30—40 de zile mai timpuriu, adică încă de la începutul lunii aprilie și nu după mijlocul lunii mai, cum se petrecea pînă acum cu exemplarele importate. În continuare urmărim selecționarea acestor femele precoce, pentru a obține pui mai timpurii, care să beneficieze mai intens de condițiile verilor noastre și să intre cît mai robuști în iarnă.

Aceeași precocitate s-a constatat și la masculii proveniți din reproducerea în Grădina zoologică din București, în timp ce masculul bătrîn adus prin schimb își menține același calendar tardiv de reproducere.

Trebuie să remarcăm cu această ocazie și obținerea în anul 1965 a unui exemplar aproape complet alb, din încrucișarea femelei bătrîne cu unul din puii masculi din generația 1963. Exemplarul a fost scos din ou cu foarte multă greutate, deoarece a avut și o poziție defectuoasă, capul fiindu-i răsucit către peretele oului, și nu înspre camera cu aer. Din acest exemplar care s-a dezvoltat complet normal, intenționăm a realiza o linie albă, albinismele la această specie fiind cazuri excepționale (fig. 3).

★

O afecțiune mai deosebită, care are loc în timpul creșterii tineretului, este peroza, o boală de nutriție care apare la puii de struț Nandu cam la 3—5 săptămîni de viață. Boala se manifestă prin deformarea tarso-metatarselor și prin aspectul în X al încheieturilor tibio-tarselor cu tarso-metatarsele. Păsările, deși vioaie și cu poftă de mîncare, devin incapabile de a sta mult în picioare, se împleticesc frecvent și practic nu se pot ține de cîrd pentru a-și căuta hrana.

Cînd boala avansează mai mult, capetele distale ale tibio-tarselor se deformează într-atît încît la o mișcare smucită de ridicare, caracteristică struților Nandu, osul se fracturează și puiul devine incapabil de a se mai ridica. Alteori deformația se face din șold și puiul nu-și mai poate apropia picioarele, stînd culcat și cu picioarele desfăcute, îndreptate lateral și îndărăt.

După constatările noastre, boala este provocată de o perturbare în metabolismul constructiv, fenomenul petrecîndu-se în special în verile reci și ploioase, cu cerul mult acoperit, cînd puii sînt lipsiți mai multe zile de posibilitatea alergării în cîmp și de acțiunea razelor soarelui.

Tratamentul aplicat de noi a fost iradierea zilnică pentru o perioadă de 14 zile, cu raze ultraviolete, mergîndu-se progresiv de la 1 minut pînă la 14 minute. Totodată li se reduceau din hrană proteinele animale și se administrau multe verdețuri. După acest tratament, marea majoritate a puilor și-au revenit și deformările oaselor ca și mersul nesigur și șchiopătat au dispărut. Acest tratament aplicat și în mod preventiv a făcut ca boala să nu mai apară sau să se manifeste foarte slab.

În cîteva cazuri osul s-a fracturat, fapt ce a necesitat sacrificarea. Într-un caz s-a încercat punerea piciorului în ghips, lucru care a dus la calcifierea fracturii, însă în mod incorect.

După trecerea acestei perioade critice de vîrstă, atît puii care au făcut boala, cît și acei care nu au făcut-o, nu o mai fac niciodată.

★

[6] S-a constatat că în timpul unei ore din perioada de hrănire activă a zilei unui pui, acesta prinde pînă la 130 de lăcuste.

https://biblioteca-digitala.ro

Din exemplarele reproduse în Grădina Zoologică Bucureşti o parte au fost exportate prin schimb cu alte grădini zoologice sau au fost livrate în ţară diferitelor colţuri zoologice, iar o altă parte păstrate pentru urmărirea observaţiilor şi a reproducerii lor în continuare.

Creşterea rapidă în primele şase luni [7] a puilor de struţ Nandu ne-a făcut să întrevedem importanţa economică pe care ar avea-o introducerea acestei specii în crescătoriile avicole. În acest sens se fac o serie de cercetări pentru realizarea practică a acestui obiectiv, care va putea aduce un important aport în economia ţării.

[7] În timp de şase luni puiul de struţ Nandu ajunge la 20 kg. iar hrana în primele 3—5 luni de viaţă este formată în marea ei majoritate din lucerna pe care o ciugulește — fără a-i dăuna — şi dintr-un mare număr de lăcuste.

РЕЗЮМЕ

В статье описывается опыт работников Зоологического сада г. Бухареста в том, что касается размножения в неволе американского страуса (Rhea americana L.) путём инкубации и искусственного вылупливания Таким образом за 1963—1965 гг. удалось вывести от одной пары страусов Нанду 19 экземпляров, которые ныне являются уже взрослыми птицами, и 10 птиц, которые достигнут взрослого возраста весной 1967 г. Для этой цели был использован инкубатор для куриных яиц; яйца переворачивали дважды в течение 24 часов. Кстати, первая серия яиц молодых самок обыкновенно имеют анормальную форму (вытянутую — ф. 5), часто они — стериьлны или имеют ненормальыый зародыш. Вылупливание происходит обыкновенно через 36 дней, с двух-трёхдневными отклонениями. Из-за того, что скорлупа яиц толстая птенцы задыхались до того, как могли ее разбить. Поэтому прибегли к искусственному вылупливанию: на каждом яйце после исследования на яйцескопе было сделано отверстие перед воздушной камерой. В том случае, когда сосудообразование в оболочке были замедленными, а движения птенцов усиленными, в последней были сделаны дырочки на уровне клюва, что облегчало дыхание птенца. Вылупленного птенца 24 часа держали в темноте при температуре 35°—36°С, затем еще один день при температуре на 2—3° ниже первоначальной, а на третий день птенцов выносили на солнце,

При частых случаях перозы применяли ультрафиолетовые лучи и перевязывали ноги. В 1965 году достигли случая альбинизма (ф. 3).

RÉSUMÉ

L'article présente les expériences effectuées par le personnel du Jardin zoologique de Bucarest concernant la reproduction en captivité de l'autruche américaine *(Rhea americana L.)* par l'incubation artificielle des œufs et l'éclosion artificielle. Ainsi, par exemple, en 1963—1965 on a obtenu d'une seule paire d'autruches Nandu 19 exemplaires ayant atteint la maturité, 10 autres exemplaires devant atteindre la maturité au printemps de 1967.

On a utilisé un incubateur pour œufs de poule. Les œufs ont été retournés deux fois en vingt-quatre heures. La première série d'œufs des femelles jeunes ayant atteint la maturité sont généralement anormales en ce qui concerne la forme (allongés, fig. 5) et souvent stériles ou l'embryon en est anormal. L'éclosion a généralement lieu après 36 jours, des variations de 2 à 3 jours en plus ou en moins étant possibles. Comme la coquille de l'œuf est épaisse, il arrive que les poussins s'asphixient avant de pouvoir la percer. C'est donc pour cette raison que l'on a eu recours à l'éclosion artificielle en perçant une fenêtre dans chaque coquille au niveau de la chambre d'air, après examen ovoscopique. Si la vascularisation de la membrane était faible et les mouvements des poussins étaient agités, les membranes protectrices ont été perforées au niveau du bec pour faciliter la respiration. Le poussin éclos est maintenu vingt-quatre heures dans l'obscurité à 35°—36°; le deuxième jour il est maintenu à une température de 2 à 3 degrés plus basse, et le troisième jour on le sort en plein air, au soleil.

Les cas de pérose, fréquents, sont traités aux rayons ultraviolets et en bandant les pattes. En 1965 on a constaté un cas d'albinisme (fig. 3).

https://biblioteca-digitala.ro

ISTORICUL TURNULUI COLȚEI ÎN DOCUMENTELE VREMII

PAUL CERNOVODEANU

Nota autografă a lui N. Bălcescu din 3 aprilie 1845

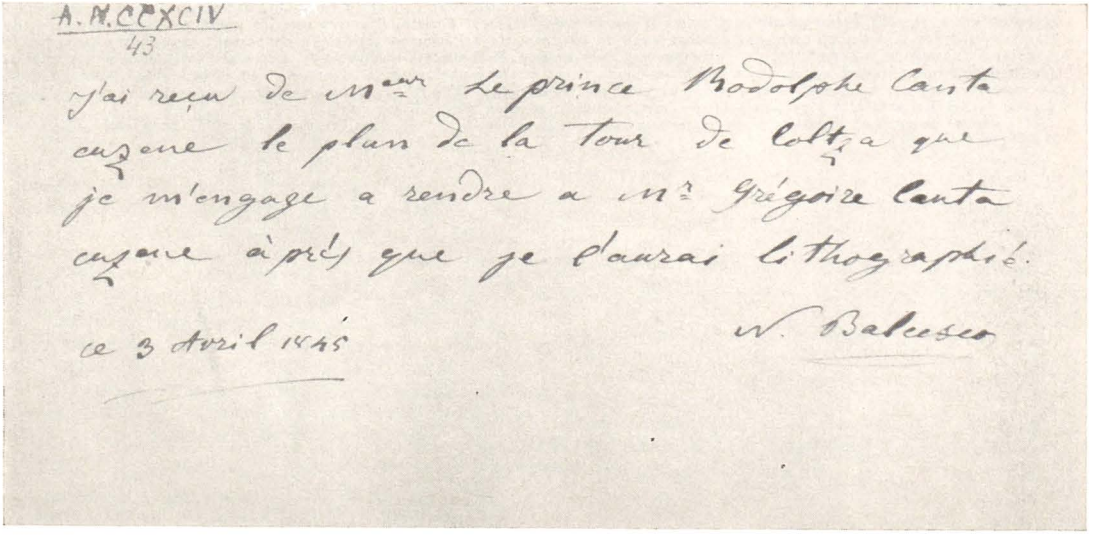

A. N. CCXCIV
43

J'ai reçu de Mgr le prince Rodolphe Canta cuzene le plan de la tour de Colţa que je m'engage a rendre a Mr Grégoire Canta cuzene après que je l'aurai lithographié.

ce 3 Avril 1845

N. Balcesco

https://biblioteca-digitala.ro

La bogata activitate istoriografică a lui Nicolae Bălcescu — valorificată, mai cu seamă, în coloanele « Magazinului istoric pentru Dacia » — ținem să adăugăm, datorită unui document inedit, un aspect necunoscut pînă în prezent al preocupărilor sale istorice față de unul dintre cele mai interesante monumente de arhitectură ale vechiului București. La 3 aprilie 1845, Bălcescu obținea de la polcovnicul rus, cneazul Rodion Cantacuzino, un plan al Turnului Colțea pe care se obliga să-l restituie, după litografiere, vornicului Grigore Cantacuzino. Textul notei autografe în limba franceză, a lui Nicolae Bălcescu, referitor la acest împrumut, este succint și nu cuprinde nici un amănunt asupra datei, autorului, sau conținutul amintitului plan: « *J'ai reçu de M-eur le prince Rodolphe Cantacuzène le plan de la tour de Coltza que je m'engage a rendre a Mr. Grégoire Cantacuzène après que je l'aurai lithographié. N. Balcesco. Le 3 Avril 1845* »[1].

Sîntem îndreptățiți să presupunem că marele istoric avea probabil de gînd să publice acest plan în vreo fascicolă a « Magazinului istoric pentru Dacia », lucru care nu s-a realizat însă, din motive rămase necunoscute nouă. În sprijinul acestei supoziții vine și faptul că Bălcescu a folosit alte documente de la posesorul planului, cneazul Rodion Cantacuzino, pe care le-a editat ca anexe la studiul său asupra postelnicului Constantin Cantacuzino, studiu tipărit în coloanele tomului I al amintitului periodic[2].

Despre posesorul planului Turnului Colțea, cneazul Rodion Cantacuzino (decedat la 27 dec. 1880), ținem să precizăm că el era strănepotul de frate al cunoscutului cronicar, banul Mihai Cantacuzino (1723 — c. 1790/93) emigrat în Rusia și scoborîtor în linie directă al boierului Drăghici Cantacuzino-Măgureanu (m. 1667), unul din frații marelui spătar Mihai Cantacuzino (m. 1716), ctitorul complexului arhitectonic de la Colțea[3]. Rodion a slujit ca ofițer de cavalerie apoi de artilerie în garda imperială rusă. Deși nu locuia în Țara Românească, cneazul Rodion poseda mai multe moșii în fostele județe Olt, Romanați și Prahova. Una din aceste moșii, Floreștii, din fostul județ Prahova, era stăpînită în comun chiar cu vornicul Grigore Cantacuzino. În felul acesta se explică și natura raporturilor pe care cneazul rus le-a întreținut cu îndepărtata sa rudă din Țara Românească și pentru ce planul Turnului Colței, împrumutat de el lui Nicolae Bălcescu, trebuia restituit după folosire, vornicului Grigore Cantacuzino, șezător în București[4].

Ce anume reprezenta planul remis spre litografiere lui Bălcescu nu cunoaștem, deoarece el este astăzi dispărut. Prezența notei autografe a lui Bălcescu, din 3 aprilie 1845, în arhiva rămasă de la vornicul Grigore Cantacuzino, pledează însă pentru presupunerea că planul Turnului Colțea n-a mai intrat în posesia acestui boier — din motive pe care le ignorăm — deoarece în caz de restituire a piesei împrumutate de Bălcescu de la cneazul Rodion, vornicul Cantacuzino ar fi fost obligat să distrugă sau să remită personal împrumutătorului nota mai sus-amintită.

Pentru a încerca însă să enunțăm o ipoteză în legătură cu ridicarea acestui plan, trebuie să pornim de la unele considerații legate de natura construcției Turnului Colțea și de problema autorilor săi. În mod incontestabil se recunoaște astăzi că întregul complex arhitectonic de la Colțea (mănăstire, spital, școală, paraclise și turn clopotniță), ridicat în mai multe etape între 1701—1715, se datorează marelui spătar Mihai (m. 1716), unul din frații domnului Țării Românești, Șerban Cantacuzino (1678—1688) și ai vestitului cărturar, stolnicul Constantin[5]. Într-adevăr, cîteva decenii mai tîrziu, cronicarul Mihai Cantacuzino banul afirma ritos în « Genealogia Cantacuzinilor » că Mihai spătarul « *în București a zidit mănăstirea Colțea, în care a făcut și spitalul de bolnavi . . . casă pentru hirurg, spițerie, școală, odăi pentru dascăli . . .* » ș.a., înălțînd de asemenea « *frumoasă și prea înaltă clopotniță cu ceasornic și cu mari clopote* »[6]. Această « *frumoasă și prea înaltă clopotniță* » — care avea să intre în istoria bucureșteană sub denumirea de Turnul Colțea — a fost terminată, împreună cu împrejmuirea de zid a întregului complex de clădiri, între 1 septembrie 1714 — 31 august 1715 (7223)[7].

Cea mai veche descriere a Turnului Colțea — cunoscută pînă în prezent — se datorează călătorului elvețian, cu preocupări de istorie, Franz Joseph Sulzer, șezător pentru mai multă vreme în țara noastră, care relevă însă și un alt aspect al împrejurărilor ridicării acestui monument. Astfel Sulzer, amintind de construcția « *ridicată de Mihai Cantacuzino* » cu « *numele de Colțea* », adică mănăstirea cu spitalul aferent, precizează că ea « *este singura clădire din Țara Românească, care să aibă deasupra intrării sale, sau deasupra porții celei mari a zidurilor sale de împrejmuire, o clopotniță foarte înaltă și clădită, în patru colțuri sau unghiuri, după stilul german. La catul de jos, chiar deasupra porții, se află zugrăvit de fiecare parte, cîte un soldat cu pușca pe umeri, ca de strajă și în uniformă nemțească, așa cum era moda la nemți, la începutul acestui secol și încă în cel din urmă război turco-austriac*[8]. *Cu toată osteneala ce mi-am dat să găsesc explicația acestei zugrăveli și*

---

[1] Arh. St. Buc., *Achiziții Noi*, CCXCIV/143. O mențiune a acestui document a fost făcută — la semnalarea noastră — și de N. Vătămanu, *Contribuții la istoricul înființării spitalului Colțea*, în vol. « Din istoria medicinii românești și universale », București, 1962, pp. 151—152.

[2] *Magazin istoric pentru Dacia*, I, București, 1845, pp. 394—398.

[3] E. Rhizo Rangabé, *Livre d'or de la noblesse phanariote et des familles princières de Valachie et de Moldavie* (ed. II-a), Atena, 1904, pp. 44 și 51—54.

[4] Locuia în vestita « casă cu lanțuri » (casa Crețulescu-Cantacuzino-Moruzi) de pe Podul Mogoșoaiei (ulterior Calea Victoriei nr. 117; dărîmată în 1941), fiind tatăl lui Gheorghe Grigore Cantacuzino (1837—1913) poreclit « nababul », prim-ministru al țării și șef al partidului conservator, cf. G. D. Florescu, *Casa cu lanțuri (Casa Cantacuzino-Crețulescu-Moruzi)*, Buc. ,1946.

[5] Nicolae Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București*, București, 1961, pp. 127, 135—136, 182—188.

[6] Banul Mihai Cantacuzino, *Genealogia Cantacuzinilor* (ed. N. Iorga), București, 1902, pp. 342—343. Turnul avea inițial o înălțime de 50 m iar ca bază un pătrat cu latura de 38 m., conform Al. G. Galeșescu, *Eforia Spitalelor Civile din Bucuresti* Bucureşti, 1899, p. 606.

[7] Al. Elian, C. Bălan, H. Chircă și O. Diaconescu, *Inscripțiile medievale ale României. Orașul București 1395—1800*, vol. I, București 1965, pp. 485—486, nr. 587.

[8] Călătorul austriac Ludwig von Stürmer, care a trecut în București, pe la 1816, rezuma descrierea turnului Colțea făcută de Sulzer, fără s-o citeze, strecurînd chiar afirmația greșită că intrarea monumentului era străjuită de statuile (!) a doi soldați

https://biblioteca-digitala.ro

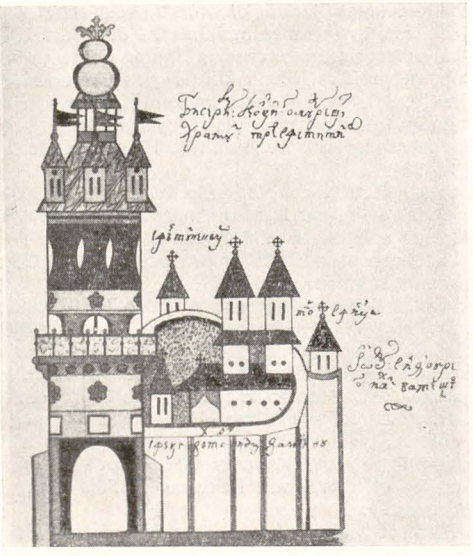

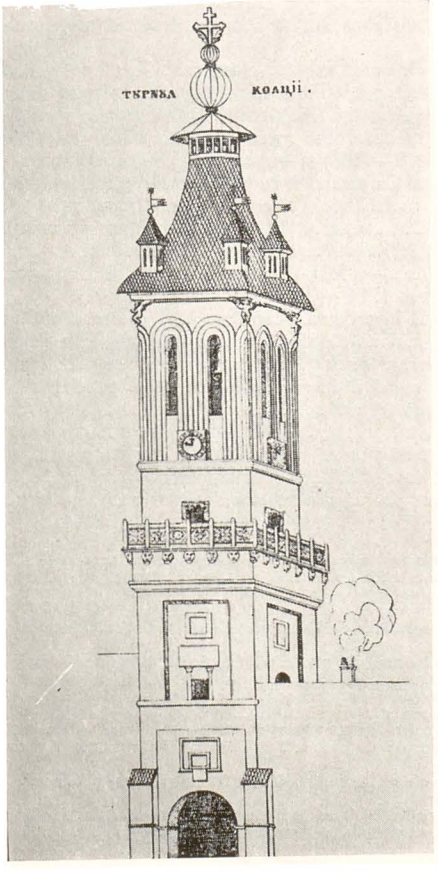

Turnul Colţea după o miniatură a cronicarului Ioan sin Dobre, cojocarul din mahalaua Batiştei, la începutul secolului al XIX-lea

a construcţiei extraordinare a acestui turn înalt » — relata în continuare Sulzer — « *n-am putut afla nimic altceva decît ceea ce spune tradiţia, că ar fi fost construit de către suedezi . . . Deoarece clădirea acestui turn s-a înfăptuit chiar pe vremea cînd Carol al XII-lea se întorcea acasă din Turcia prin Ţara Românească . . . nu este de necrezut, ca în cinstea lui, domnul de atunci, Brîncoveanu, vărul şi prietenul lui Mihai Cantacuzino, să fi lăsat să se zugrăvească pe acest turn chipul şi portul unor soldaţi suedezi ce treceau călătorind prin Bucureşti, dacă nu vom primi mai bine că acest turn ar fi fost ridicat chiar de soldaţi suedezi, presupunere căreia nu-i vom refuza cu totul aprobarea noastră* » dat fiind « *că în timpul şederii acestui renumit rege suedez la Bender, cea mai mare parte din puţinii oameni ce-i rămăseseră din bătălia de la Poltava au fost strămutaţi în Moldova şi se poate foarte uşor ca vreo cîţiva din aceşti suedezi, siliţi de nevoie şi de sgîrcenia lui Mihail <vodă> Racoviţă, să fi fost folosiţi ca meşteri şi salahori la înălţarea acestui turn* » [9].

Dacă prima presupunere a lui Sulzer este lipsită de orişice temei — chiar şi numai pentru faptul că în timpul trecerii lui Carol al XII-lea prin Ţara Românească în drumul de înapoiere spre patrie din Turcia în toamna anului 1714 [10] nu mai domnea Brîncoveanu, ci Ştefan vodă Cantacuzino (1714—1715), iar monarhul suedez a şi ocolit oraşul Bucureşti, pe unde au mers numai cîţiva din însoţitorii săi — în schimb, cea de a doua supoziţie a călătorului elveţian corespunde probabil realităţii. Într-adevăr, singularitatea construcţiei Turnului Colţea faţă de restul monumentelor de arhitectură veche românească contemporane ridicării sale, dar mai ales rostul zugrăvirii a doi soldaţi în uniformă străină deasupra intrării clădirii, ce nu poate fi într-alt fel explicat, pledează pentru admiterea folosirii ca mînă de lucru la înălţarea măreţei clopotniţe, în afara localnicilor [11], şi a cîtorva meşteri constructori, salahori şi zugravi, recrutaţi din rîndurile ostaşilor pribegi ai lui Carol al XII-lea, împrăştiaţi prin ţară şi căutînd să adune bani pentru a se întoarce în patrie, mai ales după evacuarea forţată a regelui de la Bender, de către turci, în februarie 1713 şi transportarea lui sub escortă

---

suedezi, cf. N. Iorga, *Un voyageur en Valachie: L. de Stürmer* în « Scènes et histoires du passé roumain », Bucarest, 1902, p. 40. Colonelul Dimitrie Pappazoglu, cunoscutul istoriograf din secolul trecut al vechilor Bucureşti, a încercat chiar să reconstituie, ajutat şi de desenul slugerului N. Otetelişanu, litografiat în 1838, aspectul iniţial prezentat de Turnul Colţea în veacul al XVIII-lea.

[9] Franz Joseph Sulzer, *Geschichte des transalpinischen Daciens . . .*, vol. I, Wien, 1781, pp. 292—294 ; o traducere mai fidelă la D(imitrie) Berindei, *Bucuresci. Studiu istoric în* « Revista română pentru ştiinţe, litere şi arte », vol. I (1861), pp. 358—359 şi mai liberă la Mihai Popescu, *Bucureştii descrişi de Sulzer la sfîrşitul veacului al XVIII-lea în* « Bucureştii vechi . . . », anii I—V (1930—1934), Buc., 1935, p. 37 şi Oniciu Graţiana în Fr. Jos. Sulzer, *Localităţi din judeţul Ilfov*, Bucureşti, 1935, p. 10.

[10] Remus Ilie, *Drumul regelui Carol al XII-lea prin Ţara Românească şi Ardeal în anul 1714* în « Revista istorică », an XX (1934), nr. 1—3, pp. 23—26.

[11] Astfel încă de la 9 februarie 1710 un anume Marin din Sirnăneşti, alături de un Arion diacon, Constantin şi Neagoe dădeau « *înscris în mîna pîrcălabului Mihău si Vilcului, sluga dumnealui spătarului Mihai Cantacuzino* » de primirea banilor vărsaţi pentru 60 000 ocale de var, ce erau obligaţi să le predea pînă la sfîrşitul lunii martie a aceluiaşi an (Acad. R.S.R., CXXVIII/264 ; menţionat — la semnalarea noastră — fără cotă

Turnul Colţea înainte de cutremurul din 1802 (reconstituire de slugerul N. Otetelişanu, 1838)

https://biblioteca-digitala.ro

Turnul Colţea la 1843 (după desenul lui Ch. Doussault)

la Adrianopol. Acest punct de vedere a fost adoptat în general de majoritatea istoricilor care s-au ocupat de Turnul Colţea [12] cu excepţia lui O. G. Lecca [13], care a atribuit fără nici un motiv ridicarea acestui monument polcovnicului Sandu Colţea, ostaş român slujind în armata lui Carol al XII-lea, ignorînd cu totul faptul că acest « volintir » a fost făcut prizonier de ruşi în urma bătăliei de la Poltava (8 iulie 1709) şi a stat în captivitate aproape zece ani, după care a plecat în Suedia, cerînd să se întoarcă în ţară de-abia la 16 mai 1723 [14]. De altfel, după cum se ştie, numele de Colţea, păstrat pentru întreg complexul arhitectonic ridicat de marele spătar Mihai Cantacuzino, vine de la modestul lăcaş de rugă înălţat mai înainte, pe acele locuri, de Udrea slugerul pe la 1641—1642 şi rămas, după uciderea lui în timpul răscoalei seimenilor şi dorobanţilor la 1655, pe seama fratelui său clucerul Colţea Doicescu, de la care şi-a luat numele nu numai biserica dar şi mahalaua înconjurătoare (1669) [15].

În sprijinul presupunerii că la construirea Turnului Colţea au luat parte şi meşteri angajaţi din rîndurile ostaşilor suedezi pribegi, vin şi relatările trimisului lui Carol al XII-lea pe lîngă Nicolae vodă Mavrocordat al Moldovei şi Constantin vodă Brîncoveanu, Hylteen, care raporta din Iaşi la 4 martie 1713 că « *mulţi ofiţeri şi soldaţi dintre ai noştri de la Bender, au trecut pe aici, ducîndu-se spre Germania, siliţi să plece din pricina bolilor, lipsei de bani sau a altor lucruri indispensabile* » [16]. De altfel Hylteen, cu un însoţitor al său, Soldan, a fost şi la Bucureşti, în aprilie 1713, de unde înştiinţa pe regele său că Brîncoveanu s-a arătat plin de solicitudine faţă de emisarii suedezi [17]. De asemenea negustorul Aubry de la Mottraye şi colonelul Fabritius din suita lui Carol al XII-lea au trecut la rîndul lor prin Bucureşti la 14 octombrie 1714 [18], încît se poate constata o peregrinare destul de vie a suedezilor prin capitala Ţării Româneşti mai ales în perioada 1713—1714, premergătoare terminării construirii Turnului Colţea.

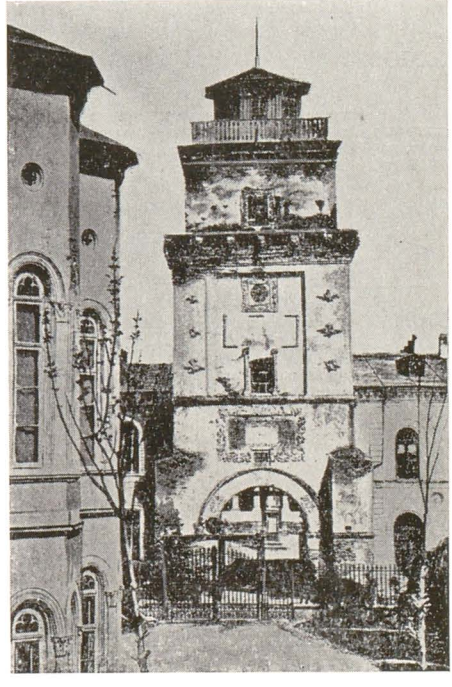

Turnul Colţea la 1867 (fotografie de Szathmary)

şi de N. Vătămanu, *Contribuţii la istoricul înfiinţării spitalului Colţea*, p. 151). Desigur că o asemenea importantă cantitate de var era destinată unei construcţii aparte a spătarului Mihai Cantacuzino, ce nu putea fi decît împrejmuirea de zid, chiliile şi impunătorul turn clopotniţă de la Colţea, terminate tocmai în 1715, cu atît mai mult cu cît şi pîrcălabul Mihău şi Vîlcu « *sluga spătarului au mai fost întîlniţi ca ispravnici la construcţiile acestui boier, cel dintîi chiar la clădirea mănăstirii Colţea iar al doilea la biserica satului Stîlpul (Buzău)* », cf. Vătămanu, *ibidem*.

[12] Bibliografia generală la N. Stoicescu, *Repertoriul bibliografic . . .* p. 188 şi Al. Elian şi colaboratorii, *Inscripţiile medievale ale României . . .*, vol. I, p. 486. Printre alte studii amintim pe acela al lui Al. Tzigara Samurcaş, *Turnul si biserica Colţea* în « Convorbiri literare », XLII (1908), nr. 3, p. 352—359.

[13] O. G. Lecca, *Cine a clădit turnul Colţii?* în « Bucureştii. Revista Muzeului Municipal Bucureşti », I (1935), p. 93.

[14] N. Iorga, *Un ofiţer român in oastea lui Carol al XII-lea. Cîteva note* în « Analele Academiei Române », seria II, M.S.I. tom. XXXIV (1911—1912), pp. 865—869 şi C. I. Karadja, *Note despre colonelul Sandu Colţea şi regimentul său de cavalerie in serviciul regelui Carol al XII-lea* în « Revista istorică », XV (1929), nr. 1—3, pp.51—55.

[15] Date mai ample şi bibliografia respectivă la N. Stoicescu, *op. cit.*, pp. 182—186.

[16] Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. IX—1, Bucureşti, 1897, pp. 507—509, nr. DCLXV.

[17] *Ibidem*, pp. 511—512, nr. DCLXVI.

[18] De La Mottraye's, *Travels through Europe, Asia and into part of Africa*, vol. II, London, 1723, pp. 171—172.

https://biblioteca-digitala.ro

Acest monument a constituit una din podoabele arhitectonice ale vechiului Bucureşti în secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea şi a fost remarcat, aproape ca un simbol al capitalei Ţării Româneşti, de către majoritatea călătorilor străini ce au trecut pe atunci prin oraşul de pe malurile Dîmboviţei. Deşi grav avariat în urma cutremurului din 1802, cînd i-a fost distrus etajul superior care găzduia clopotele şi ceasornicul, monumentul a mai supravieţuit peste opt decenii, slujind ulterior — prin adaosul a două caturi în lemn — şi ca foişor de foc, pînă la dărîmarea sa nejustificată, în august 1888, datorită zelului neinspirat al edililor capitalei din acea vreme [19].

Înfăţişarea turnului înainte de avaria suferită la 1802 este cunoscută din miniatura cronicii lui Ioan sin Dobre, cojocarul din mahalaua Batiştei de la începutul secolului al XIX-lea [20] ca şi din desenul slugerului N. Otetelişanu, litografiat la 1838 şi menţionat în cadrul unui articol publicat în « Muzeul Naţional » [21].

Prin arhitectura sa neobişnuită, Turnul Colţea a fost singurul monument din capitala Ţării Româneşti ce a atras atenţia ofiţerilor cartografi ruşi, care, alcătuind planul topografic al oraşului Bucureşti în 1770, au desenat în cuprinsul său şi miniatura acestui monument unic în felul lui [22].

De aici şi supoziţia noastră că planul Turnului Colţea aflat în posesia polcovnicului Rodion Cantacuzino înainte de 1845 s-a datorat tot unui ofiţer cartograf din armata rusă, încartiruit la Bucureşti în timpul războiului din 1768—1774, care, interesat de particularitatea monumentului, i-a alcătuit releveul. De altfel ţinem să precizăm că polcovnicul Rodion, el însuşi militar, era fiu şi nepot de ofiţeri superiori ai armatei ruse din epoca războiului ruso-turc din 1768—1774, situaţie ce ar putea să explice atît posesia planului Turnului Colţea, în eventualitatea că ar fi fost ridicat de un ofiţer cartograf rus, cît şi interesul arătat faţă de monumentul ridicat de unul din înaintaşii lor. Valoarea planului Turnului Colţea aflat în posesia lui Rodion Cantacuzino a atras desigur atenţia lui Nicolae Bălcescu care a dorit să-l litografieze şi să-l aducă astfel la cunoştinţa cercurilor ştiinţifice din ţară şi străinătate. Preocuparea faţă de vechile noastre monumente de arhitectură reprezintă o latură mai puţin cunoscută din activitatea lui multilaterală ; Bălcescu realiza perfect că fără publicarea izvoarelor documentare — narative, epigrafice sau cartografice — iniţiată în cuprinsul « Magazinului istoric pentru Dacia » — nu se puteau alcătui studii serioase de istorie naţională. Pierderea planului Turnului Colţea, aflat în posesia lui Rodion Cantacuzino înainte de 1845 şi dat spre litografiere lui Nicolae Bălcescu, este însă cu atît mai regretabilă cu cît, din informaţiile de care dispunem pînă în prezent, nu se mai cunoaşte vreun alt plan al acestei construcţii singulare din vechiul Bucureşti.

Sperăm însă că noi cercetări de arhivă vor aduce mai multă lumină în această problemă privind unul dintre cele mai reprezentative monumente ale Bucureştilor de odinioară.

РЕЗЮМЕ

Автор коротко знакомит читателя с историей сооружения Башни Кольця (одного из самых значительных архитектурных памятников старого Бухареста, которая ныне более не существует) в связи с неизвестным до сих пор планом этой башни, переданным для литографии русским полковником Родионом Кантакузино в 1845 году Николаю Бэлческу.

RÉSUMÉ

L'auteur présente un bref historique des conditions dans lesquelles a été érigée la Tour de Colţea, monument d'architecture des plus représentatifs de l'ancien Bucarest, aujourd'hui disparu, à propos d'un plan inconnu de la tour, remis à Nicolae Bălcesco par le colonel russe Rodion Cantacuzène en 1845, pour le faire lithographier.

[19] Amănunte la N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 188.

[20] Reprodusă pentru întîia oară de Gr. Ştefănescu, *Cutremurele de pămînt în România în . . . timp de 1391 ani (455—1846)* în « Analele Academiei Române », seria II, Mem. Secţ. Ştiinţifice, tom. XXIV (1901—1902), pp. 18—19.

[21] «Muzeul Naţional», anul II (1838), nr. 11 (februarie), p. 90. Articolul a fost identic reprodus şi în «Contor de avis şi comers», II (1838), nr. 65 (15 aprilie), p. 256.

[22] I. Ionaşcu, *Planul cartografic inedit al oraşului Bucureşti din anul 1770*, în « Studii », XII (1959), nr. 5, pp. 120—121.

https://biblioteca-digitala.ro

CU PRIVIRE LA FORMAREA COLECȚIILOR ETNOGRAFICE ÎN MUZEELE CU PROFIL ISTORIC

Plugarul din icoana de la biserica domnească din Curtea de Argeș.

VALERIU BUTURĂ

https://biblioteca-digitala.ro

Obiectele etnografice se situează printre cele mai importante izvoare pentru studierea culturii și vieții din trecut a poporului. Ele sînt mărturii nemijlocite asupra condițiilor de muncă și de trai, prezentînd un dublu interes științific: ca elemente de cultură specifice perioadei în care au fost în uz curent și ca materiale comparative în reconstituirea tipurilor mai vechi din care au evoluat. Astfel, analiza fenomenelor de bază ale culturii populare — ocupațiile principale și cele anexe, meșteșugurile, așezările și locuințele, ocupațiile casnice etc. — se fundamentează pe două categorii istorice de obiecte: arheologice și etnografice. Cele din prima categorie constituie fondul cultural de tradiție străveche, îmbogățit prin experiența acumulată de oamenii muncii în lupta pentru asigurarea celor necesare traiului. În cele etnografice, diferențiate uneori de la o zonă la alta, sînt concretizate progresele înregistrate de-a lungul veacurilor în îmbogățirea moștenirii culturale. Coordonatele evoluției în timp sînt jalonate de fondul de termeni care evidențiază detalii tot mai noi în construcția lor, care au dus la perfecționarea tehnicilor, precum și de variatele categorii de documente scrise, în care au fost consemnate aspecte din munca și traiul maselor. Astfel, etnografia ajută istoriei să înțeleagă mai bine fenomenele culturii materiale și spirituale din trecut și prezent; istoria, la rîndul ei, pune la îndemîna etnografiei documentarea necesară pentru explicarea feluritelor și complexelor fenomene de cultură de altă dată și, pe acest temei, să scoată concluzii etnografice [1].

Numeroasele și variatele tipuri ale elementelor de cultură au apărut în timp, iar evoluția lor a înregistrat ritmuri diferite, mai lente, în primele orînduiri sociale, mai accentuate în ultimele orînduiri. Apariția, difuzarea spațială a tipurilor inițiale și apoi diferențierea lor zonală se încadrează în procesele complexe de dezvoltare a modurilor de producție a bunurilor materiale, în cadrul cărora îmbunătățirea uneltelor de muncă și a traiului au constituit preocupări permanente. E suficient să ne gîndim la evoluția uneltelor folosite pentru cultivarea pămîntului pe teritoriul patriei noastre. De la agricultura cu săpăliga și apoi cu plugul de lemn primitiv din orînduirea comunei primitive, s-a ajuns la plugul de lemn cu cuțit și brăzdar de fier în orînduirea sclavagistă, cînd prin forma aparte ce o primește brăzdarul, se individualizează un tip dacic, diferit de cel celtic și roman [2]. În vetrele de așezări ale populației autohtone din perioada migrației popoarelor, practicarea agriculturii este confirmată de prezența gropilor pentru păstrarea cerealelor, a cuptoarelor pentru copt pîinea, a plevii amestecate cu argilă în construcția vetrelor de foc din locuințele construite pe sol sau semiîngropate, a rîșnițelor și, destul de rar însă, de anexele de fier ale plugului, deoarece metalul s-a obținut foarte greu, s-a păstrat cu deosebită grijă, recondiționîndu-se mereu de către fierari. În această perioadă termenul autohton al uneltei, acela de *aratru*, a început să fie înlocuit de termenul a cărui origine nu este încă deplin elucidată, acela de *plug* [3]. Primul a supraviețuit totuși pînă în timpuri apropiate în Munții Apuseni, unde agricultura pe înălțimi are tradiții îndelungate. În feudalism se perfecționează atît unealta propriu-zisă, cît și atelajele pentru tracțiunea animală. În zonele deluroase și muntoase plugul cu brăzdar simetric, de tipul *rariței*, este întregit cu *cormanul* schimbător. În zonele joase este preferat plugul de lemn cu brăzdar, asimetric și corman fix. Plugul cu corman schimbător este atestat destul de timpuriu și în iconografia medievală. Numai în baza unor tradiții mai vechi poate fi explicată frecvența lui în reprezentările «chinurilor iadului» din bisericile de lemn maramureșene, construite în secolul al XVIII-lea. Elementele constitutive au fost adeseori simplificate de meșterii zugravi, nu numai acolo, ci și în alte reprezentări, cum este cazul atelajului de plug de pe prima icoană din ciclul Sf. Filofteia, pictată în 1751, din biserica domnească de la Curtea de Argeș, construită între 1330—1340 [4]. Unealta și animalele de tracțiune au fost greșit reproduse, după o fotografie, într-un desen [5]. La plug, tras de boi, se distinge clar nu numai brăzdarul și cuțitul, colorate în gri-oțeliu, ci și un corman cu mîner specific celui schimbător. Ariile de răspîndire ale celor două tipuri de pluguri de lemn — cu brăzdar simetric și corman schimbător, cu brăzdar asimetric și corman fix — s-au restrîns în capitalism, după apariția pe piață, ca produse industriale, a plugurilor de fier. Ele sînt înlocuite în prezent de mașini.

Am schițat evoluția principalei unelte agricole pentru a evidenția atît întregirea construcției ei în etape, cît și importanța ce o prezintă tipurile etnografice păstrate pentru reconstituirea celor mai vechi, în baza anexelor de fier scoase la lumină prin săpăturile arheologice, a reprezentărilor grafice etc.

În unele cazuri formele inițiale ale uneltelor au suferit doar mici ajustări, deoarece muncile executate cu ajutorul lor, în cadrul micii producții agricole, nu au impus întregirea construcției. E suficient să ne gîndim la seceri, furci etc. În stabilirea apariției, a vechimii diferitelor unelte și produse, atunci cînd au fost confecționate din materiale ușor perisabile, auxiliar prețios este și fondul de termeni. Numele latin al furcilor pentru fîn, păstrat în graiul poporului român, presupune o mai mare vechime a acestora, decît a uneltei complimentare, grebla. Și în alte domenii ale culturii materiale populare s-au păstrat elemente evoluate pe linie tradițională și elemente apărute în condițiile specifice diferitelor orînduiri. Prin studierea atentă a tipurilor și variantelor, a detaliilor de construcție și uneori a ornamenticii lor, a funcțiunilor și ariilor de răspîndire, etnografia își aduce contribuția sa la lămurirea problemei etnogenezei poporului nostru.

Acum, cînd satele se înoiesc din temelii, obiectele etnografice dispar de la un an la altul. Cooperativizarea și mecanizarea agriculturii, dezvoltarea multilaterală a cooperativelor agricole de producție au determinat

---

[1] Ștefan Pascu, *Etnografie și istorie*, în Anuarul Muzeului etnografic al Transilvaniei pe anii 1959—1961, Cluj 1963, p. 13.

[2] I. H. Crișan, *Un depozit de unelte descoperit la Lechința de Mureș* (Plugul la geto-daci), în Studii și cercetări de istorie veche, XI/2, 1960, p. 298.

[3] L. Niederle, *Rukovet Slavanskych Starazitnosti*, Praga 1953, p. 334.

[4] V. Vătășianu, *Istoria artei feudale în Țările Române*, vol. I București, 1959, p. 148.

[5] V. Canarache, *Uneltele agricole pe teritoriul R.P.R., în epoca veche*, în Studii și cercetări de istorie veche, I/2, 1950, p. 108, fig. 22.

https://biblioteca-digitala.ro

și determină transformări esențiale în cultura și felul de trai al maselor muncitoare din mediul sătesc. Ritmul fără precedent al acestor transformări îl asigură dezvoltarea noii baze economice, specifică orînduirii socialiste, în ansamblul ei. Într-un viitor apropiat numai în muzee se vor mai putea vedea uneltele tradiționale folosite în ocupațiile principale și anexe, uneltele și produsele meșterilor țărani din satele specializate, obiectele de uz casnic și cele care au înfrumusețat interioarele caselor vechi. Valoarea lor se va apropia de aceea a materialelor arheologice, constituind documente materiale prețioase în studiul dezvoltării culturii populare românești și a contingențelor ei cu aceea a altor popoare. De aceea, achiziționarea și păstrarea în condiții muzeografice a celor mai reprezentative obiecte și monumente se impune ca o sarcină de mare urgență.

Muzeele etnografice, secțiile de etnografie și artă populară de pe lîngă muzeele cu profil istoric au fost înființate în cea mai mare parte în anii de după eliberare. În trecut numărul lor a fost restrîns, iar posibilitățile de îmbogățire a fondurilor muzeale erau limitate, deoarece nu aveau asigurată baza materială. Dificultățile în care s-au zbătut au frînat inițiativele merituoase ale specialiștilor. Lipsa de sprijin din trecut a privat știința de multe valori culturale, care au dispărut.

În anii de după eliberare, cînd dezvoltarea rețelei de muzee a devenit o problemă de stat, a sporit numărul muzeelor și secțiilor etnografice, iar cele mai vechi au fost reorganizate pe criterii științifice. Sprijinul material acordat în acești ani a permis desfășurarea unor activități complexe în cadrul muzeelor al căror obiectiv constă și în îmbogățirea patrimoniului muzeal, prin cercetări și achiziții. În cadrul instituțiilor muzeale mai vechi s-au depus eforturi susținute pentru remedierea lipsurilor documentare. La cele înființate în anii regimului democrat-popular, organizarea expozițiilor de bază a impus o documentare de ansamblu asupra tuturor fenomenelor de cultură din aria de reprezentare, întregită apoi, în colecții, cu alte creații locale specifice.

Importanța documentară a materialelor etnografice în cercetarea trecutului a determinat extinderea acțiunii de colecționare a acestora și în cadrul muzeelor cu profil istoric, mai numeroase, cu tradiții mai vechi. Prin înființarea secțiilor de etnografie pe lîngă unele muzee regionale și raionale cu profil istoric s-a întregit fondul documentar cu obiecte concludente asupra trecutului vieții umane în cuprinsul ariei de reprezentare. Ele înlesnesc nu numai cercetarea științifică a acestui trecut, ci și prezentarea în expozițiile de bază, ori în expoziții speciale, a unor mărturii nemijlocite asupra condițiilor de muncă și de trai, a valorilor culturale specifice regiunii ori raionului. Acestea sînt numeroase în unele domenii ale culturii populare, ca, de pildă, în domeniul portului popular, care s-a diferențiat de-a lungul vremii, în variante zonale sau locale, prin întregirea pieselor tradiționale, îmbogățirea ornamenticii etc.

Transformările care au loc în prezent în toate domeniile vieții satelor impun intensificarea achizițiilor de obiecte etnografice și în cadrul muzeelor în a căror arie de reprezentare nu sînt muzee sau secții etnografice. Dezvoltarea secției de etnografie pe lîngă Muzeul raional din Tîrgul Jiu, de exemplu, acum cînd casele vechi de lemn, cu pridvoare ai căror stîlpi au cioplituri de o frumusețe impresionantă, se cărîmă unele după altele, achiziționarea și păstrarea într-un număr cît mai mare a acestor elemente, din construcțiile cele mai desăvîrșite, se impune nu numai pentru măiestria artistică a creatorilor lor, ci și pentru faptul că au constituit un izvor de inspirație pentru una din valorile universale ale artei plastice, **Coloana fără sfîrșit** a lui Brâncuși. O dată cu casele vor dispare și mesele tradiționale rotunde, dintre care cîteva au fost duse de marele artist în atelierul său de la Paris[6]. De altfel, ansamblul de la Tg. Jiu începe cu masa familiei sau masa dacică, în forma celor țărănești, dar evocînd prin masivitate tambururile aliniamentelor incintei sacre a dacilor, din cetatea cea mare de la Grădiștea Muncelului, din Munții Orăștiei.

Dar nu numai în Gorj, ci și în alte zone din cuprinsul Olteniei, se mai păstrează obiecte etnografice de un larg interes științific, realizate uneori la un înalt nivel artistic cum sînt de exemplu covoarele, care prin compoziția admirabilă a motivelor și armonia culorilor se situează între cele mai valoroase creații ale artei noastre populare, apreciate și peste hotarele țării.

Acțiunea de colecționare a valorilor culturale ale trecutului trebuie să se orienteze spre crearea unor fonduri documentare regionale, reprezentative pentru toate fenomenele culturii și artei populare.

E adevărat că în puține regiuni din cuprinsul țării s-au păstrat atîtea elemente tradiționale de cultură ca în Oltenia. Dar studiul dezvoltării istorice a culturii populare nu se poate baza numai pe materialele din zonele mai bogate, care au atras și mai atrag pe unii cercetători, în dauna celor mai sărace.

Cercetarea și crearea unor fonduri documentare în regiunile și zonele neglijate în trecut se situează între cele mai importante obiective ale muzeografiei noastre. Numai în baza unei egale documentări spațiale se vor putea reconstitui ariile de răspîndire a diferitelor tipuri și variante de unelte și produse, evoluate din fondul cultural originar, de tradiție străveche, și a celor apărute în condițiile specifice diferitelor epoci și zone. Deși atenția muzeelor mari — Muzeul satului, Muzeul de artă populară al Republicii Socialiste România, Muzeul etnografic al Transilvaniei etc. — s-a îndreptat spre zonele mai puțin cercetate, nu au dispărut încă toate « petele albe » de pe harta etnografică a țării.

În acțiunea de creare a colecțiilor etnografice pe lîngă muzeele cu profil istoric, de îmbogățire a acestora acolo unde ele există, atenția se va îndrepta, în primul rînd, spre uneltele vechi folosite în ocupațiile principale și anexe. Un muzeograf cu pregătire istorică va putea stabili tipologia lor cronologică și zonală. Cei care le-au păstrat, oamenii mai bătrîni, le cunosc rosturile, formele mai vechi ori mai noi și chiar dife-

[6] Eugen Ciucă, *Brâncuși la Tg. Jiu*, în Contemporanul, București, 1964, nr. 16/914, p. 6.

https://biblioteca-digitala.ro

rențierile față de cele văzute în alte părți. Obiectele și datele etnografice asupra ocupațiilor, problemă de bază a istoriei, prezintă un deosebit interes. O temeinică documentare în acest domeniu se impune deoarece în studiul ocupațiilor tradiționale ale poporului român s-a acordat o importanță exagerată păstoritului, neglijîndu-se agricultura, cu care s-a dezvoltat în strînsă interdependență, atît în zonele joase cît și în cele muntoase, unde agricultura în terase are tradiții vechi. Economia pastorală a înregistrat o dezvoltare mai mare numai în două zone — în Mărginimea Sibiului și Țara Bîrsei — deoarece satele românești de aici au fost surse permanente de aprovizionare cu lînă a celor mai importante centre transilvănene de confecționare și comercializare a postavurilor — Sibiul și Brașovul. Rentabilitatea păstoritului, ca ocupație specializată, reiese din faptul că în perioada de înflorire a producției de postavuri, nu numai populația românească a satelor aparținătoare comunelor Săcele și Bran, din Țara Bîrsei, au avut turme de oi pe care le trimiteau la iernat în Cîmpia și Balta Dunării, ci și unii din conducătorii Brașovului [7]. O dată cu înmulțirea turmelor, lipsa furajelor a determinat adoptarea transhumanței ca mod de iernat. Se știe că iernile sînt aspre în Cîmpia și chiar Balta Dunării, dar sînt mai scurte, iar acolo se procurau mai ușor furajele. Cumpărarea lor și a altor produse constituia o obligație a păstorilor [8]. Într-o fază mai dezvoltată a păstoritului, o parte din populația acestor sate a emigrat în Țara Românească și Moldova, așezîndu-se în apropierea munților unde își pășunau vara turmele, de unde erau mai aproape moșiile pe care iernau. Unii au renunțat în timp la viața grea pe care o impunea păstoritul transhumant, cum este cazul unor sate din nordul Munteniei, alții nu au renunțat la ocupație, cum este cazul satelor din nordul Olteniei, deoarece le asigura venituri mai mari decît cele ce le-ar fi putut obține prin ocupații mixte, practicate în noile lor așezări. Cerințele pentru produse pastorale au sporit o dată cu expansiunea otomană, în special cererile Constantinopolului pentru carne. Dar chiar și în numărul restrîns de sate în care păstoritul transhumant a înregistrat o mare dezvoltare, stimulat fiind de cerințele tot mai mari ale postăvarilor și apoi ale fabricilor pentru lînă, ale cojocarilor pentru piei, ale piețelor interne și externe pentru cașcavaluri, brînzeturi și carne, nu s-a renunțat la valorificarea resurselor solului. În păstorit au fost angajați numai o parte din cei capabili de muncă, cei rămași acasă cultivau pămîntul, recoltau fînețele proprii sau ale celor plecați, făceau cărăușii, negustorie etc. De altfel numărul gospodăriilor cu oi multe a fost restrîns. În comuna Rășinari, de exemplu, în anul 1914, au fost 280 de proprietari și cca 35 000 oi. Mai mult de o treime au avut între 1—5 capete, iar o altă treime între 6—100 și numai 6—8 proprietari au avut peste 500 oi [9]. Deci nici chiar acolo unde păstoritul a fost mai intens și are tradiții mai vechi, el nu a constituit o ocupație unică, nu numai în trecutul apropiat, ci și mai îndepărtat, cînd numărul oilor a fost mai mic (14 302 în 1720, 19 286 în 1814) [10].

Tradițiile îndelungate ale agriculturii, caracterul mixt al ocupațiilor poporului român, dezvoltate în condițiile unui mod sedentar de viață, sînt confirmate nu numai de descoperirile arheologice, ci și în primele documente istorice. În actele de danie ale vechilor ctitorii domnești din Țara Românească (Vodița și Tismana, 1385 și respectiv 1387 [11], Cozia — 1388 [12] etc) sînt menționate sate de pe moșiile dăruite, din care primeau găleți de grîu, livezi de pomi, nuceturi și vii, întregite cu produse pastorale — brînzeturi și cașcavaluri, apicole — miere și ceară, produse casnice ori meșteșugărești — postavuri și pături, provenite din veniturile domnești. La acestea s-au adăugat morile din centrele economice mai importante: Rîmnic, Pitești, Bistrița etc. Din documente se desprinde clar complexitatea activităților productive ale poporului nostru în acea vreme, în care își procura cele necesare traiului prin practicarea agriculturii, pomiculturii și viticulturii, prin alte ocupații anexe, întregite peste tot cu creșterea animalelor. Numai în condițiile unui mod sedentar de viață s-a putut ajunge în acele vremuri la o valorificare atît de complexă, atît de variată a resurselor economice ale naturii, valorificare ce nu poate fi concepută fără tradiții multiseculare în practicarea agriculturii și a ramurilor specializate, completate cu creșterea animalelor, apicultură, pe alocuri cu pescuit ori vînătoare. Obiectele etnografice în legătură cu ocupațiile lărgesc perspectivele studierii lor pentru vremuri mai îndepărtate, de aceea ele prezintă un deosebit interes și pentru istorici.

În cercetarea și colecționarea materialelor etnografice referitoare la ocupații, o atenție deosebită trebuie acordată meșteșugurilor țărănești din satele specializate, frecvent și intens practicate în feudalism, decăzute ori păstrate în multe sate în perioada capitalismului. În cazul acestora este necesară achiziționarea uneltelor, a seriilor de produse, precum și consemnarea datelor în legătură cu confecționarea și valorificarea lor. În satele românești din împrejurimile Vașcăului tradițiile mai vechi ale fierăritului au fost continuate de meșterii țărani de la Vărzari, ale căror unelte, procedee tehnice și produse sînt auxiliare prețioase în reconstituirea dezvoltării acestui meșteșug. Și în zona Pădurenilor, care cuprinde satele din Munții Poiana Ruscă, tradițiile mai vechi ale metalurgiei, care înflorește acum la Hunedoara, supraviețuiesc doar într-o admirabilă artă în metal. În Valea Caselor, mai jos de Ghelar, s-a descoperit un cuptor pentru reducerea minereurilor de fier din secolul al IX-lea [13]. Populația românească din satele Pădurenilor a participat activ la tot mai intensele activități de extragere și prelucrare a minereurilor de fier, în timpul orînduirii feudale. În secolul al XVII-lea, în timpul verii, cînd iobagii erau duși la muncile agricole, făuririle din lungul văilor

[7] N. Iorga, *Studii si documente cu privire la Istoria Românilor*, X, București, 1905, p. 301—302, 363—364, 369—370.
[8] V. Păcală, *Monografia satului Rășinari*, Sibiu, 1915, pag. 292 în notă.
[9] V. Păcală, *op. cit.*, p. 289.
[10] V. Păcală, *op. cit.*, p. 287.
[11] *Documente privind Istoria României*, veac. XIII, XVI și XV, B. Țara Românească, București, 1953, p. 32, doc. 22, p. 40—41, doc. 25.
[12] *Ibidem*, pag. 41—42, doc. 26.
[13] Papp Karoly, *A magyar birodalom vaserc- es kőszenkeszlete*, Budapest, 1915, p. 392.

https://biblioteca-digitala.ro

își sistau activitatea [14]. Ele au dispărut o dată cu dezvoltarea industriei capitaliste. Arta în metal se leagă de tradițiile acestei ocupații. Nu întîmplător, în nici o altă zonă etnografică din cuprinsul țării nu s-au purtat atîtea podoabe metalice ca aici : balțuri din ținte, lanțuri cu cheițe, catarame etc. Multe din creațiile artistice tradiționale în lemn, de pe bîte, codorîști de bici, tocuri de cuțit etc., au fost întregite prin turnarea cositorului în crestături migăloase. În amintirea puținilor meșteri care mai știu turna cositorul topit în forme artistice, se mai păstrează și locurile unde au fost vechile topitorii și ateliere în care s-a prelucrat fierul.

În studiul evoluției așezărilor, locuințelor și a altor construcții, descoperirile arheologice și documentele istorice oferă date deosebit de importante. Datele etnografice la rîndul lor ușurează reconstituirea planurilor și a tehnicilor de construcție, a modului de organizare a interioarelor, stabilirea rosturilor pe care l-au avut diferite unelte, vase etc. În colecțiile etnografice o categorie importantă de obiecte o constituie uneltele folosite în activitățile casnice, mobilierul și vasele vechi, piesele decorative din interioare etc. În completarea documentării se vor fotografia tipurile tradiționale de gospodării, case, detalii din construcția lor etc. Casele construite în secolul al XVIII-lea dezvăluie atît etnografilor cît și istoricilor stadiul evoluției planurilor, aspecte concludente asupra condițiilor de trai ale iobagilor care le-au construit. În acest scop se va strînge material ilustrativ (fotografii, schițe, planuri) despre modul de organizare a interioarelor. Un interes deosebit prezintă vetrele pentru foc, deoarece pregătirea alimentelor se situează între cele mai vechi și importante activități casnice. E suficient să menționăm problemele pe care le ridică amplasamentul și tipologia cuptoarelor pentru copt pîine, atît în planul gospodăriilor, cînd sînt într-o construcție aparte, ori a caselor, cît și a celor din vremuri mai îndepărtate, din vetrele de așezări descoperite de arheologi.

Confecționarea îmbrăcămintei, ca și pregătirea alimentelor se situează între cerințele vitale străvechi. Componența și tipologia pieselor de îmbrăcăminte a evoluat sub influența unui complex de factori, portul devenind în timp și unul din cele mai importante domenii de manifestare a artei populare. Portul popular românesc se impune prin varietatea lui zonală și înalta măiestrie artistică cu care au fost confecționate piesele lui tradiționale de bază. În majoritatea zonelor portul a fost părăsit încă în capitalism. Ariile de păstrare se restrîng treptat deoarece locul produselor casnice l-au luat cele industriale, mai ușor accesibile acum. Dar, în activitățile cultural-artistice tot mai intense, desfășurate în cadrul căminelor culturale sătești și în afara lor, se accentuează cerințele pentru costume de sărbătoare. În confecționarea lor, nu numai pentru formațiile artistice de amatori de la sate, ci și pentru cele ale organizațiilor de masă de la orașe, atenția trebuie să se îndrepte spre valorificarea tradițiilor zonale sau regionale și îmbogățirea lor în elemente artistice, nu înspre amestecuri hibride în costumele specifice altor zone. Crearea unor colecții zonale și regionale este necesară atît pentru valorificarea portului, cît și pentru studii. Atenția cercetătorilor s-a îndreptat spre zonele unde s-a păstrat mai bine, neglijîndu-se arii întinse unde costumul tradițional a fost părăsit, păstrîndu-se doar prin lădoaie unele piese vechi în baza cărora mai poate fi reconstituit.

Într-un viitor nu prea îndepărtat nu numai piesele vechi de port, ci și alte elemente tradiționale de cultură se vor putea vedea numai în muzee. Dat fiind faptul că numărul muzeelor cu profil etnografic nu acoperă în mod egal toate zonele, întregirea colecțiilor istorice a tuturor muzeelor regionale și raionale cu colecții etnografice, acolo unde nu sînt muzee cu profil special, va duce la crearea unor fonduri locale deosebit de importante pentru cercetarea trecutului și organizarea expozițiilor, în care obiectele etnografice vor întregi sectoarele tematice ale ultimelor orînduiri sociale, dezvăluind vizitatorilor aspecte importante din munca, traiul și măiestria artistică a maselor muncitoare.

РЕЗЮМЕ

Отмечая значение этнографических материалов как документов об истории народной жизни и культуры, автор подчеркивает необходимость коллектционирования историческими музеями предметов материальной и духовной народной культуры. Таким образом, исторические музеи, помимо обогащения выставок, смогут внести реальный вклад в дело спасения предметов народной культуры и творчества, которые находятся сейчас в процессе быстрого исчезновения.

RÉSUMÉ

Relevant la qualité des pièces ethnographiques en tant que documents sur l'histoire de la vie et de la culture populaires, l'auteur souligne la nécéssité pour les musées d'histoire de former des collections d'objets de culture materielle et spirituelle populaires de leur rayon d'activité. De cette façon, en plus de l'enrichissement de leurs expositions, les musées d'histoire pouront avoir une réelle contribution à l'action de conservation des objets de culture et d'art populaires, en cours de rapide disparition.

[14] D. Prodan, *Producția fierului pe domeniul Hunedoarei*, în Anuarul Institutului de istorie din Cluj, I, 1958—1959, p. 41.

https://biblioteca-digitala.ro

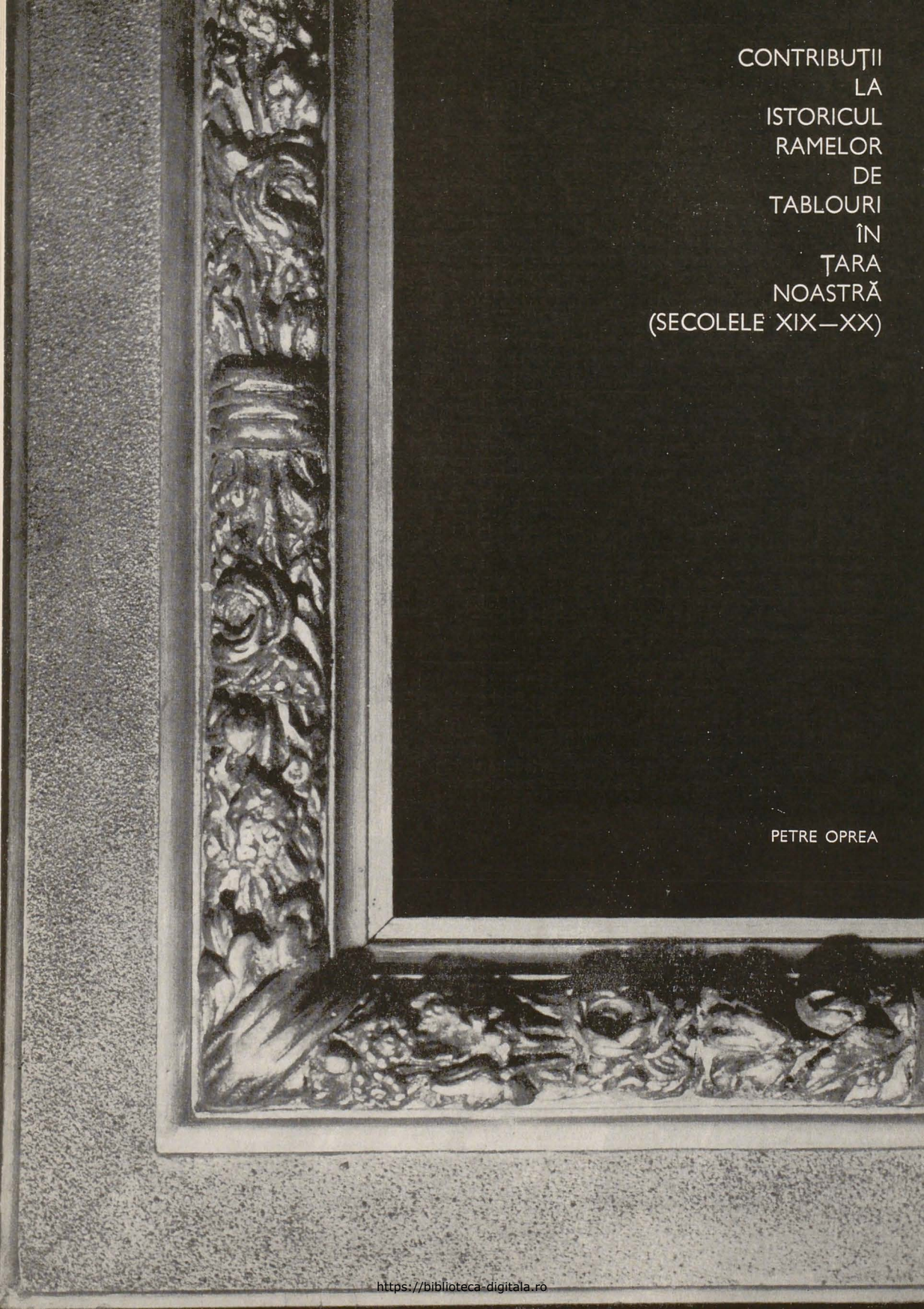

CONTRIBUȚII LA ISTORICUL RAMELOR DE TABLOURI ÎN ȚARA NOASTRĂ (SECOLELE XIX—XX)

PETRE OPREA

https://biblioteca-digitala.ro

Prezentarea cît mai avantajoasă a tablourilor a constituit din totdeauna o preocupare permanentă a pictorilor noștri. În consecință înrămarea lor s-a bucurat de o mare atenție din partea acestora, întrucît rama (altădată purtînd și denumirile de cadră sau pervaz) are menirea să pună în evidență lucrarea, izolînd-o de restul înconjurător, pentru a da posibilitate privitorului să-și concentreze atenția numai asupra ei și, totodată, servind ca element component în ansamblul decorativ al încăperii unde se află plasată. Unii artiști, nesatisfăcuți de ramele folosite curent în vremea lor și dorindu-și una mai corespunzătoare spiritului operei lor, au folosit o ramă personală, fie adaptîndu-și una existentă, fie realizîndu-și-o ei înșiși. Dar nu sînt singurii. Unele muzee și cîțiva amatori de artă au ținut de asemenea să întrebuințeze o ramă deosebită pentru tablourile din patrimoniul lor, ca un ex-libris pentru bibliofili. De aceea muzeograful și istoricul de artă care studiază creația artiștilor români de la începutul secolului al XIX-lea pînă în prezent în colecțiile Galeriei de artă românească modernă și contemporană a Muzeului de artă al Republicii Socialiste România pot urmări concomitent și gustul și predilecția unor artiști ca și ale unor colecționari pentru o anumită ramă. În unele cazuri, rama le poate sugera cercetătorilor precizări de atribuiri, de proveniență sau pericada de execuție a unor lucrări.

Tablouri ale artiștilor români din prima jumătate a secolului al XIX-lea încadrate în rame originale sînt extrem de puține în muzeul nostru. Cele cîteva existente sînt mai toate de proveniență străină — franceză, cu elemente decorative « Empire », vieneză, cu ornamente de stil rococo, italiană, cu motive de renaștere — și doar cîteva sînt executate în țară, imitînd pe cele de import sau urmînd tradiția locală (pervaz dintr-o scîndură destul de plată cu o mulură înspre tablou).

Theodor Aman este primul artist despre care știm precis că a folosit, cu rare excepții, trei tipuri de ramă. Cea mai veche, încadrînd scene istorice, este o ramă masivă, « *de aparat* », fără a fi grecoaie, pentru a contribui la atmosfera sobră a subiectului tabloului și la austeritatea majestuoasă a încăperilor instituțiilor oficiale unde acestea urmau să stea (Fig. 10). Grosimea și lățimea ramei erau raportate la dimensiunile tabloului, spre deosebire de elementele decorative, care în toate cazurile aveau aceeași mărime. Pictorul a folosit-o constant, începînd din primii ani ai debutului, după cum probează și cîteva fotografii după unele compoziții istorice executate de Aman în timpul studiilor la Paris și imediat după aceea. La înapoierea sa în țară, Aman a apelat, desigur, de cîte ori a mai avut nevoie de o asemenea ramă, după cum se obișnuia, tot la un încadrator parizian.

A doua ramă, des folosită de pictor, este cea pentru portrete, foarte lată, cu stabul extrem de bombat pentru a crea o deschidere foarte adîncită lucrării (Fig. 3).

Pentru mulțimea lucrărilor de mici dimensiuni, a « miniaturilor », Aman a întrebuințat constant o altă ramă, probabil după o idee proprie. Aceasta se caracterizează printr-un pervaz lat (latură a ramei) și o foarte îngustă ghirlandă de flori plasată înspre tablou (Fig. 5).

După 1880, marele nostru pictor Grigorescu își prezintă la rîndul său lucrările în rame proprii, care au devenit pentru multă vreme foarte apreciate de amatorii operei maestrului. Rama Grigorescu cea mai răspîndită are, cu mici variații, următoarele elemente componente: marginea ramei este o scîndură plată, extrem de lată, ca și în cazul aceleia pentru « miniaturi » a lui Aman, pe care este presărat din belșug nisip [1] (Fig. 1). Urmează o ghirlandă de trandafiri sau frunze de stejar, realizată într-un alto-relief, după care se succed 2—3 baghete [2]. Asemenea ramă este folosită întotdeauna pentru tablourile de mici dimensiuni, mai rar pentru cele mijlocii și niciodată pentru cele mari. Acestor ultime două tipuri de ramă scîndura presărată cu nisip este înlocuită în cazul tablourilor mijlocii, îndecbște, printr-o bordură lată de catifea roșie, verde sau albastră [3], iar în cazul celor de mari dimensiuni întotdeauna printr-un al doilea rînd de ghirlande, de mai multe rînduri de ove și o metalizare în mai multe nuanțe. Actualmente majoritatea amatorilor de artă găsesc că aceste rame sînt excesiv de ornamentate. După unii acest fapt s-ar datora înclinării firești a pictorului spre o ornamentație bogată. După alții, dorinței maestrului de a satisface gusturile frivole ale clienților săi. Deși poate fi bănuit de acest interes în dauna prezentării operei sale, opiniem că bogata ornamentație dar, mai ales, lățimea ramelor este determinată în primul rînd nu de intenția pictorului de a atrage ostentativ atenția privitorului asupra tablourilor sale [4], ci de a le izola de restul lucrărilor atîrnate pe pereți la vremea respectivă pe mai multe rînduri și foarte înghesuite ca armele într-o panoplie. Chiar și paspartu-ul exterior din catifea pornea din dorința de a mări spațiul neutru în jurul tabloului întrucît, așa cum dăinuia tradiția printre încadratorii bucureșteni, menținută în special de Moser, meșterul rămas al lui Grigorescu și transmisă nouă de Florian, unul din lucrătorii acestuia, tabloul înrămat trebuie să fie pe perete o « *fereastră deschisă, adică rama să fie lată, foarte bogată, iar pînza pusă cît mai adînc* » [5]. În al doilea

---

[1] Este greșită părerea acreditată de istoricii de artă și de colecționari că N. Grigorescu este primul artist care a folosit la noi în țară rama avînd presărat nisip. În Muzeul memorial G. M. Tattarescu întîlnim acest element decorativ la mai multe rame de la mijlocul secolului trecut — deci anterioare celor ale maestrului de la Cîmpina —, însă plasat nu la margine, ci pe o bandă îngustă la centrul blatului. Aceste rame au fost aduse de Tattarescu din Italia

[2] Actualmente circulă pe piață o ramă în genul acesteia, denumită « rama Grigorescu », care a fost executată la cerința Muzeului de artă pentru lucrările artistului, de I. S. Decorativa în 1952. (Fig. 4)

[3] Asemenea rame se pot vedea în Colecția Elena și dr. I. N. Dona din București, ca și o ramă, extrem de rar folosită de artist, cea care în loc de a fi bronzată este acoperită toată cu catifea.

[4] Grigorescu se preocupa îndeaproape de înrămarea tablourilor sale. Astfel în 1877, neprimind la timp o sumă ce i se cuvenea achitată, s-a hotărît imediat să-și vîndă cîteva bonuri domeniale pentru a-și ridica la timp « un cadru de 200 fr. » (cf. Remus Niculescu: *N. Grigorescu în amintiri și corespondența lui Alfred Bernath*. « Studii și cercetări de istoria artei » nr. 2/1965).

[5] Artus: *De vorbă cu meșterul Florian. Întîmplări cu pictori și rame*. Lumea, 6 ianuarie 1946.

https://biblioteca-digitala.ro

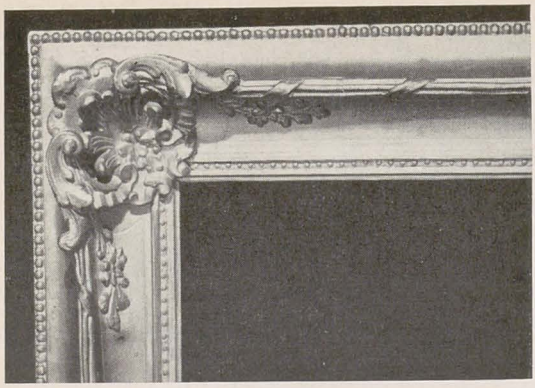

2

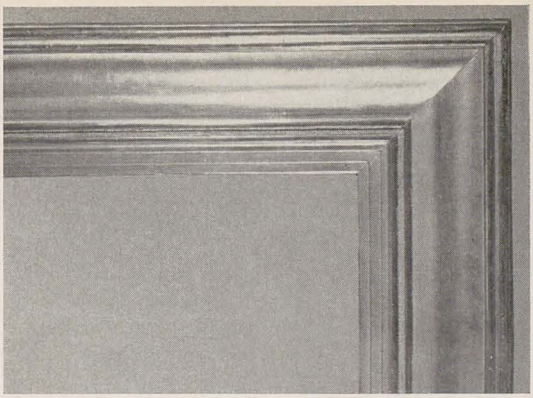

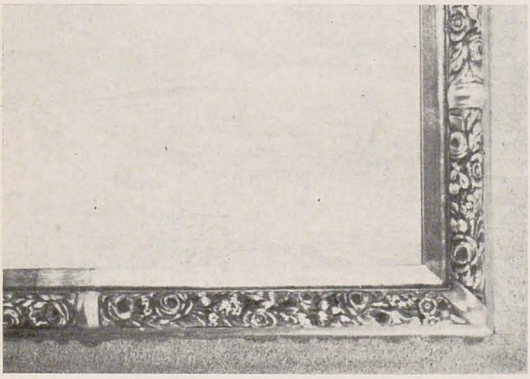

4

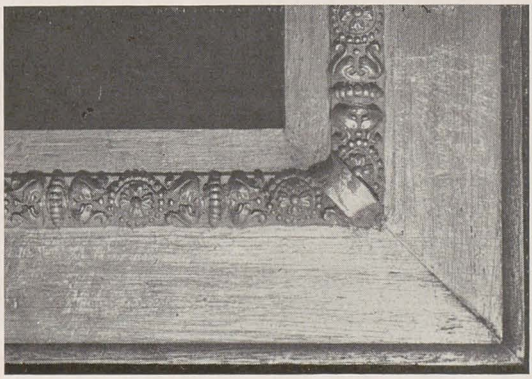

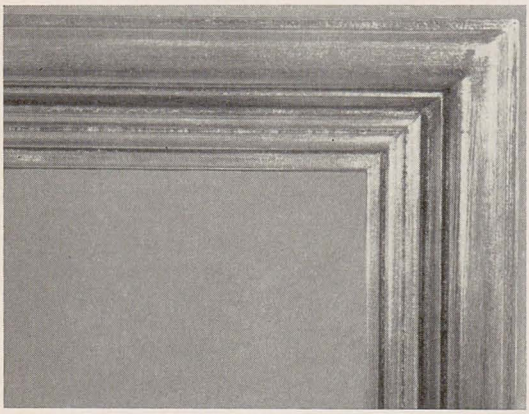

6

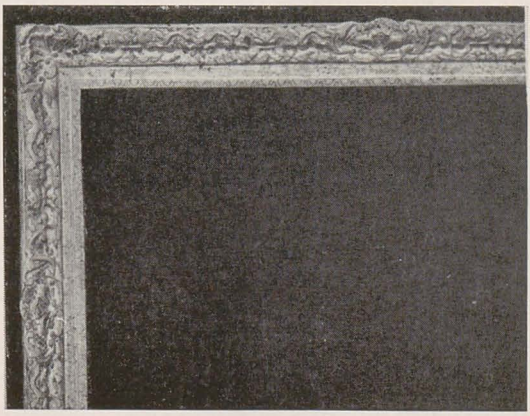

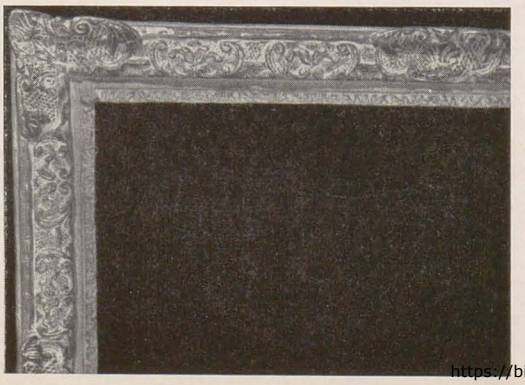

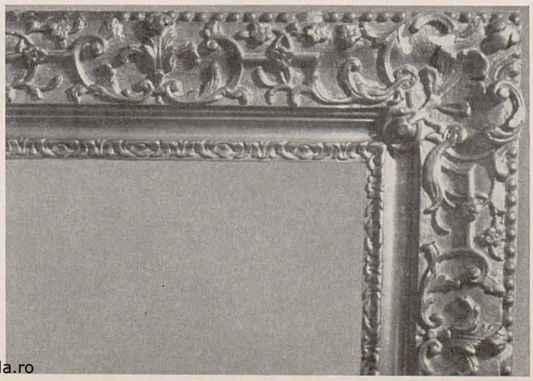

https://biblioteca-digitala.ro

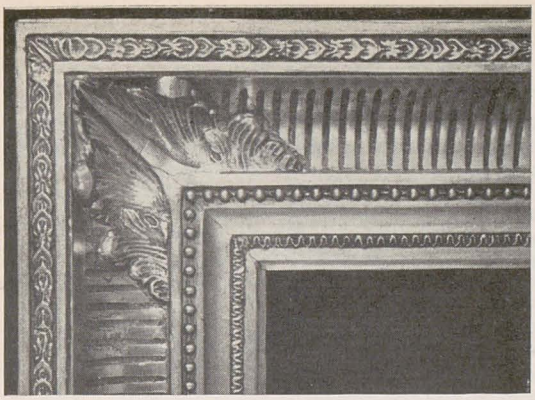

10

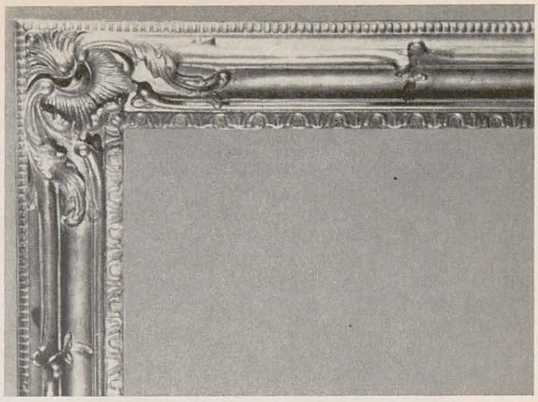

11

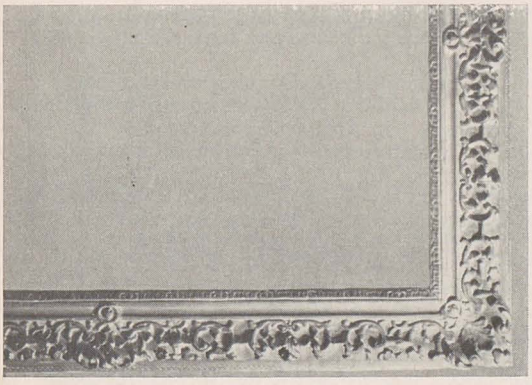

12

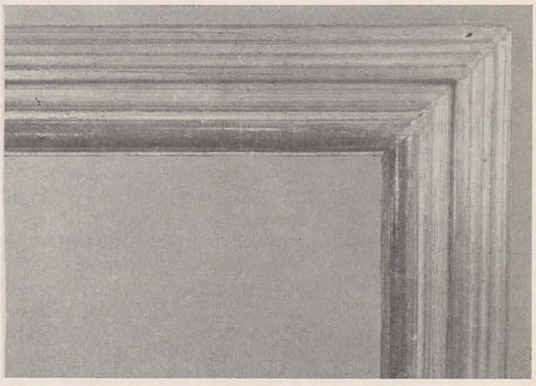

13

Fig. 2. — *Ramă Șt. Luchian*
Fig. 3. — *Ramă Th. Aman*
Fig. 4. — *Ramă N. Grigorescu (imitație)*
Fig. 5. — *Ramă Th. Aman*
Fig. 6. — *Ramă Decorativa*
Fig. 7. — *Ramă J. Al. Steriadi*
Fig. 8. — *Ramă V. Popescu*
Fig 9 — *Ramă J. Al. Steriadi*
Fig. 10. — *Ramă Th. Aman*
Fig. 11. — *Ramă Șt. Luchian*
Fig. 12. — *Ramă Gh. Petrașcu — H. Catargi*
Fig. 13. — *Ramă Gh. Petrașcu*
Fig. 14. — *Ramă Șt. Luchian*
Fig. 15. — *Ramă Decorativa*
Fig. 16. — *Ramă V. G. Morțun*

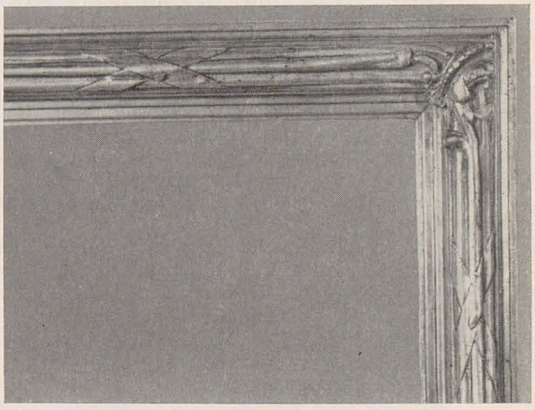

14

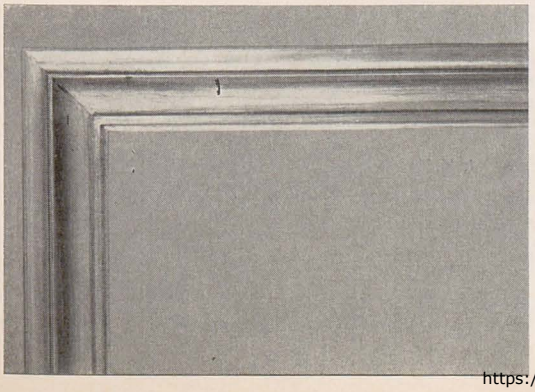

15

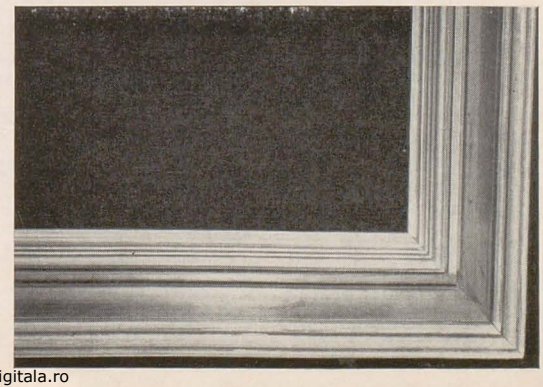

16

https://biblioteca-digitala.ro

rînd ramele trebuiau să se integreze armonios interioarelor caselor construite în mare număr în ultimul pătrar al secolului al XIX-lea unde se cereau, după gustul modei de atunci, a fi excesiv împodobite cu stucaturi, picturi şi mobilate pînă la refuz: bronzul, marmura de imitaţie şi catifeaua etalîndu-se abuziv, pentru a mări efectul de fast şi bogăţie.

În pragul secolului al XX-lea, Băncilă încetăţeneşte rama foarte bogată în profile, de culoare neagră, mult folosită şi apreciată la München, unde pictorul îşi făcuse studiile. Această ramă, care creează o atmosferă de solemnitate glacială, Băncilă a folosit-o mai întîi pentru lucrările sale tematice, mai apoi şi pentru tablourile de alte genuri. Asemenea rame au fost multă vreme solicitate de comanditarii de portrete şi de pictorii care şi-au făcut studiile în capitala Bavariei.

Luchian, la rîndul său, a folosit şi el de predilecţie doar trei rame, toate bogat ornamentate, executate la încadratorul Moser, una avînd un ornament foarte înalt la colţuri (Fig. 1, 2, 11). Deşi, asemenea rame sînt foarte pretenţioase la păstrat, întrucît stucaturile riscă să se deterioreze extrem de repede la orice manipulare a lor, dragostea colecţionarilor pentru opera lui Şt. Luchian a făcut ca foarte multe dintre ele, cu tot inconvenientul arătat, să se păstreze pînă în prezent.

De multă trecere s-a bucurat în primele două decenii ale secolului nostru rama denumită neobizantină încetăţenită de Abcar Baltazar [6] şi răspîndită de Costin Petrescu şi mai mulţi epigoni grigorescieni. Ea folosea în exclusivitate elemente decorative stilizate din repertoriul artei noastre medievale: funie, rozetă, cruce, cerc, lună etc.

Tot din această perioadă sînt cunoscute două rame aparţinînd unor bine cunoscuţi colecţionari ai timpului: G. V. Morţun şi Al. Bogdan-Piteşti. Rama primului, deşi simplă, este foarte înaltă spre perete, are foarte multe baghete şi bronzul este rîcîit să transpară roşul de dedesubt (Fig. 16); cea a secundului este foarte simplă, doar dintr-un pervaz de lemn de stejar, rotunjit manual şi dat cu ulei — a fost mult întrebuinţată de Ressu.

În perioada dintre cele două razboaie mondiale, tipurile de ramă folosite special de unii artişti sînt extrem de numeroase şi se caracterizează prin îngustimea blatului ramei şi printr-o excesivă ornamentaţie în înălţime, care uneori copleşeşte tabloul. Fapt normal, într-o perioadă cînd opera de artă corespundea încă pentru majoritatea consumatorilor acesteia, după cum remarca Şirato în 1922, « *dorinţei de exhibiţiune a burgheziei noastre snobiste care apreciază opera de artă ca o mobilă rococo indicată pentru mobilarea unui perete cu dichis* » [7]. Totuşi, din mulţimea acestora se desprind cîteva rame interesante, mai simplu ornamentate, folosite de cîţiva artişti reputaţi, care vor fi adoptate şi de alţi pictori. Astfel, cea mai mare răspîndire printre artişti au avut-o cele 3 rame lansate de Gh. Petraşcu în colaborare cu încadratorul Florian, după 1932, care foloseau pentru prima oară şi un paspartu alb foarte îngust [8]. Acest nou element folosit « *degajează tabloul de ramă, scoţîndu-l mai în evidenţă şi în acelaşi timp nu mai este nevoie de o ramă lată pentru ca încadrarea să fie bogată* » [9]. Prima era cunoscută sub numele de rama Togo-Petraşcu [10] (Fig. 12), celelalte « rama Petraşcu rips », folosită pentru naturi, statice, şi « rama Petraşcu lat » (Fig. 13), întrebuinţată la peisaje şi lucrări de mai mari dimensiuni.

Tonitza a folosit în unele perioade rama Petraşcu rips, dar dorindu-şi-o ceva mai îngustă, însă cu un paspartu mai lat (din carton de cca 10—12 cm).

Mult apreciată de colecţionar a fost şi rama Steriadi, una îngustă şi alta lată care, după patina culorii, erau denumite « ramă ştearsă » sau « ramă estompată » (Fig. 9) şi « ramă curată » sau ramă cu ornamentul clar (Fig. 9). Cînd pictura era mai cu nerv pensulată şi într-o gamă luminoasă artistul folosea « rama estompată », în caz contrar « rama cu ornament clar » [11]. Culoarea patinei de pe ramă este alb-gălbuie, ca fildeşul, într-unele pe deasupra cu pensulaţii discontinui de griuri, într-altele folosind acelaşi procedeu cu bronz. Ca şi ceilalţi doi pictori folosea paspartu (în cazul lui din lemn). Această ramă au răspîndit-o foarte mult pictorii Raţiu, Stăncescu-Zărneşti, Doboşariu ş.a., care le foloseau cu precădere.

Trebuie să mai citãm dintre pictorii mai cunoscuţi care au folosit cîtva timp o ramă predilectă pe V. Popescu (Fig. 8), L. Grigorescu, Şt. Popescu şi Ip. Strîmbulescu. Acesta din urmă a produs multă vîlvă în lumea artistică şi a încadratorilor, lansînd cu succes moda « ramelor spaniole », « *o ramă de metal, cenuşie, lată, cu flori în relief . . . mai groasă lîngă tablou, decît lîngă perete, astfel că pînza este adusă în faţă de tot spre deosebire de ramele întrebuinţate pînă atunci* » [12].

Alţi pictori însemnaţi, cum sînt Theodor Pallady sau Eustaţiu Stoenescu, deşi au pus foarte mare preţ pe încadrarea tablourilor, nu au folosit o ramă anume. Eustaţiu Stoenescu, de exemplu, îşi îndrepta atenţia exclusiv spre ramele stil, olandeze sau florentine, pe cînd Theodor Pallady, deşi întrebuinţa şi el o ramă a lui, îşi alegea ramele şi din cele de mare circulaţie pe piaţă, cu puţine ornamente sau fără, cărora le aducea, de la caz la caz, modificări în funcţie de tablourile încadrate.

---

[6] Abcar Baltazar realizează unele rame ale căror ornamente se încadrează contextului lucrării. Astfel, rama la compoziţia Moartea lui Luminăricã, de pildă, reprezentînd moartea unui calic din Iaşi, cunoscut pentru evlavia lui şi grija de a aprinde mereu lumînări la biserici este ornamentată cu stucaturi reprezentînd lumînări arzînd.

[7] Francisc Şirato: *Prospecţiuni plastice*, ESPLA, p. 219.

[8] Acest element îi fusese sugerat lui Florian de o expoziţie a lui Iser deschisă la Bucureşti, din anul precedent, unde se aflau rame aduse de la Paris.

[9] Artus: *Loc cit.*

[10] Se numea astfel pentru că la crearea ei a contribuit şi pictorul H. H. Catargi căruia în intimitate i se spune Togo.

[11] Ştire furnizată de încadratorul Ionel Uhr.

[12] Artus, *loc. cit.*

https://biblioteca-digitala.ro

Theodor Pallady nota în jurnalul său la 11 martie 1941 în legătură cu această preocupare: « *M-am dus la L.S. ca să semnez tablourile care — așa cum prea adeseori mi se întîmplă — nu sînt semnate . . . De unde această neglijență (de a nu semna). Ca să spun drept, niciodată nu mă gîndesc să fac acest lucru . . . Mă gîndesc mai curînd la ramă . . . care trebuie să delimiteze opere . . . și care este, după cum spunea (?) . . . Ingres: « Răsplata pictorului », în timp ce semnătura ar fi răsplata cumpărătorului, a amatorului* »[13].

În prezent, afară de simpla baghetă folosită de majoritatea artiștilor tineri, începe să cîștige teren rama baghetă cu paspartu lat de sac lansată cu mulți ani în urmă de M. H. Maxy.

Restul pictorilor folosesc trei profiluri de ramă executate pentru prima oară la cerința muzeului nostru pentru expozițiile sale de bază de către I. S. Decorativa (Fig. 6, 15).

Succinta prezentare a unora dintre ramele folosite predilect, create sau adaptate după modele străine de unii pictori din țara noastră ne prezintă gustul artiștilor față de acestea și evoluția ramelor spre simplitate de-a lungul timpului, în directă legătură cu mișcarea plastică. De aceea se impune, ca muzeele de artă, în caz că nu mai vor să prezinte unele din asemenea rame, socotite demodate, prea încărcate cu stucaturi și din dorința de expunere unitară a colecțiilor, să le păstreze în depozitele lor*.

РЕЗЮМЕ

На основе убедительных примеров автор доказывает, что самые видные румынские художники, начиная с художников начала XIX века и кончая современными, использовали определенные картинные рамы. Иногда они брали рамы, использованные более старыми художниками, иногда делали новые, по собственным проектам.

Поэтому автор предлагает музеям сохранить одни из этих рам, так как они с одной стороны говорят о вкусе художников и любителей искусства в этот промежуток времени в том, что касается рам, с другой-говорят о развитии рам соответственно с румынским изобразительным искусством.

RÉSUMÉ

L'auteur démontre, à l'aide d'exemples concluants, que les plus importants peintres roumains, depuis le début du XIXe siècle et jusqu'à nos jours, ont généralement utilisé pour leurs toiles des cadres de prédilection, soit en utilisant les cadres utilisés en leur temps par d'autres artistes, soit en les réalisant eux-mêmes.

Pour cette raison il demande que ces cadres de tableaux soient sauvegardés par les musées, étant donné qu'ils représentent le goût des artistes et des amateurs d'objets d'art en matière de cadres à l'époque en question et vu que, d'autre part, l'évolution de ces cadres reflète la direction de l'évolution générale des arts plastiques en Roumanie.

[13] Th. Pallady, *Jurnal*. Ed. Meridiane, 1966, p. 28.

* Mulțumim și pe această cale tovarășului Ilie Mirea, încadrator la Muzeul de artă al Republicii Socialiste România pentru ajutorul prețios în selecționarea ramelor reproduse la acest articol.

https://biblioteca-digitala.ro

DIMITRIE BRÂNDZA
(1846—1895)

MARIA IACOB

https://biblioteca-digitala.ro

Se împlinesc curînd 120 de ani de la nașterea unuia din cei mai de seamă oameni de știință români din secolul trecut, cel care a fost marele nostru botanist, Dimitrie Brândza.

Ca un modest și pios omagiu adus operei și activității bogate desfășurate în scurta sa viață, rîndurile de mai jos vor încerca să amintească unele din cele mai importante contribuții ale eminentului nostru botanist la dezvoltarea științei botanice și a muzeografiei noastre. Viața și activitatea sa, desfășurate în cele peste trei decenii, pot constitui exemple demne de urmat, o pildă vie mai ales pentru tinerii ce fac acum primii pași pe drumul greu, dar plin de satisfacții, al cercetării științifice și al organizării unor instituții cum sînt și trebuie să devină muzeele noastre.

Născut la 10/22 octombrie 1846 în satul Bivol (raionul Dorohoi, regiunea Suceava) într-o familie moldovenească, Dimitrie Brândza a îndrăgit și a început să cunoască încă din fragedă copilărie natura, pasionîndu-se îndeosebi de cunoașterea plantelor sub îndrumarea și fericita înrîurire a emigrantului polonez Vladimir Hacesky.

Formarea sa ca naturalist a continuat o dată cu înscrierea la Academia Mihăileană (1856), apoi la Universitatea din Iași (înființată în 1860), de data aceasta sub influența eruditului său profesor Grigore Cobălcescu (1832—1892) ale cărui cursuri și lucrări practice l-au pasionat. Remarcat de vestitul nostru geolog și paleontolog, întemeietor al mișcării științifice românești moderne, încurajat și prețuit de el, a pășit Dimitrie Brândza, deși doar elev, pe drumul greu al cuncașterii și cercetării naturii.

O înrîurire favorabilă în formarea și orientarea sa a exercitat-o apoi, mai tîrziu, la Paris, unde a mers în 1864 pentru continuarea studiilor, profesorul H. Baillon, un renumit botanist al vremii, cu care va întreține strînse legături tot restul vieții sale.

La Paris, a urmat cursurile Facultății de medicină și ale Facultății de științe naturale, obținînd în 1866 licența în științe naturale. După ce a funcționat timp de un an ca profesor la catedra de botanică și zoologie a Universității din Iași, a revenit la Paris pentru continuarea studiilor medicale și a obținut în 1869 titlul de doctor în medicină și titlul de laureat al Facultății de medicină, în urma susținerii unei importante lucrări de sistematică și botanică medicală intitulată: *Histoire botanique et thérapeutique des Gentianacées employées en médecine*.

În 1870 s-a întors definitiv în țară și a rămas la Iași pînă în 1874, ceea ce ne îndreptățește să numim această scurtă, dar deosebit de importantă etapă pentru formarea personalității sale, pentru orientarea activității viitoare, perioada ieșeană.

Dimitrie Brândza a desfășurat la Iași o multilaterală și interesantă activitate ca doctor la Spitalul Sf. Spiridon, la secția de chirurgie, ca medic secundar, medic de cuartal, ca medic al Seminarului Socola și profesor de igienă, și ca profesor de științe naturale la Liceul Național din Iași. A ținut conferințe asupra științelor naturii în aula Universității ieșene, despre curentele în botanică, făcînd și unele demonstrații, conferințe de popularizare, și a scris tot în această fructuoasă perioadă manualele sale de istorie naturală: *Zoologia*, *Botanica* și *Geologia*.

A întreprins numeroase excursii științifice, cutreierînd Moldova în lung și în lat, însoțit de bunul său prieten dr. Agapie, erborizînd și adunînd materialul necesar pentru opera sa capitală, ce va apare mai tîrziu, *Prodromul Florei Române*.

O covîrșitoare influență pozitivă a exercitat asupra sa, la Iași, «Societatea de medici și naturaliști» înființată în 1833 de dr. Iacob Czihak (medicul șef al oștirii din Moldova) și Mihail Zotta (protomedicul Moldovei), societate care a propagat noile idei științifice, evoluționiste, în biologie. Fiind numit în funcția de conservator al muzeului (cabinetului) societății a avut posibilitatea să studieze prețiosul ierbar alcătuit de pionierii botanicii moldovenești: Iacob Czihak, Iosef Szabo, Iulius Edel. A ordonat și studiat în mod critic întregul material, organizînd după o muncă asiduă și sistematică ierbarul muzeului.

La Iași a avut strînse relații cu dr. Anastasie Fătu (1815—1886), care organizase cu mijloace proprii, în Păcurari, la Rîpa Galbenă, o Grădină botanică, de unde, de nenumărate ori, D. Brândza își aducea material pentru frumoasele și interesantele sale lecții. Dr. Anastasie Fătu, profesor la Universitatea din Iași, autorul primului manual universitar de botanică, membru al Academiei Române, președinte al Societății de medici și naturaliști din Iași și în perioada cînd D. Brândza era conservator al muzeului ieșean, a exercitat asupra acestuia o binefăcătoare influență, legîndu-se între ei o sinceră și trainică prietenie, de care Dimitrie Brândza va vorbi totdeauna cu veneratie și caldă duioșie.

În 1874 a fost transferat la București de Titu Maiorescu, pe atunci ministru al Instrucțiunii Publice și Cultelor, ca profesor la Facultatea de științe. De acum se conturează o nouă perioadă de activitate, perioada marilor sale realizări, obținute printr-o muncă sistematică și perseverentă. Dintre acestea vom aminti crearea Grădinii botanice, a Muzeului botanic și a Institutului botanic. Paralel cu activitatea sa organizatorică, de înființare a acestor așezăminte botanice al căror ctitor a fost, Dimitrie Brândza a continuat să desfășoare o intensă și fructuoasă muncă de cercetare științifică concretizată în numeroasele sale lucrări științifice, în alcătuirea de colecții și ierbarii de o rară valoare pentru știință.

La București, renunțînd la cariera medicală, s-a dedicat exclusiv cercetărilor botanice, care începuseră în Țara Românească o dată cu înființarea Școlii naționale de medicină și farmacie, creată în 1856 de dr. Carol Davilla.

Și-a început activitatea în condiții grele, neînțeles și nesprijinit de oficialitățile timpului. Astfel chiar în anul venirii sale la București, numit fiind director al *Grădinii botanice* inițiată în 1860 de Carol Davilla și Ulrich Hoffmann, a fost obligat să mute grădina botanică de la Cotroceni pe bulevardul Academiei, în fața Universității, deoarece terenul pe care se afla, la Cotroceni, fusese anexat parcului princiar. Spațiul afectat nu era nici suficient și nici nu corespundea necesităților dezvoltării sale. A luptat din răsputeri pentru organizarea grădinii chiar în aceste grele condiții, dar pentru că mica suprafață ocupată de grădină se îngusta (prin plasarea statuilor lui Heliade Rădulescu și apoi a lui Gheorghe Lazăr), a făcut toate

https://biblioteca-digitala.ro

diligențele posibile pe lîngă Ministerul Instrucțiunii Publice și pe lîngă edilii orașului pentru a obține un teren corespunzător organizării unei grădini botanice. Strădaniile și perseverența nu i-au fost de prisos, căci prin decretul nr. 658 din 28 februarie 1884 (actul de naștere al acestei instituții) a reușit să obțină terenul din valea Cotrocenilor, unde a instalat și organizat definitiv Grădina botanică, pe locul unde se află și azi.

Obținînd cu greu și fondurile necesare începerii lucrărilor de amenajare a Grădinii botanice, a mutat plantele din vechea grădină, aducînd totodată, împreună cu personalul său, colecții vii de plante din numeroasele excursii făcute în diferite regiuni ale țării. Primind material viu de plante ierboase și lemnoase sau semințe din străinătate, îmbogățind colecțiile grădinii botanice, a trecut apoi la organizarea treptată a grupelor ecologice și geografice, dintre care multe au rămas pînă azi pe locul pe care el, cu pasiune și dragoste, le-a plantat.

Tot după planurile sale au fost construite și serele pentru plantele exotice, înjghebîndu-se, rațional și pe principii științifice, Grădina botanică din București, loc de cercetare, de instruire și de recreere.

În anul 1882, fiind profesor de botanică la Facultatea de științe din București, Dimitrie Brândza, în urma neobositelor sale stăruințe și a angajamentului ce-și luase de a oferi statului întreaga sa colecție, a început organizarea *primului muzeu botanic* din București, care a luat naștere la început ca secție de botanică a Muzeului de istorie naturală din București. Înființarea secției botanice a întîmpinat mari greutăți și din cauza localului greu de găsit, precum și din motive de ordin financiar. Abia către sfîrșitul anului 1882, P. S. Aurelian, ministru al Instrucțiunii Publice și al Cultelor, a numit în sfîrșit personalul secțiunii în frunte cu directorul ei, Dimitrie Brândza, și a acordat unele sume pentru începerea organizării.

Secțiunea botanică a Muzeului de istorie naturală din București s-a instalat în sala nr. 49, etaj II, din aripa stîngă a palatului Universității, sală ocupată în același timp și de Societatea geografică română.

Dar organizarea propriu-zisă a secției de botanică a început abia în 1883 din cauza unor dificultăți materiale. Dimitrie Brândza a luat pe seama sa începerea lucrărilor de organizare și cu multă pricepere, pasiune și interes, învingînd neplăcerile și piedicile ce-i stăteau în cale, a reușit să organizeze în scurt timp secția de botanică.

După instalarea mobilierului a trecut la organizarea și clasificarea tuturor colecțiilor sale de plante, ierbare cu exemplare din flora țării și din străinătate, culese de el sau obținute prin schimb cu instituțiile similare din străinătate. Biblioteca personală a adus-o aci, ca și întreaga sa aparatură de laborator.

În cadrul acestui muzeu a pus temelia *Herbarului Florei României*, pe baza materialului adunat cu trudă și pasiune de el din întreaga țară și pe baza colecțiilor lui Ulrich Hoffmann și ale botaniștilor moldoveni: I. Czihak, I. Szabo, I. Edel. Tot prin sîrguința sa s-a alcătuit un *Herbar general* cu ajutorul colecțiilor proprii de plante exotice inferioare și superioare obținute în schimb, prin cumpărare sau donație, în cadrul relațiilor pe care le stabilise cu străinătatea și pe baza unor colecții mai vechi, ca cea de ciuperci a lui Thümen sau cea de Fanerogamae din herbarul Mehu.

Un merit deosebit îi revine lui Dimitrie Brândza și pentru că el este cel care a introdus, pentru prima oară la noi în țară, lucrările practice de microscopie care s-au ținut în început în micul laborator de botanică, chiar în localul secției de botanică, devenit căminul botanicii din România. Tot aici și-a ținut eminentul profesor lecțiile de botanică, de la care luau flacăra științei și învățăturii studenții Facultății de științe a Universității din București.

Valoarea și importanța colecțiilor muzeului botanic sînt demonstrate și de faptul că ele erau frecvent consultate de specialiști din țară și din străinătate pentru alcătuirea diferitelor lucrări de specialitate.

Prin activitatea neobosită a lui Dimitrie Brândza pentru organizarea secției de botanică, aceasta a ajuns în foarte scurt timp (doar la un an de la începerea organizării sale) cea mai completă secție din Muzeul de istorie naturală, atît în ce privește colecțiile cît și aparatura de laborator.

Datorită priceperii și spiritului său organizatoric, cunoașterii principiilor noi ale muzeografiei botanice, gustului și pasiunii sale, prin aranjarea și prezentarea colecțiilor după valoarea și interesul lor științific, secția de botanică a devenit de fapt un veritabil muzeu botanic, organizat după criterii științifice și muzeografice moderne pentru acea vreme.

Dar necazurile și greutățile de care s-a izbit mereu se pare că nu se terminaseră, căci în 24 martie 1884, la puțin timp după ce-și văzuse visul cu ochii, un incendiu a distrus tînărul și valorosul muzeu botanic, pînă în temelii.

Munca de ani întregi, colecții de valoare incalculabilă pentru știință, literatură de specialitate de un mare interes științific, aparatură de laborator, toate au pierit în urma incendiului, lovind crud pe Dimitrie Brândza.

Cu o rîvnă nemaiîntîlnită însă, cu o forță morală și fizică de titan, ajutat de prieteni, colegi, colaboratori, oameni de știință de peste hotare (Ed. Morren, A. Grodet, V. de Janka), oameni de științe și litere și de tinerii săi studenți, Dimitrie Brândza a început munca pentru reorganizarea muzeului botanic. A început prin adresarea către Ministerul Instrucțiunii Publice a unui memoriu argumentat științific, care era totodată și un plan de lucru pentru viitor, în acțiunea de organizare a unui nou muzeu botanic, angajîndu-se în această grea dar măreață operă de reconstituire a muzeului botanic.

Profund impresionat de modul în care se solidarizaseră cu el în munca de reorganizare a muzeului cele mai diverse categorii de cetățeni, de modul în care este sprijinit efectiv, Dimitrie Brândza a scris în acest memoriu: « . . . *se vede însă că nenorocirile mari au și ele cîteodată partea lor bună. Căci această mare pagubă pentru cultura noastră națională nu era, precum se pare, decît semnalul de preludiu deschiderii în țara noastră a unei noui ere, era de avînt, de progres și de înflorire pentru cea mai utilă și cea mai plăcută dintre științe, pentru* » Scientia amabilis » *a lui Linneu. Interesul și simpatia aproape unanimă, ce a deșteptat*

https://biblioteca-digitala.ro

dispariția muzeului botanic a fost nu numai cea mai mare alinare adusă adîncei dureri a acelui care-și consacrase parte din viața sa realizării acestei idei, dar cea mai mare încurajare și sprijinul cel mai puternic ce i se putea da . . . »

Ca urmare a acestui memoriu, precum și ca urmare a referatului din 27 iunie 1884, prezentat de C. Chițu, ministru al Instrucțiunii Publice și al Cultelor, s-au acordat sumele necesare pentru reînființarea muzeului botanic. La acestea s-au adăugat cei 2 000 de lei oferiți de Academie pentru exploatări botanice, cei 3 000 de lei din partea Ministerului Agriculturii pentru organizarea bibliotecii, precum și sumele subscripției deschise de Comitetul studenților Universității, sub auspiciile lui Vasile Alecsandri.

Cu noi puteri de muncă, cu deosebitul său spirit organizatoric, activ și neobosit, a început Dimitrie Brândza din nou cercetările și excursiile botanice, avînd alături pe colegii și colaboratorii săi apropiați și pe studenții lui.

Muzeul botanic a renăscut, s-a înfiripat treptat, colecțiile sale au crescut deschizîndu-se, pentru a doua oară, în clădirea Institutului botanic de la Cotroceni.

Institutul botanic este cea de a treia ctitorie a ilustrului om de știință român, Dimitrie Brândza. El a început încă din 1885 o adevărată campanie pentru obținerea fondurilor necesare construirii unui Institut botanic la Cotroceni. În 1888 obținînd aceste fonduri, a început în anul următor construirea Institutului botanic, avînd ca model pe cel din Liège, cel mai complex și mai bine înzestrat din Europa, în acea epocă. Dimitrie Brândza a stabilit împreună cu învățatul director al Institutului din Liège un program general al tuturor lucrărilor, care au început în 1889 sub conducerea sa, primind prețiosul concurs al miniștrilor Titu Maiorescu și Dimitrie Sturza.

Mereu prezent, încă de la începerea construirii institutului, Dimitrie Brândza a supravegheat toate lucrările, pînă în cele mai mici amănunte, pentru construirea laboratoarelor, bibliotecii și a celorlalte spații afectate pentru studiu și cercetare.

Institutul botanic, clădire în stil maur, situată deasupra colinei cu Gymnospermae, avea să adăpostească și Muzeul botanic ce se va muta aici în anul 1891.

Și astfel secțiunea botanică a Muzeului de istorie naturală s-a unit cu Grădina botanica sub o singură direcțiune, sub numele de Institutul botanic.

Pînă iarna tîrziu — ne spune unul din colaboratorii săi apropiați — Zaharia C. Pantu — s-au mutat colecțiile de plante din Palatul Universității. Împreună cu personalul științific, Dimitrie Brândza, îmbrăcat cu palton și mănuși, desfăcea în frig lăzile în care erau împachetate cărțile, ierbariile, plantele și toate produsele vegetale.

În clădirea institutului, a inaugurat savantul român cursul său de botanică, la 22 februarie 1892.

ACTIVITATEA ȘTIINȚIFICĂ

În afara celor arătate mai sus el s-a dedicat și muncii de cercetare, publicînd 23 de opere mai importante, din care nu vom aminti decît cîteva. Din categoria

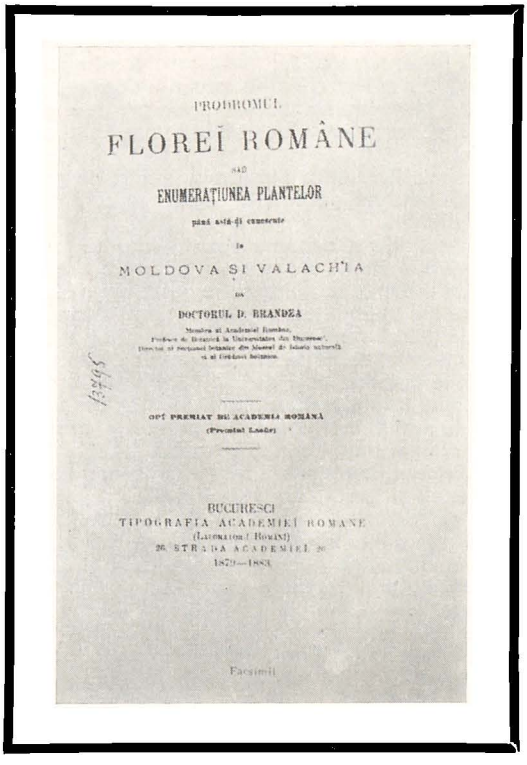

PRODROMUL

FLOREI ROMÂNE

SAU

ENUMERAȚIUNEA PLANTELOR

pînă astă-zi cunoscute

în

MOLDOVA ȘI VALACHIA

DE

DOCTORUL D. BRÂNDZA

OPT PREMIAT DE ACADEMIA ROMÂNĂ

(Premiul Lazăr)

BUCUREȘCI

TIPOGRAFIA ACADEMIEI ROMÂNE

(Laurian et Romiti)

26, STRADA ACADEMIEI 26

1879—1883

Facsimil

« Prodromul Florei Române » de D. Brândza

lucrărilor de floristică și sistematică citâm opera sa capitală *Prodromul florei române, Enumerațiunea plantelor cunoscute pînă astăzi în Moldova și Valahia*, apărută între 1879 și 1893. Ea reprezintă nu numai o sinteză critică a tot ce s-a cunoscut pînă la el, ci include și contribuția sa personală deosebit de valoroasă (lucrarea a fost premiată de Academia Română cu Premiul Gh. Lazăr). Lucrarea este importantă și prin aceea că autorul ei a pus bazele terminologiei botanice în limba română, desăvîrșind strădaniile depuse mai înainte pe această linie de Gh. Șincai, I. Czihak și Fl. Porcius.

Din aceeași categorie (floristică și sistematică) mai menționăm *Flora Dobrogei*, la care a colaborat cu Fl. Porcius, *Contribuții noui la flora României* (1889) și *Plante nouă pentru flora Dobrogei* (1889).

Din cea de-a doua categorie de lucrări — lucrări din domeniul morfologiei și anatomiei vegetale — amintim lucrarea sa de debut științific, apărută în 1867, intitulată *Considerations sur les ovaires infères, fondées sur l'observation de l'état monstrueux d'un Rosa et de l'état normal de Crataegus*.

În 1889 a publicat în Franța lucrarea sa de doctorat *Histoire botanique et thérapeutique des Gentianacées employées en médecine*, după susținerea căreia i se

https://biblioteca-digitala.ro

acordă titlul de laureat al Facultății de medicină din Paris și medalia de bronz. În același an a publicat, tot la Paris, lucrarea *Sur l'anathomie du Menyanthes*.

În 1879 a apărut o altă lucrare a sa *Doctrina carnivorității plantelor*, iar în 1882 o lucrare de etnobotanică, pe care a intitulat-o *Limba botanică a țăranului român*.

Dimitrie Brândza a publicat și lucrări de geobotanică, botanică medicală, parazitologie, entomologie etc.

Am considerat necesară această succintă trecere în revistă a cîtorva din cele mai valoroase opere ale lui Dimitrie Brândza pentru a ne putea face o imagine cît mai reală despre personalitatea și valoarea acestui om de știință român.

În discursul rostit cu ocazia dezvelirii bustului lui Dimitrie Brândza, la 6 iunie 1935, Andrei Popovici Bîznoșanu îl caracterizează astfel : « *Încă din primele zile ale numirii sale ca profesor și pînă în cursul din urmă al vieții a cutreierat toate colțurile țării, și îndeosebi Moldova, cercetînd și herborizînd în mod metodic, pe crestele și în văgăunile munților, de-a lungul torenților, pe dealurile însorite ale Moldovei și ale amfiteatrului muntenesc, în Cîmpia Dunării, de la Vîrciorova pînă la Galați, pe malurile rîurilor, ca și pe întinsul mlaștinilor, prin stufăriile Deltei, ca și prin satele Dobrogei* ».

Meritele sale incontestabile constau, în primul rînd, în faptul că el a fost, așa cum am arătat mai sus, ctitorul primelor așezăminte botanice științifice din țara noastră, a căror necesitate a văzut-o și pentru a căror realizare a luptat, biruind toate piedicile ce i-au stat în cale, și, în al doilea rînd, în faptul că el a pus o temelie trainică în domeniul cercetărilor de botanică, fiind astfel un deschizător de drumuri, trasînd calea pe care generațiile următoare de botaniști aveau să meargă decenii de-a rîndul.

A fost toată viața lipsit de ambiții și patimi, a refuzat funcții importante de stat (ministru al învățămîntului), dedicîndu-se cu toată ființa sa științei. Om de o rară modestie, a răspuns simplu, atunci cînd oficialitățile au venit să-l decoreze, că atît el cît și personalul său științific « *n-au făcut altceva deosebit decît datoria și pentru aceasta cred că nu trebuie nici o distincțiune* ».

Iată caracterizarea pe care a făcut-o savantul Traian Săvulescu acestui titan al științei botanice românești : « *Bărbat dintr-o bucată, negrupat în nici o tovărășie, nemărginit de nici un interes material, nerăscolit de patimă și vrajbă, nu a sacrificat cutia Florei pentru aceea a Pandorei; biruitor peste oameni și stihii, Brândza a reușit să zidească școala adevărată, deși ani puțini îi sortiseră ursitoarele* ». Tot Traian Săvulescu spunea : « *În panteonul botanicei românești două icoane avem: pe doctorul Dimitrie Brândza și pe doctorul Dimitrie Grecescu. Ei sînt pentru știința botanică din țara noastră ceea ce cronicarii din veacul 17 și 18 sînt pentru istoria neamului nostru* ».

https://biblioteca-digitala.ro

DIN ACTIVITATEA DE CERCETĂTOR, COLECȚIONAR ȘI MUZEOGRAF A LUI V. A. URECHIA

ION T. DRAGOMIR

https://biblioteca-digitala.ro

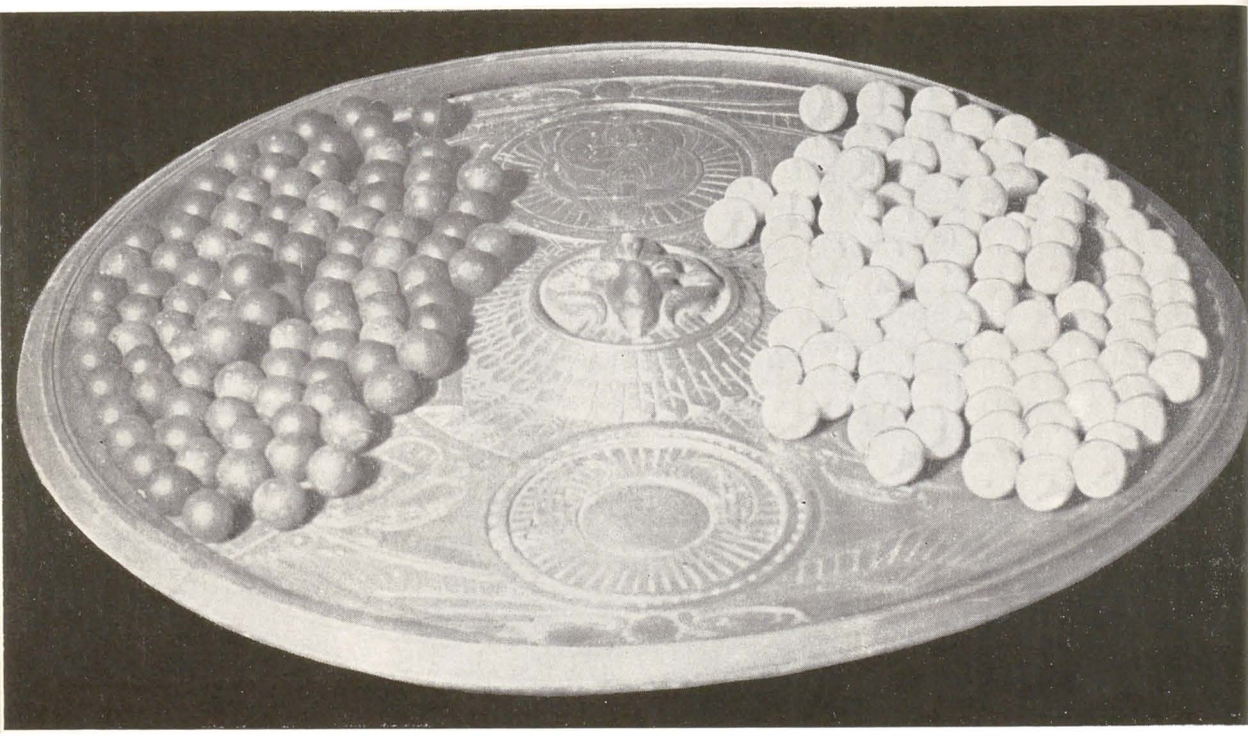

Bilele care au servit la alegerea lui A. I. Cuza ca domn al Moldovei

Cunoscut pentru opera sa ştiinţifică, pentru publicarea de izvoare ale istoriei românilor şi pentru marea lui contribuţie la lupta pentru înfăptuirea unităţii naţionale — V. A. Urechia va rămîne totodată şi ca un mare înaintaş, un înalt exemplu în strădaniile de neobosit căutător, colecţionar şi proteguitor al vestigiilor trecutului nostru. Aprecierea de ansamblu a operei sale ştiinţifice este posibilă numai dacă lucrările publicate de el sînt întregite prin cunoaşterea eforturilor şi rezultatelor sale în munca de depistare şi punere în valoare a mărturiilor scrise sau nescrise ale istoriei naţionale.

Pentru a preciza de la bun început rolul său în istoria muzeografiei româneşti, amintim că la vîrsta de numai 30 de ani s-a numărat printre fondatorii Muzeului de antichităţi din Bucureşti; alături de Al. Odobescu şi A. T. Laurian, el a fost numit în 1864 membru onorific în comitetul de conducere al primei noastre instituţii muzeistice [1]. Iar peste doi ani, în 1866, se afla printre iniţiatorii Societăţii literare, devenită în 1867 Societatea Academică Română şi, în 1879, Academia Română. Nu exagerăm dacă spunem că el este adevăratul întemeietor al colecţiei de documente, precum şi al cabinetului numismatic din cadrul Bibliotecii Academiei Române; între anii 1869—1871 el donează numeroase obiecte cu caracter muzeistic, printre care figurează unele monede şi medalii [2].

La şedinţele cu caracter ştiinţific din cadrul secţiei istorice a Academiei, totdeauna informa Academia despre importanţa noilor cercetări şi depistări efectuate şi nu uita niciodată să-şi prezinte colecţiile recent acumulate. Comunicările lui erau pline de un patriotism vibrant, încheindu-se în mod obişnuit prin donaţii de documente şi piese muzeistice, care sporeau fondurile documentare ale tinerei noastre Academii. L-au interesat în egală măsură, atît izvoarele arheologice — pentru a dovedi continuitatea elementului autohton de pe întreg teritoriul patriei noastre şi, îndeosebi, originea latină a limbii şi

[1] Dorin Popescu — *Centenarul Muzeului Naţional de Antichităţi*, «Revista Muzeelor» an I, nr. 4/1964, p.343—344.

[2] Dintre acestea amintim: un sigiliu în ceară de la Petru Rareş; o medalie mică de argint moldovenească; o medalie de bronz a caimacamilor Panu şi Sturza; o medalie Humbold; unsprezece medalii de argint descoperite la Caracal; trei medalii de bronz romane; un hrisov pergament de la Radu Mihnea; o medalie a expoziţiei de la Paris, din 1867; un bronz moldovalah din 1772; o epistolă autograf de la C. Asachi, din 21 noiembrie 1868; planul ruinelor cetăţii Ghertina de lîngă Galaţi; tabela de monede dacice de G. Săulescu; două reproduceri, diverse medalii şi monumente aflate în Ghertina, în anul 1837; situaţia sarcofagelor de la Reşca, 1870; o serie de cărţi («Analele Societăţii Academice Române, sesiunea anului 1871», Bucureşti, 1872. p. 199—200),

https://biblioteca-digitala.ro

poporului român — cît și izvoarele arhivistice privind evenimentele istorice din epocile mai apropiate. De asemenea avea o deosebită preferință pentru pictură: în 1862, a achiziționat din Spania 4 tablouri românești, din secolele XVI—XVII, pe care le-a publicat în 1865 în *Buletinul Instrucțiunii Publice*.

În cadrul călătoriilor sale de neobosit cercetător a parcurs întreg teritoriul țării «sleind», după expresia sa, toate fondurile arhivelor statului și cele mănăstirești, oprindu-se mai mult asupra celor din Iași și Cernăuți [1], fără să neglijeze deținătorii particulari și arhivele din străinătate.

Activitatea lui arhivistică a început încă din anul 1864 și, abia mai tîrziu, după aproape trei decenii de muncă, a dat la iveală rodul strădaniei sale. Mii de documente necunoscute și uitate au fost scoase astfel la lumină. În funcția pe care o deținea în 1882 ca ministru al Instrucțiunii Publice, intervine pe lîngă parlament și obține fonduri pentru tipărirea documentelor și pentru cercetări arheologice [2]. Ceva mai tîrziu, în 1886, el sesizează Academia că patrimoniul colecției sale numără peste 2 500 de documente istorice și juridice din secolele XVII, XVIII și XIX, gata pentru a fi publicate. Acestea, fiind clasate cronologic pe domnii, oglindesc în bună parte starea economică, social-culturală și politică din Țările Române.

În urma cercetării unor documente, V. A. Urechia află știrea că încă pe la 1740 Moldova a cerut Poloniei restituirea odoarelor și documentelor luate de Sobieski o dată cu refugiul mitropolitului Dosoftei, doleanță nerealizată, fapt pentru care el propune revendicarea obiectelor [3]. Deține de asemenea corespondența secretă din 1770, 1821 și 1828 cu Rusia [4] precum și o corespondență a lui Kisselef cu mitropolitul Veniamin Costache [5] etc.

[1] «Analele Academiei Române», seria II, tom. VIII (1885—86), Desbaterile, Buc., 1886, p. 175; «Analele Academiei Române», seria II, tom. IX (1886—87), Desbaterile, Buc., 1887, p. 215.

[2] «Analele Academiei Române», seria II, tom. IV, 1882. Desbaterile, Buc. 1882, p. 164, 176.

[3] «Analele Academiei Române», seria II, tom. IX (1886—87), Desbaterile, Buc. 1887, p. 2; «Universul», 29 aprilie 1886.

[4] Ibidem.

[5] Ibidem, p. 147, 21.,

V. A. Urechia a luat numeroase măsuri eficiente pentru adunarea și conservarea documentelor privind istoria României [6]. Spre exemplu, a elaborat o circulară pe care a adresat-o tuturor proprietarilor de moșii din nordul Moldovei, invitîndu-i să-i dea informații despre documentele vechi pe care le dețin. În urma acestei circulare a primit un mare număr de răspunsuri în care era anunțat că i se pun la dispoziție diferite documente.

Punctul culminant al activității sale de cercetător și publicist îl constituie fără îndoială *Istoria Românilor*, scrisă în 13 volume, la care a lucrat cea mai mare parte din viața sa. Paralel însă, V. A. Urechia a desfășurat o bogată activitate muzeistică de cercetare și conservare a monumentelor istorice, înscriindu-și numele în pleiada pionierilor muzeografiei românești, cu pregătire științifică. În cadrul cercetării muzeistice, efectuează numeroase călătorii în țară, reușind să imprime intelectualității dragostea pentru relicvele trecutului. Dă indicații competente și soluții imediate autorităților locale de felul cum trebuie să păstreze monumentele istorice [7].

Preocupat în mod continuu de valorificarea tezaurului arheologic colectat la București pînă în anul 1873, V. A. Urechia, împreună cu Al. Odobescu,

[6] Majoritatea documentelor colectate și studiate de V. A. Urechia au fost donate secției de documente a Bibliotecii Academiei Române. Dintre acestea citâm numai cîteva: două copii autentice donate de directorul Bibliotecii Marciana din Veneția, privind relațiile lui Ștefan cel Mare cu Uzum Asan, în limba persană («Analele Acad.», seria II, tom. IV, Desbaterile, Buc., 1882, p. 14; 22 de manuscrise de cronici cumpărate de la M. Kogălniceanu și două facsimile de documente de la Mihai Viteazul («Analele Acad. Rom.», seria II, tom. V, Desbaterile, Buc., 1884, p. 8, 11); 97 documente și obiecte vechi de la grefa tribunalului din Dorohoi; un hrisov pe pergament de la Gavriil Moghilă Voievod din 1620, aug. 30; un zapis a lui Lupul Ferul, din 1647, iulie 20; o litografie a hărții Europei de Framauro; două hrisoave domnești: unul de la Ioan Caragea, din 1815 și altul de la Grigore Ghica Voievod, din 1824; legea chinovielor, din timpul domnitorului Moldovei Miron Barnovschi (1626—1692 și 1633), document de mare importanță, scris în românește («Analele Acad. Rom.», seria II, tom. IX (1886—87), Desbaterile Buc., 1887, p. 2, 5—6, 8, 13, 91, 143, 203).

[7] «Analele Acad. Rom.», seria II, tom. IX (1886—87), Desbaterile, Buc., 1887, p. 194; BRUG, *Informațiunile politice, literare și comerciale*, 9 februarie 1871, p. 1.

Sabia și cavalul care au aparținut lui Avram Iancu

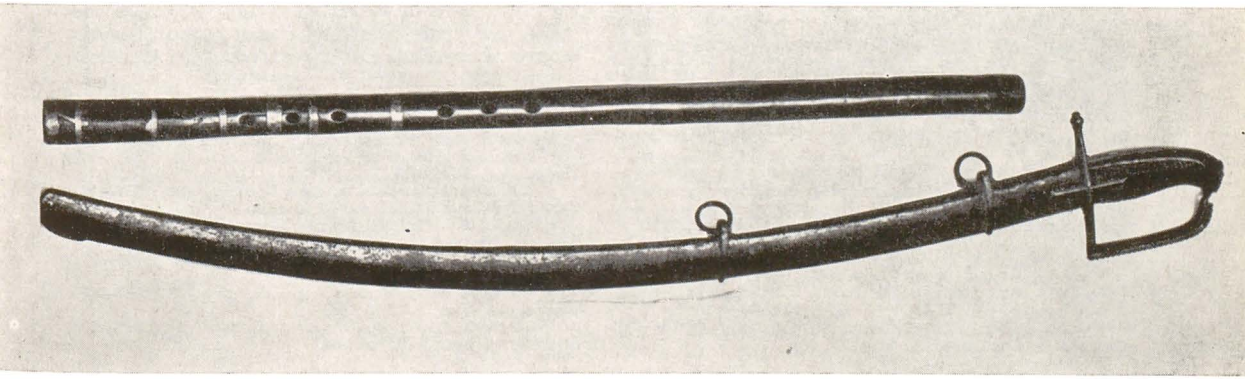

https://biblioteca-digitala.ro

Stema de pe casa din Galați a lui A. I. Cuza (Muzeul regional de istorie Galați)

și-a luat greaua sarcină de a publica catalogul Muzeului național de antichități [1]. Cu toate că obținuseră anumite fonduri în acest scop, totuși din cauza lipsei caracterelor tipografice necesare publicării monumentelor epigrafice, precum și a altor greutăți, lucrarea s-a amînat, fiind mai tîrziu încredințată lui Grigorie Tocilescu.

Obiectele muzeale depistate și colecționate de V.A. Urechia au un profil deosebit de variat. În cursul călătoriilor sale, l-au interesat deopotrivă fosilele descoperite în malul Siretului ca și pintenii de fier provenind din Cîmpia de la Războieni, depistate de el la Piatra Neamț [2]: o măsea de *Elephas primigenius* și planul mănăstirii Putna, ridicat în 1843 de eclesiarhul Sebastian Georgescu [3], monede din timpul lui Ștefan cel Mare [4], planul Romei antice de Battiste Nolli [5] de la 1785; paharul de sticlă care a aparținut domnitorului Grigore Ghica [6]; sigiliul lașilor din 1669, al Tecuciului din 1636 și al tîrgului Piatra din același an [7]; o inscripție lapidară, ridicată de pe mormîntul logofătului Racoviță din 1651, aflată în biserica Budești-Precista [8] sau o « pateră », găsită la Huși în 1864—1865.

Cercetînd arhivele mănăstirești din țară, V. A. Urechia a cunoscut o mare parte dintre bisericile monumente, așa cum de altfel a făcut mai tîrziu și marele său continuator Nicolae Iorga. Cu prilejul acestor vizite, a semnalat numeroase inscripții funerare și a dat sugestii prețioase autorităților locale asupra felului în care trebuiau să se îngrijească de întreținerea monumentelor arhitectonice, așa încît ele să-și păstreze nealterat stilul și patina vremii. Astfel, în satul Brănișteni, din fostul județ Roman, a descoperit cripta familiei lui Miron Costin, care era amenințată să fie distrusă din cauza refacerii bisericii în care se afla. Cu această ocazie el a înștiințat pe prefectul de Roman, rugîndu-l să se intereseze de acest monument pînă la terminarea lucrărilor de restaurare [9]. Iar cu prilejul reparării bisericilor din Iași a atras atenția Academiei și Ministerului Instrucțiunii Publice asupra lipsei de grijă față de diferite relicve, ca pietrele cu inscripții, precum și alte obiecte de valoare istorică. Se arăta foarte îngrijorat de faptul că, odată cu desființarea vechilor cimitire din jurul bisericilor de la orașe, se pierdeau numeroase pietre de morminte cu inscripții de o mare valoare documentară. În ședința secției istorice a Academiei, din 6 decembrie 1885, V. A. Urechia atrage atenția lui D. Sturza asupra inscripțiilor de la Mitropolia Iașului, rugîndu-l cu același prilej să dobîndească de la Senat legea conservării monumentelor care aștepta să fie votată de mai mulți ani [10].

Dealtfel, încă din anul 1871, V. A. Urechia, împreună cu alți oameni de știință, făcuseră propuneri privitoare la situația monumentelor, elaborînd în același timp și un proiect de lege pentru conservarea monumentelor arhitectonice din țară [11].

Pentru o cît mai grabnică valorificare științifică a inscripțiilor, precum și a altor monumente istorice, cere Academiei, în repetate rînduri, cu multă insistență, să i se publice pentru început lucrările în *Anale*. În aceeași măsură, V. A. Urechia se ocupă și de cercetările cu caracter arheologic. El acordă sprijin material și moral cercetărilor întreprinse la Cucuteni-Iași [12], Cîrna și Vădastra [13] în Oltenia și, în mod deosebit, antichităților greco-romane din Dobrogea [14]. Călătorind mult prin părțile Dobrogei a fost atras în mod deosebit de impunătoarele ruine ale cetății bizantine tîrzii de la Eni-Sala [15]. De asemenea face relatări în legătură cu existența unui frumos mozaic descoperit la Constanța, propunînd Academiei

[1] « Analele Societății Academice Române », tom. VII, Buc., 1874, p. 64—66.
[2] « Analele Acad. Rom. », seria II, tom. II, Buc. 1881, p. 24—25.
[3] Ibidem, p. 40.
[4] « Analele Acad. Rom. », seria II, tom. III (1880—81), Desbaterile, Buc., 1882, p. 56.
[5] Ibidem, p. 68.
[6] « Analele Acad. Rom. », seria II, tom. VIII (1885—86), Desbaterile, Buc., 1886, p. 11.
[7] Ibidem, p. 14.
[8] «Analele Acad. Rom. », seria II, tom. II, Buc., 1881, p. 40.
[9] « Analele Acad. Rom. », seria II, tom. IX (1886—87), Desbaterile, Buc., 1887, p. 5.
[10] « Analele Acad. Rom. », seria II, tom. VIII (1885—86), Desbaterile, Buc., 1886, p. 15.
[11] BRUG, *Informațiunile politice, literare și comerciale*, 9 feb. 1871, p. 1—2.
[12] « Analele Acad. Rom. », seria II, tom. IX (1886—87), Desbaterile, Buc., 1887, p. 101.
[13] « Analele Acad. Rom. », seria II, tom. X (1887—88), Desbaterile, Buc., 1889, p. 14.
[14] « Analele Acad. Rom. », seria II, tom. IV (1881—82), Desbaterile, Buc., 1882, p. 164.
[15] Ibidem, p. 15.

https://biblioteca-digitala.ro

să intervină pe lîngă guvern ca acesta să fie transportat într-un edificiu public pentru a fi mai bine conservat[1].

Meritată a fi de asemenea menționată cercetarea arheologică de la Reșca - Romanați, din 1870, unde V. A. Urechia a descoperit două sarcofage de piatră și zidul unei cetăți romane. În urma acestor cercetări de scurtă durată, arată autorităților județene că, în cazul în care s-ar extinde săpăturile în acest punct de către un colectiv de arheologie, s-ar putea descoperi « o nouă Pompee Daco-Romană », care ar atrage, în urma rezultatelor obținute, nenumărați vizitatori, pînă și din cele mai îndepărtate țări europene, iar cu banii încasați s-ar putea amortiza cheltuielile făcute[2]. El apare astfel și ca un precursor al muzeelor arheologice în aer liber.

Personalitatea lui V. A. Urechia s-a impus și peste hotare, unde a întreprins cîteva călătorii de studii sau a participat ca delegat al țării noastre la diferite congrese internaționale cu caracter științific. Astfel, în 1869, a participat la congresul arheologic de la Copenhaga. Presa străină a făcut cu acest prilej aprecieri elogioase despre Odobescu și Urechia ca unii ce « *au comunicat congresului cele mai interesante și cele mai noi știri despre arheologia Romîniei* »[3]. Ulterior V. A. Urechia a fost invitat la congresul arheologic de la Bologna[4].

În 1880, Institutul etnografic al Franței i-a decernat lui Urechia medalia de onoare, de bronz, în calitate de delegat general al României la congres, iar în 1881 medalia de onoare, de argint, ca delegat al orașului București[5]. Mai tîrziu, în 1899, a luat parte la Congresul orientaliștilor de la Roma, unde s-au dezbătut probleme de geografie și etnografie, fiind numit președintele comisiei de organizare a acestui congres[6]. O dată cu istoricul român, a sosit acolo cunoscutul luptător Badea Cîrțan, român din Transilvania, fost voluntar în războiul de independență. Îmbrăcat în costum național, el l-a urmat pe V. A. Urechia la Roma, unde a depus la columna lui Traian o cunună de lauri, prinos de recunoștință din partea poporului romîn[7].

Considerînd că progresul științei istorice românești poate fi realizat și prin intermediul unui intens schimb de publicații cu străinătatea, V. A. Urechia a luat numeroase inițiative și pe acest tărîm, întreținînd legături cu forurile academice și universitare din Copenhaga, Lemberg, Cernăuți, Cracovia, Budapesta, San-Francisco, Stockholm, Roma, Florența. Printr-o corespondență din 5 februarie 1902, directorul Bibliotecii-muzeu Balaguer din Villanueva y Geltru (Barcelona — Spania) propune fundației « V. A. Urechia » să facă schimburi de medalii și cărți dublete[8].

Deși roadele muncii lui V. A. Urechia sînt impresionant de bogate și variate, necesitînd mult spațiu pentru a le enumera măcar, totuși e necesar să fie menționată aci, în mod deosebit, activitatea sa ca senator de Covurlui, desfășurată, fie de pe băncile Senatului, fie direct în cadrul obștesc al orașului Galați. Aici el a înființat un Ateneu[9]. În 1888 a pus bazele liceului V. Alecsandri[10], iar la 11 noiembrie 1890 a inaugurat renumita Bibliotecă *V.A.Urechia*, care adăpostea în sălile sale și un muzeu[11]. Astfel a luat ființă colecția muzeistică *V. A. Urechia*, care a constituit nucleul de mai tîrziu al Muzeului regional.

Colecția muzeistică amintită avea un profil mixt, cuprinzînd obiecte de paleontologie și arheologie și îndeosebi de numismatică și sfragistică, de etnografie autohtonă și universală, de heraldică, picturi în ulei și basoreliefuri, numeroase documente și arme vechi, precum și alte exponate de o mare valoare documentară pentru istoria patriei noastre.

Biblioteca și muzeul, donate gălățenilor de V.A.Urechia, oglindesc fidel multiplele direcții spre care s-au îndreptat eforturile sale de pasionat cercetător și colecționar. Dar meritul lui V. A. Urechia constă și în faptul că a reușit să creeze în țară un curent al donatorilor, contribuind astfel la dezvoltarea ulterioară a colecțiilor.

Colecția întemeiată de el la Galați s-a bucurat de un mare prestigiu în țară, participînd la diferite manifestări muzeistice. Bunăoară, Asociația română pentru înaintarea și răspîndirea științelor solicita, în 1903, a i se trimite pentru expoziție 77 de opere ce nu existau atunci nici la Academia Română și 13 obiecte muzeale, unicate în țară. De asemenea, la expoziția galeriilor române din 1906, colecția a obținut diploma de onoare cu medalia de aur[12].

În anii puterii populare, o mare parte din colecția muzeală V. A. Urechia a intrat — așa cum arătam mai înainte — în patrimoniul Muzeului regional de istorie din Galați, reprezentînd o prețioasă contribuție la fondul actual de exponate.

Laturile activității lui V. A. Urechia, asupra cărora am stăruit în cuprinsul acestei scurte evocări, oglindesc, firește, numai o parte din strădaniile sale pentru promovarea științei românești. Rîndurile de față au scopul de a sublinia deosebitul aport pe care acest mare patriot l-a adus în opera de depistare, conservare și valorificare a vestigiilor trecutului românesc.

---

[1] « Analele Acad. Rom. », seria I, tom. II (1879—80), Buc., 1880, p. 40.

[2] BRUG, *Informațiunile politice, literare și comerciale*, 31 decembrie 1870, p. 2—3.

[3] BRUG, *Informațiunile Bucurestene*, 25 noiembrie, 1869, p. 2.

[4] BRUG, *Informațiunile Bucurestene*, 5 aprilie și 9 august 1870.

[5] Medaliile respective se află în colecțiile Muzeului regional de istorie din Galați.

[6] V. A. Urechia, *Românii la Roma, dare de seamă*, București, 1899, p. 7—9, 22—23; Aneta Boiangiu, *V.A. Urechia — profesor al Universității din București* în « Analele Universității București », seria științe sociale, istorie, 30, an. XII, 1963, p. 35.

[7] Aneta Boiangiu, *op. cit.*, 36.

[8] BRUG, colecția de documente inedite.

[9] « Universul », 19 februarie 1892.

[10] « Epoca », 12 decembrie 1895.

[11] Lucia Borș, *Biblioteca V. A. Urechia*, în « Boabe de grîu », an. III, 1932, p. 348.

[12] BRUG, *dos. V, f.* 36—39.

https://biblioteca-digitala.ro

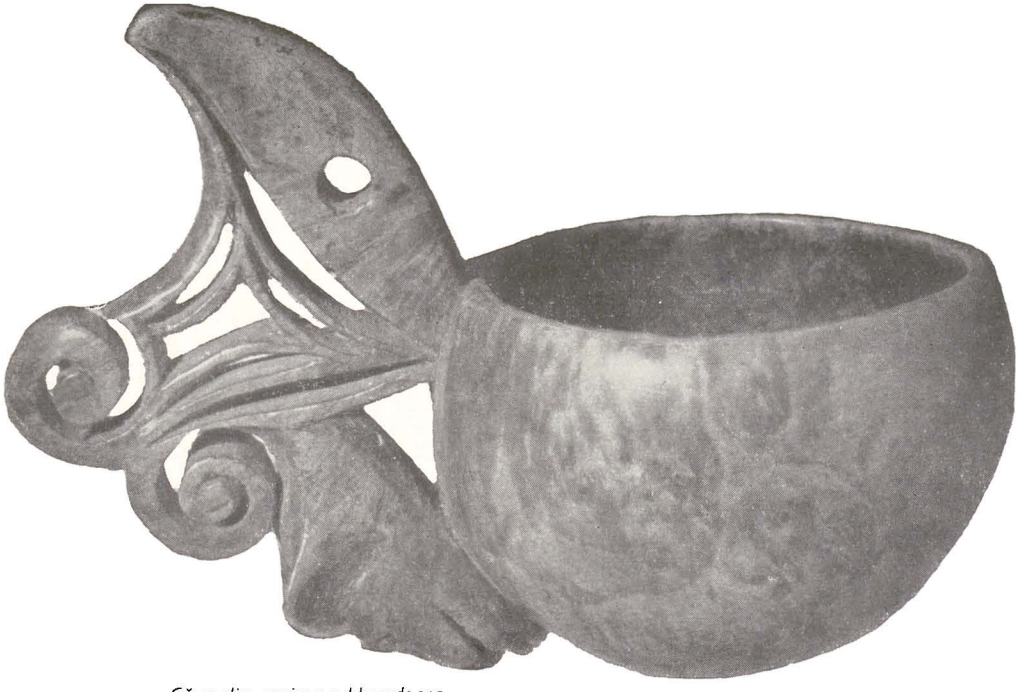

Căuc din regiunea Hunedoara

MUZEUL DE ARTĂ POPULARĂ AL REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA LA AL 60-LEA AN AL EXISTENȚEI SALE

TANCRED BĂNĂȚEANU

https://biblioteca-digitala.ro

Istoricul celor 60 de ani de viață a Muzeului de artă populară al Republicii Socialiste România și activitatea depusă de la reorganizarea sa, din anul 1953, au fost analizate într-o serie de articole apărute în țară și străinătate, astfel încît pe baza cîtorva date și cifre [1] și din multitudinea de probleme pe care le pune activitatea muzeului, ne oprim, în cele ce urmează, numai asupra unor elemente teoretice privind caracterele artei populare, elemente care stau la baza preocupărilor științifice privind constituirea patrimoniului muzeal, care orientează formulele tematice și muzeografice ale activității sale expoziționale și care fundamentează rolul activ de îndrumare în valorificarea artei populare.

« *Avem o țară frumoasă și bogată*, spune tovarășul N. Ceaușescu în Raportul prezentat la cel de-al IX-lea Congres al Partidului Comunist Român, *un popor harnic și cutezător, care timp de peste două milenii, în anii grei de restriște, înfrățit cu codrii, rîurile și văile și-a apărat glia, iar acum, sub conducerea partidului, își zidește o viață nouă* ». Acest popor a fost și creatorul unei splendide culturi populare, cu deosebit de valoroase realizări artistice.

Arta populară românească constituie unul din cele mai caracteristice aspecte ale culturii poporului, atît prin varietatea, bogăția și valoarea ei, cît și prin desăvîrșirea artistică la care au ajuns anumite genuri ca : ceramica, țesăturile, broderiile, sculptura în lemn etc. Ea a înflorit și s-a dezvoltat de-a lungul veacurilor, în ciuda condițiilor grele de viață din trecut ale poporului. Creatorii artei populare sînt exponenți ai gustului, mentalității și aspirațiilor poporului. În procesul de creație, valorile artistice se transmit din generație în generație și elementele noi, apărute în cadrul unor noi condiții de viață, sînt asimilate creator. Tradiția valoroasă este preluată și integrată noilor creații.

Sute de ani de experiență, concepțiile, gustul și aspirațiile poporului s-au cristalizat în valori culturale și artistice care se dezvoltă în permanență.

Arta populară constituie totalitatea manifestărilor concretizate în formă, ornament, cromatică, pe care le îmbracă obiectele etnografice legate de munca și viața poporului creator de bunuri materiale și culturale. În toate manifestările sale ea depinde de calea istorică parcursă de popor.

Poporul simte necesitatea să ornamenteze toate obiectele care-l înconjoară și pe care le folosește: unelte, port, textile, blide, oale etc. El creează și nesfîrșite serii de realizări artistice în funcție de epocă, regiune, anotimp, vîrstă, sex, ocazii etc.

Ornamentul, culoarea urmează și se adaptează întotdeauna atît stilului specific regiunii și epocii respective cît și formei și utilizării pe care o are obiectul.

Prin trăsăturile sale, arta populară românească este o artă realistă, robustă, plină de optimism și de căldură. Preocuparea estetică este generală.

În toate genurile sale de manifestare : arhitectură, crestături, țesături, cusături, ceramică, pictură pe lemn și sticlă, lucru în fier și os, arta populară românească păstrează un fond comun, unitar, manifestat în elemente ornamentale, de culoare, de formă, reguli de compoziție, în categorii de obiecte.

Dar în această unitate caracteristică, există totuși o mare varietate regională ce se remarcă, prin tipuri și variante de obiecte, prin varietatea elementelor stilistice, rezultate din condițiile diferite de dezvoltare istorică a unor regiuni. Astfel se conturează regiuni etnografice cu forme artistice caracteristice.

Crescută pe baza unui substrat autohton străvechi, dezvoltîndu-se în timp și îmbogățindu-se mereu cu elemente noi, arta populară românească își cristalizează cu timpul formele și aspectele. Majoritatea acestor caractere s-a perpetuat și pînă în zilele noastre.

Ritmul tumultuos al transformărilor economice și culturale din țara noastră, noile condiții de viață, noile cerințe și exigențe determină însă, în mod firesc, înlocuirea sau prelucrarea vechilor forme de creație artistică populară anacronice timpurilor noastre prin forme noi, specifice epocii socialiste.

---

[1] — 25 noiembrie 1906 — 1100 obiecte
1948 — 6027 obiecte
1953 — 18144 obiecte
1966 — 39500 obiecte
— 25 noiembrie 1906 — 32 fotografii
4 cărți
1966 — 55000 fotografii, clișee, diafilme
9000 cărți
— 1953—1966 — 53 expoziții în țară
65 expoziții în străinătate

https://biblioteca-digitala.ro

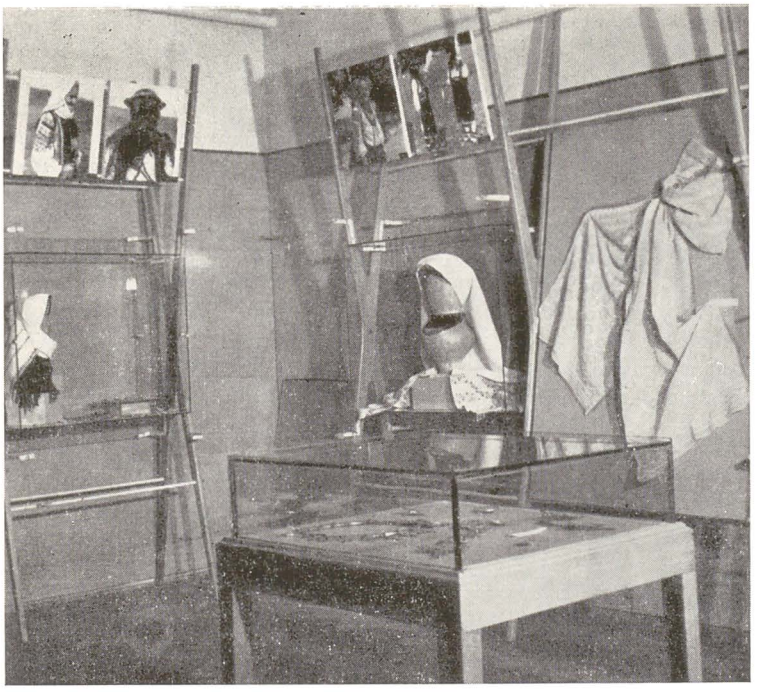

Aspect din expoziția « Găteala capului »

În mod inevitabil, dispar vertiginos acele elemente de artă populară care corespund unor forme de viață din trecut. Ele constituie azi un nepreţuit tezaur, un patrimoniu documentar şi cultural-artistic al poporului nostru, adunat, clasificat, studiat şi păstrat cu grijă de muzeele de specialitate şi o inepuizabilă sursă de inspiraţie pentru dezvoltarea noii arte decorative din patria noastră.

De aici rezultă una dintre cele mai urgente sarcini ale muzeului — de mare răspundere faţă de generaţiile viitoare — aceea a colecţionării în vederea salvării patrimoniului cultural tradiţional de la sate. În acest sens sub îndrumarea şi cu sprijinul Comitetului de Stat pentru Cultură şi Artă, s-a început de patru ani o campanie sistematică şi organizată de achiziţii şi cercetări, urmărindu-se acoperirea, regiune de regiune, a întregii suprafeţe a ţării. În ritmul în care s-a început această acţiune — trei regiuni în doi ani — considerăm că abia în 10—12 ani de acum înainte s-ar putea încheia campaniile. Deoarece există însă riscul ca în cel mult 10 ani majoritatea din creaţiile de artă populară tradiţională să dispară, acest ritm se cere imperios accelerat.

Acţiunea aceasta trebuie privită cu toată seriozitatea. Nimeni din generaţiile viitoare nu ne va ierta faptul că, avînd toate posibilităţile la dispoziţie, nu am depus eforturi maxime pentru a colecţiona şi păstra în condiţii optime, pentru posteritate, mărturii ale vieţii şi artei poporului nostru. Tezaurul acesta trebuie salvat, păstrat şi valorificat. Tot în această problemă trebuie relevată necesitatea imperioasă a asigurării atît a unor spaţii corespunzătoare unor depozite bine organizate, cît şi a unor laboratoare perfect utilate, după ultimele cerinţe ale tehnicii, pentru conservarea şi restaurarea obiectelor. Nici un sacrificiu nu este prea mare pentru realizarea acestor obiective.

Pînă în prezent au fost acoperite în cadrul acestei acţiuni regiunile Hunedoara, Banat, Maramureş şi parţial Suceava, iar în anul în curs se continuă regiunea Suceava şi Iaşi.

Echipele care se deplasează pe teren efectuează cercetări şi achiziţii, zonă de zonă, adunînd de asemenea şi material documentar : schiţe, fotografii, filme. În medie se achiziţionează cca 2 500—3 000 obiecte pe an, ceea ce la sfîrşitul campaniilor va tripla pe puţin colecţia Muzeului de artă populară al Republicii Socialiste România.

https://biblioteca-digitala.ro

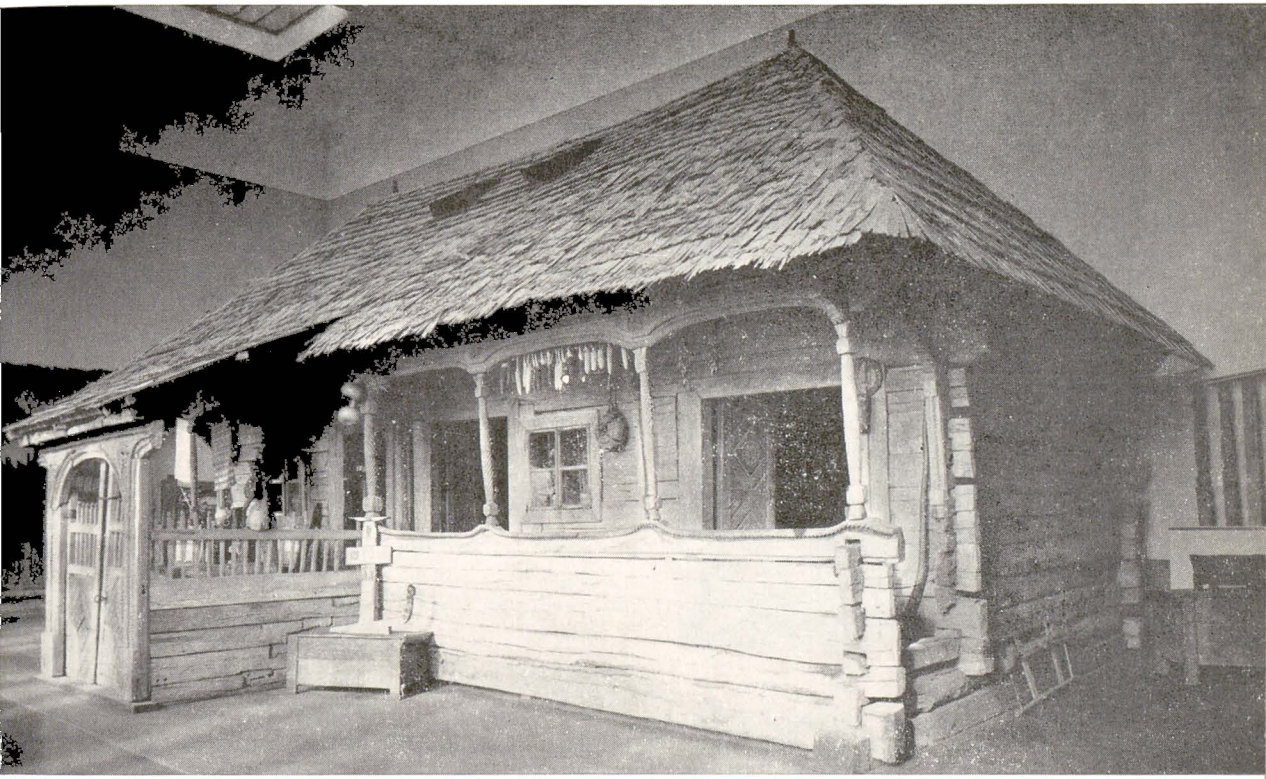

Casa din Ceauru (Gorj)

Campaniile efectuate de muzeu în acești ani au dat rezultate deosebit de bune. Astfel, în primul rînd s-au cercetat zone care constituiau pete albe pe harta etnografică a țării. Apoi s-au delimitat unele zone etnografice cu creații artistice populare și obiecte inedite, s-au depistat tipuri de costume, diferite după categorii sociale etc. Obiectele achiziționate, fișele de cercetare, fotografiile întregesc, campanie de campanie, colecțiile noastre, care așteaptă să fie valorificate prin studii, articole, conferințe și expoziții.

În afară de studii, articole, comunicări, conferințe, mai eficiente ca orice, în cadrul activității cultural-educative, sînt expozițiile, sinteză a rezultatelor cercetărilor, ilustrate, atît prin obiecte cît și prin fotografii, cu scurte explicații, prezentare didactică și intuitivă, cu analize și sinteze, dar care satisfac și cerințele estetice, prin prezentarea lor artistică, fiind pe înțelesul oricui și răspunzînd oricăror exigențe.

Muzeograful e regizor, scenarist și artist decorator care, în sălile de expoziție, trebuie să dea adevărata valoare de conținut și formă tezaurului cultural-artistic al poporului. Expoziția trebuie să îmbine atît elementele științifice cît și cele didactice. Ea trebuie să contribuie la educația comunistă în spiritul patriotismului, la îmbogățirea cunoștințelor științifice și artistice, la formarea gustului poporului, căruia îi e dedicată.

Pînă în prezent. muzeul organiza la sediul său — în afară de expoziții la sate, în întreprinderi, în stațiuni balneo-climaterice, la alte muzee din țară și străinătate — expoziții temporare cu tematici variate, axate pe diverse probleme etnografice și de artă populară. Dată fiind lipsa de spațiu de depozitare a colecțiilor, tot mai numeroase, precum și necesitatea imperioasă a păstrării în condiții cît mai bune a patrimoniului, sălile de expoziție au fost închise pentru organizarea științifică a colecțiilor. Acțiunile de organizare a colecțiilor, de păstrare în condiții cît mai bune și de întocmire a unor cataloage științifice pentru toate obiectele constituie un obiectiv dintre cele mai importante ale activității muzeului.

https://biblioteca-digitala.ro

Ca un corolar al unei activități vii, cercetările — și în special materialul colecționat în cadrul campaniilor pe care le efectuăm — nu slujesc numai la elaborarea de studii sau organizarea de expoziții, ci și unei alte importante acțiuni a muzeului, privind o cît mai largă eficiență și aplicare practică imediată a rezultatelor activității științifice. Este vorba de colaborarea cu proiectanții și artiștii creatori — din cooperație, industrie și din uniunile de creație — în cadrul căreia, materialul colecțiilor noastre, materialul documentar, informațiile și îndrumarea efectuată slujesc la orientarea noilor creații artistice, decorative, inspirate și bazate pe valorificarea artei noastre populare.

Bineînțeles că tot acest material mai stă și la dispoziția nenumăraților artiști proiectanți ai teatrelor, cinematografiei, editurilor, specialiștilor, care, prin solicitările lor, transformă colecțiile muzeului și fondul său documentar într-un laborator viu de muncă creatoare.

★

Deși nu înglobează decît o parte a activității sale și a principiilor teoretice care-i stau la bază, considerăm totuși că aspectele prezentate mai sus constituie esența funcției Muzeului de artă populară al Republicii Socialiste România, și-i definesc rolul științific și cultural-educativ în contextul efortului comun de desăvîrșire a construcției desfășurate a socialismului, pentru realizarea aspirațiilor omului nou, într-o viață nouă, puternic ancorată însă în tradițiile milenare ale poporului român.

Chiup — Curtea de Argeș

https://biblioteca-digitala.ro

ŞTEFAN CIUCEANU (1875—1936)

EMANOIL SĂVOIU

Prin bogata şi variata sa activitate ca pedagog, istoric, arheolog şi muzeograf, Ştefan Ciuceanu se află la loc de frunte printre animatorii vieţii culturale oltene din primele patru decenii ale secolului nostru.

Încă din primul an al numirii sale ca profesor de istorie la gimnaziul Tudor Vladimirescu din Tg. Jiu, Ştefan Ciuceanu a desfăşurat, paralel cu munca din învăţământ, o bogată şi rodnică activitate pe tărîm cultural, fiind printre fondatorii mai multor societăţi culturale şi de lectură din localitate, precum şi a gazetei *Timpul*.

Dar activitatea lui în această localitate este de scurtă durată, întrucît în septembrie 1902 este numit profesor de istorie la Colegiul Nicolae Bălcescu din Craiova. În noul oraş, Ştefan Ciuceanu îşi va continua activitatea lui şi în afara şcolii.

Însufleţirea şi patosul pus de el în predarea lecţiilor de istoria patriei, insuflarea dragostei printre elevi pentru salvarea de la pieire şi păstrarea obiectelor care vorbesc despre poporul nostru au dus la rezultate deosebite. Numeroşi elevi, sub îndrumarea atentă a acestuia, au început să cerceteze vechile monumente istorice ale Olteniei sau aşezări arheologice, cum este prof. dr. C. S. Nicolăescu-Plopşor, aducînd alături de profesorul lor o contribuţie importantă la cunoaşterea mai aprofundată a istoriei regiunii, prin publicarea studiilor lor în « Arhivele Olteniei », revistă apărută şi cu sprijinul şi participarea activă a lui Ştefan Ciuceanu.

Numit director al Muzeului şi Fundaţiei Aman din Craiova în 1911, el înţelege rostul de factor cultural al acestui muzeu, desfăşurînd o vie activitate, pe de o parte printr-o acţiune largă de atragere a prietenilor muzeului care să-l ajute în strîngerea obiectelor, iar pe de altă parte în reorganizarea şi prezentarea patrimoniului muzeului pe criterii ştiinţifice.

Astfel vizitatorul putea vedea într-o prezentare logic organizată în *Secţia de etnografie şi artă veche:* ţesături, ouă încondeiate, costume naţionale, icoane, iar în *Secţia antică* colecţiile de monede dacice descoperite la Dobreşti-Dolj, inele de aur şi argint, cercei de aur de la Reşca şi Celei-Romanaţi, monede dacice, greceşti, veneţiene, germane, genoveze, franceze etc.

În 1914 datorită lui se înfiinţează la Craiova *Muzeul de antichităţi şi etnografie al judeţului Dolj*, azi devenit *Muzeul Olteniei*. Ideea întemeierii unui muzeu local, emisă de el, a putut lua naştere în condiţiuni dificile pentru că sumele alocate acestei instituţii din bugetul Prefecturii Dolj erau « *departe de a fi suficiente* » şi nu permiteau « *de la început cine ştie ce proiecte de realizat* », cum arăta el într-un memoriu.

Cu toate acestea, muzeul a devenit, datorită muncii neobosite a directorului său onorific şi a cclaboratorilor săi voluntari, un factor local dintre cei mai importanţi în munca de educaţie a maselcr.

Moartea sa survenită prea devreme, la 61 de ani, a pus capăt unei munci rodnice şi pline de abnegaţie pusă în slujba educării patriotice a poporului său.

https://biblioteca-digitala.ro

Philips Wouwerman — Podul de lemn

Philips Wouwerman — Podul de lemn — radiografie

CERCETAREA OPERELOR DE ARTĂ CU AJUTORUL APARATULUI RÖENTGEN

ANATOLIE TEODOSIU și dr. T. IONESCU-GOVORA

Majoritatea muzeelor din toată lumea, și printre ele și Muzeul de artă al Republicii Socialiste România întrebuințează în mod curent metode științifice moderne de cercetare a operelor de artă, în special a tablourilor și icoanelor. Printre aceste metode, agenții fizici ca martori obiectivi, razele ultraviolete, infraroșii și,

https://biblioteca-digitala.ro

Bernardino Licinio — Întoarcerea fiului risipitor

în special, cele X Röentgen fac să se întrevadă lumea invizibilă ce se ascunde în stratul de culoare al operelor marilor maeștri. Aportul radiografierii tablourilor este prețios, uneori indispensabil și fie singur, fie în colaborare cu alte metode oferă date precise pentru clarificarea problemelor de cercetare în domeniul istoriei, artei, restaurării etc.

În cele ce urmează ilustrăm colaborarea strînsă dintre muzeograf și radiolog și rezultatele prețioase obținute în studierea unor lucrări de Philips Wouwerman, David Teniers, Bonifazio Veronese și școala sa, din Galeria de artă universală a Muzeului de artă al Republicii Socialiste România.

Astfel, în « Revista Muzeelor » nr. 3 din 1965 s-a menționat că, procedîndu-se la studierea a trei tablouri semnate de Wouwerman, comparativ cu opere de acest autor ale Galeriei din Dresda, s-a stabilit că numai *Podul de lemn* și *Peisaj cu figuri* sînt realizate de Wouwerman, pe cînd *Pregătirea pentru vînătoare* este pictată într-o manieră mai modernă și are, în plus, o semnătură deosebit caligrafiată față de celelalte. Dar, potrivit multor cazuri, se putea întîmpla ca lucrarea *Pregătirea pentru vînătoare* să fi trecut prin mîna vreunui restaurator care, dînd frîu liber penelului, a acoperit pictura originală, sau ca opera respectivă să constituie o rară excepție, datorată gradului mai puțin avansat de finisare. Pentru a șterge orice urmă de îndoială și a ajunge

https://biblioteca-digitala.ro

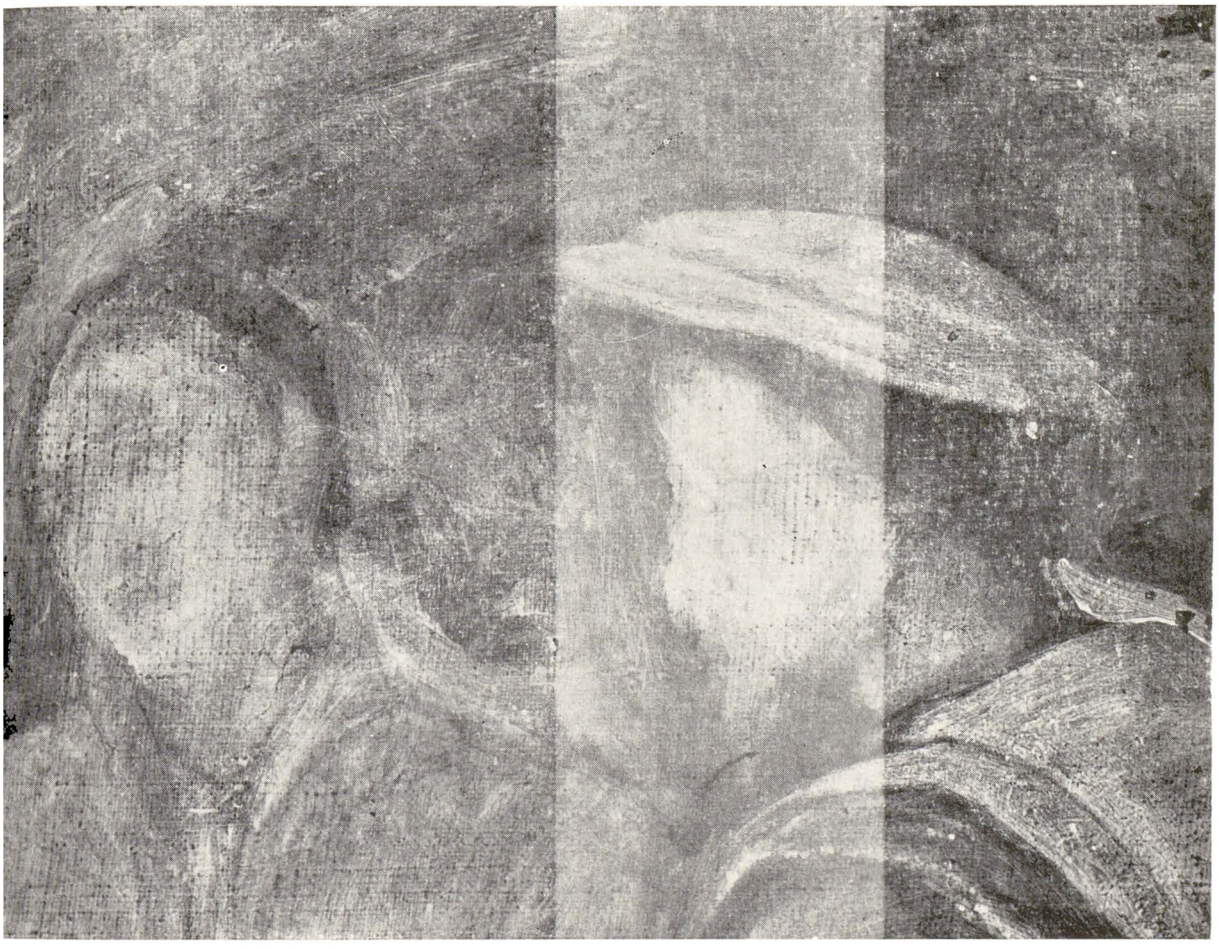

Bernardino Licinio — Întoarcerea fiului risipitor (detaliu) — radiografie

la o concluzie definitivă s-a trecut la cercetarea celor trei lucrări cu ajutorul aparatului Röentgen, singurul mijloc care permite să fie urmărit întregul proces, fazele prin care a trecut o pictură de la așternerea preparației și pînă la definitivarea ei. S-a constatat astfel că tablourile *Podul de lemn* și *Peisaj cu figuri*, stabilite drept autentice, prezintă în straturile profunde apropieri atît de mari încît prin alăturarea radiografiilor avem impresia că imaginile reprezintă detalii a uneia și aceleiași opere. Este vorba în ambele cazuri de lemn dens (stejar) slab impregnat pe bază de culori de plumb ce lasă să se întrevadă, sub stratul superficial de pictură, mîna unui mare desenator. Cerul, podul, casele, iarba, figurile etc. sînt lucrate în culori amestecate cu mult alb de plumb, intens radio-opac. Tușele mici, foarte fine, sînt caligrafiate cu vîrful ascuțit al pensulei. Ele urmăresc milimetric întreaga suprafață a tablourilor. Radiografic, lucrările sînt absolut fidele celor picturale, dar impresionează chiar mult mai puternic prin multitudinea și delicatețea amănuntelor, prin verva și finețea cu care sînt aplicate trăsăturile de penel. Este limpede că ne aflăm în fața unui mare artist care de la eboșă și pînă la verni dă dovadă de multă știință și siguranță în execuție. Remarcăm în aceste tablouri lipsa totală a elementelor de umplutură ; fiecare tușă, fiecare linioară își are rolul ei, exprimă ceva, nu este pusă la întîmplare, cum este cazul cu artiști mai puțin dotați.

https://biblioteca-digitala.ro

Ce observăm radiografic la lucrarea *Pregătirea pentru vînătoare* al cărei aspect destul de atrăgător, semnătura și apropierea de lucrările lui Philips Wouwerman i-au determinat atribuția? Radiografic există o deosebire totală față de celelalte două tablouri, o tehnică în straturile profunde ale lucrării care nu are nimic comun cu picturile din această epocă și implicit cu cele ale lui Wouwerman. Diferă de la bun început modalitatea de impregnare a lemnului care este executată cu substanțe intens radio-opace și în strat gros, ștergînd astfel vizibilitatea fibrelor sale. Imaginea, la rîndul său, este complet plată, nu se disting decît foarte vagi accidente printre care urme din personajele și animalele pictate, ceea ce denotă întrebuințarea de culori cu o greutate atomică mult mai mică, neputînd reda prin urmare detaliile ca în picturile precedente. În schimb, mai evident apare un fragment de draperie dispus de la o margine la alta a tabloului, element care nu are corespondență cu pictura vizibilă și care denotă că tabloul este pictat peste o lucrare abandonată. Grundul este mult mai gros, mai consistent, craclelurile apar deosebit de clare, datorită greutății atomice mari. Siluetele redate în tușe largi sînt aici lipsite de finețe și nu mai nuanțează amănunte, deși culoarea destul de radio-opacă, ar permite aceasta. Prin suprapunere cu pictura profundă, cea superficială este aproape complet estompată, făcînd și mai mare deosebirea față de tablourile precedente. Deci altă mînă, alt stil, altă compoziție a preparației și a culorilor. Prin urmare, în momentul de față nu mai există nici un dubiu asupra apartenenței tabloului *Pregătirea pentru vînătoare* unui alt pictor care se încadrează într-o epocă posterioară aceleia în care a activat Philips Wouwerman.

Să trecem acum la lucrările atribuite lui Teniers. În « Studii muzeale » nr. 3 din 1966 s-a arătat că în urma studierii tablourilor din Galeria universală atribuite lui David Teniers cel Tînăr comparativ cu opere ale acestui artist din numeroase alte muzee s-a dedus că numai o parte dintre acestea — *Consultația*, *Plecarea la vînătoare* și *Cîrciumă olandeză* — sînt sigur autentice. Celelalte, printre care *Scenă de cabaret*, *Scenă de interior*, *Portretul unui medic* și *Chermesă* au fost prezentate ca fiind realizate de alți pictori, elevi sau imitatori tardivi ai lui Teniers.

Desigur că unii specialiști, care nu au avut prilejul să studieze în amănunt lucrările amintite, au privit cu oarecare scepticism concluziile. Pentru a argumenta în plus și a prezenta date care sînt în afara posibilităților de apreciere cu ochiul liber, fie el chiar experimentat, s-a recurs la obținerea de date obiective prin radiografiere. Ce deducem din analiza radiografiilor? Să examinăm mai întîi clișeele privind cele trei lucrări, adică cele ale tablourilor *Cîrciumă olandeză*, *Consultația* și *Plecarea la vînătoare*. Constatăm în primul rînd o foarte mare asemănare în aspectul general al imaginilor radiografice, care ne prezintă un desen precis cu tușe spontane și o redare diferențiată a materialelor (carnație, draperii etc.). Vom remarca, de asemenea, o distribuire analogă a pigmenților avînd aceeași greutate atomică, deci și același grad de penetrabilitate a razelor, ceea ce denotă că ele au un singur autor care prepara într-un anumit fel culorile, avea un fel propriu de a le combina și de a le distribui într-un fel în carnație, într-altfel pe stofe și draperii și în alt mod pe alte diferite obiecte. Este aceeași și gradația pigmenților mai radio-opaci pentru razele Röentgen în primul plan și mai penetrabili la razele următoare, unde interesul artistului era să învăluie și să înglobeze totul într-o atmosferă de ceață mai densă, fără însă ca acest lucru să influențeze asupra caracterului, expresiei și calității detaliilor care trebuiau să apară la fel de corecte și de precis studiate ca și cele din primul plan.

Să luăm ca exemplu *Cîrciumă olandeză* și vom distinge că imaginea, chiar în straturile profunde, apare radiografic foarte clară: se conturează intens siluetele personajelor, se detașează volumele, apar evidente deosebirile dintre materiale. În schimb, în compoziția *Chermesă*, lucrurile stau cu totul altfel. Să nu ne referim numai la stîngăciile în redarea expresiei personajelor, la desenul forțat, greoi, care și ele constituie dovezi incontestabile că lucrarea este atribuită greșit lui Teniers, ci în special la felul în care este distribuită pasta și cum apare ea în imaginea radiografică. Copistul, sau să-i spunem imitatorul lui Teniers, a ajuns la apropieri destul de mari în imaginea finală, ceea ce a și determinat ca lucrarea să fie expusă atîta vreme ca o operă autentică a lui Teniers, însă în straturile profunde se prezintă depărtat considerabil, în așa măsură, încît acest lucru poate fi recunoscut fără eforturi în radiografie. Cum a distribuit pigmenții care apar radio-opaci (luminoși) pe clișeu? Ei sînt deopotrivă de intenși atît pe carnație, cît și în redarea veșmintelor. Dispar, de asemenea, deosebirile dintre materiale, toate căpătînd același aspect, de uniformitate, ca niște retușuri grosolane, fără a prezenta finețea pensulației sigure, miniaturale din compozițiile autentice.

În tabloul *Scenă de interior*, deși foarte apropiat ca aspect general de viziunea lui David Teniers cel Tînăr, se remarcă cu ochiul liber un contur albicios care nu mai apare în nici o altă lucrare examinată a

https://biblioteca-digitala.ro

Bonifazio Veronese — Închinarea magilor

https://biblioteca-digitala.ro

Bonifazio Veronese și un colaborator — Închinarea magilor (detaliu, magul negru) — radiografie

https://biblioteca-digitala.ro

Bonifazio Veronese și un colaborator — Închinarea magilor (detaliu — Fecioara) — radiografie

https://biblioteca-digitala.ro

acestui artist, iar imaginea radiografică nu reproduce decît acest contur care delimitează doar silueta personajului. În *Portretul unui medic*, o altă lucrare neautentică, nu apare în imaginea radiografică decît capul personajului și acesta sub forma unei pete șterse, lipsită total de claritate. Din toate aceste comparații putem deduce că tablourile dubioase, analizate, nu se aseamănă din punct de vedere radiografic unul cu celălalt, ele fiind pictate, fiecare, de un alt autor cu toate că poartă semnătura D. Teniers.

Legat de studierea operelor lui David Teniers cel Tînăr a fost concentrată atenția și asupra tabloului *Interior flamand (Femeie curățind cartofi)* trecut în catalogul Galeriei universale și expus în secție ca o operă a lui David Teniers III — fiul și colaboratorul lui David Teniers II. Pe ce bază a fost stabilită anterior atribuția nu avem date, însă remarcăm că imaginea radiografică a tabloului este foarte apropiată de cele ale lui David Teniers II, oferindu-ne figuri net conturate cu amănunte la dimensiuni milimetrice, vizibile datorită întrebuințării de culori cu greutate atomică mare ca și la autenticii Teniers. Deși operele lui David Teniers III sînt greu de deosebit cu ochiul liber de cele ale lui David Teniers II, totuși ar fi trebuit ca pictura sa să apară diferit în radiografie față de a tatălui său, deoarece el nu putea să urmeze întrutotul practica acestuia de la prima trăsătură de pensulă pînă la definitivarea lucrării. Semnătura este caracteristică lui David Teniers cel Tînăr: o monogramă compusă din inițiala D în interiorul căreia este înscris un T majuscul, mult mai mic decît D. David Teniers III, după unii specialiști, semna David Teniers junior. Astfel că, luîndu-se în considerație aspectul general al lucrării, imaginea radiografică și monograma, s-ar putea trece și această operă în rîndul celor ale lui David Teniers II (cel Tînăr) și nu printre cele ale lui David Teniers III.

Un alt aspect al eficacității razelor Röentgen ni-l oferă imaginile tablourilor *Închinarea magilor* de Bonifazio Veronese și *Întoarcerea fiului risipitor* cunoscută pînă acum tot ca o operă a lui Bonifazio, dar identificată cu sprijinul specialiștilor din străinătate, respectiv prof. Longhi, ca o operă a lui Bernardino Licinio. Lucrările fiind de dimensiuni foarte mari, au fost făcute radiografii numai după anumite detalii, considerate ca cele mai semnificative. O primă imagine, cea a magului negru, socotit cel mai frumos detaliu al lucrării *Închinarea magilor* apare și radiografic excepțional de frumos și identic cu imaginea picturală. Se poate vedea cît de stăpîn era artistul pe meșteșug, cît de ușor și priceput mînuia penelul. Este imaginea unui admirabil portret demn de un mare maestru. Deși pentru figură s-au întrebuințat culori închise, slab radio-opace de obicei, totuși aici au intrat în componența pastei diluții cu alb de plumb, intens radio-opac, ceea ce ne și dă imagini atît de puternic conturate ale figurii și în special a turbanului. În partea cuprinsă de peisaj a acestei radiografii, deosebim detalii mărunte — personaje și animale plasate în fundal — lucrate cu aceeași măiestrie: desen precis, mișcarea excepțional de bine redată, ca și caracterul fiecărei figuri, atmosferă vibrantă.

Înainte de a compara cu lucrarea lui Licinio, trebuie să amintim că jumătatea din stînga a compoziției este mult mai slabă din punct de vedere artistic decît cea din dreapta. S-a presupus, la început, că lucrarea în această parte a fost spălată și de aceea și-a pierdut strălucirea inițială. Realitatea este însă alta, și radiografia elementului principal al compoziției, adică *Fecioara cu pruncul*, ne-o confirmă. În loc să apară asemenea magului negru, un portret purtînd aceleași trăsături și toate detaliile, aici distingem doar o pată albă din care nu poate fi recunoscută vreo figură umană. Pensulația este complet dezorganizată și în concluzie pictată de altă mînă. Același lucru îl dovedesc și radiografiile altor detalii, cum ar fi cel al magului care sărută piciorul lui Isus, unde sînt evidente stîngăcii și reveniri, deși a fost întrebuințată o compoziție de culori radioopace de aceeași intensitate ca și la magul negru. În concluzie tabloul este pictat de Bonifazio (partea dreaptă) și de vre-un colaborator de al său (partea stîngă). În cele ce urmează, referitor la *Întoarcerea fiului risipitor* de Licinio, trebuie să amintim că imaginile detaliilor radiografiate sînt total străine celor din *Închinarea magilor*. Figurile sînt mai plate, desenul mai puțin viguros, valorația diferită. Deosebirile sînt foarte evidente și în caligrafierea personajelor și animalelor din fundal, care apar în tușe nesigure și cu reveniri. Prin urmare se poate deduce clar că este vorba de un alt artist decît Bonifazio și anume de Licinio, și aceste date se adaugă la cele de ordin stilistic care, inițial, au dus la concluzia asupra paternității adevărate a operei.

Cele expuse mai sus constituie doar cîteva exemple din multiplele lucrări de cercetare a operelor din Galeria universală în care radiologia a contribuit într-o foarte mare măsură la elucidarea unor dificile probleme care nu au putut fi definitivate prin alte mijloace.

https://biblioteca-digitala.ro

PRIN MUZEUL MEMORIAL « IOAN SLAVICI » DIN ȘIRIA

OTTO GREFFNER

În regiunea « podgoriei arădene », acolo unde cîmpia Aradului se împreunează cu dealurile aparținînd Carpaților Apuseni, este așezată comuna Șiria, locul natal al scriitorului Ioan Slavici.

Aici, într-o aripă a clădirii Căminului cultural, declarat monument istoric, a fost inaugurat în anul 1959 un muzeu închinat vieții și activității acestui mare prozator. În prima sală este expus un bogat material ilustrativ legat de copilăria și adolescența scriitorului (1848—1874), precum și date privind situația social-economică a așezării din această perioadă. Un grafic ne indică repartiția proprietății agricole din comuna Șiria și din alte comune învecinate la mijlocul secolului al XIX-lea, din care reise pătrunderea relațiilor capitaliste în agricultura de aici, transformarea fostelor domenii feudale în moșii bazate pe exploatare capitalistă și separarea unei pături subțiri a țăranilor înstăriți de restul maselor țărănești.

Numeroase documente originale ilustrează rezistența țăranilor față de o serie de măsuri abuzive ale autorităților imperiale, foarte frecvente după înăbușirea revoluției de la 1848. O fotocopie, de exemplu, prezintă plîngerea șirienilor împotriva dijmei de struguri din 1851, alta, semnată de un grup de țărani, cere înlăturarea unor abuzuri ale moșierilor din comună. O machetă reconstituie casa țărănească în care s-a născut Ioan Slavici, alături de care, în fotocopie, se află extrasul de naștere al scriitorului. Alte materiale ne informează despre părinții scriitorului și despre anii de școală ai lui Slavici petrecuți în satul natal, din care relevăm imaginea vechii școli din sat și matricola școlarilor din 1854—1855 unde figurează și scriitorul.

Despre anii studiilor gimnaziale urmate de prozator la Arad și Timișoara ne relatează certificatul de absolvență al clasei I și cel al clasei a VII-a gimnaziale, imaginea vechiului gimnaziu și extrase din amintirile lui despre școală și despre gazda la care a stat.

Studiile universitare Slavici le face la Pesta și la Viena. Un bogat material expus ne informează despre această perioadă : manuscrise cu amintirile lui și cele privind activitatea depusă în cadrul societății studențești române din Viena în vederea formării unei unități culturale a românilor. O altă serie de fotocopii și documente ne informează despre organizarea și desfășurarea Congresului de la Putna a tineretului studios român, din 1871, la care Slavici și Eminescu au jucat un rol de frunte. Tot aici sînt prezentate manuscrisele primelor încercări literare ale scriitorului.

Răscoala țăranilor din Păuliș, din 18 februarie 1873, împotriva autorităților, la care a luat parte activă și Slavici, i-a prilejuit scriitorului o serie de articole în revista umoristică « Gura Satului » — reproduse în muzeu. În ele Slavici se declară întru totul de acord cu atitudinea țăranilor și condamnă cu asprime regimul de oprimare.

https://biblioteca-digitala.ro

Sala a II-a ilustrează activitatea scriitorului între 1874—1913, perioada literară cea mai fecundă din creația lui Slavici. Sînt expuse primele opere literare publicate, ca *Moara cu noroc*, în limba română și germană, apoi prima ediție a *Nuvelelor din popor*, apărute în 1881, volumul de *Novele* din 1892, *Pădureanca*, romanul *Mara* etc. Se pot vedea unele traduceri ale operelor lui Slavici în limba maghiară, germană, italiană, care arată aprecierea și răspîndirea scrierilor lui.

De asemenea este reprezentată activitatea publicistică a lui Slavici. Sînt expuse în vitrine numeroase exemplare și extrase din revistele Tribuna, al cărei redactor-șef a fost între 1884—1889, *Vatra*, la care a colaborat ca fondator alături de Caragiale și Coșbuc.

Tot în această sală se găsesc o serie de obiecte personale aparținînd scriitorului: mobila de sufragerie a familiei Slavici, o lampă de lucru și un ceasornic.

Sala a III-a ne înfățișează activitatea pedagogică a scriitorului, ilustrată prin cîteva publicații: *Școlile noastre sătești*, *Instituțiunea de învățămînt*, *Poveți pentru buna creștere a copiilor*, *Educația morală*, *Educația rațională*, *Educația fizică* și altele, în care Slavici se ocupă de probleme educative, de etică și de morală.

Într-o vitrină, un fragment din amintirile scriitorului despre I. C. Frimu, fruntaș al mișcării muncitorești din țara noastră la începutul secolului al XX-lea, și un alt fragment dintr-un articol ne vorbesc despre simpatia lui față de mișcarea socialistă din țară și față de frămîntările țărănești.

Tot aici se află expus mobilierul camerei de lucru, cu masa la care Slavici obișnuia să lucreze, canapeaua, fotoliul și alte obiecte personale. Din corespondența lui foarte bogată se pot vedea scrisori adresate lui I. Bianu, I. Pop-Reteganul, I. L. Caragiale și alte manuscrise ale scriitorului.

Sala a IV-a are ca temă *Cinstirea amintirii lui I. Slavici în Republica Socialistă România*.

Numeroase grafice și o hartă ne indică răspîndirea scrierilor lui Slavici. Sînt atestate numărul edițiilor și tirajul operelor lui editate după 1944 în comparație cu anii regimului burghezo-moșieresc. Traducerile în alte limbi, ca rusă, franceză, germană, olandeză, engleză etc., ne arată răspîndirea scrierilor lui în multe țări ale lumii.

În vitrine sînt prezentate operele complete ale lui Slavici, momente filmate din operele lui de către studiourile noastre de filme.

Muzeul se încheie prin ilustrarea popularității de care se bucură Slavici în zilele noastre. Sînt trecute în revistă o serie de instituții, școli, cămine culturale, etc. de pe întreg cuprinsul țării care azi, ca omagiu adus scriitorului, poartă numele acestuia.

Pe lîngă materialul expus, muzeul mai posedă un fond documentar valoros ce se întregește zi cu zi și care poate fi consultat de cei interesați să cunoască mai îndeaproape viața și activitatea scriitorului Ioan Slavici.

MUZEUL « RĂSCOALA DIN 1907 » (ROȘIORII DE VEDE)

DOINA MAKSUTOVICI

Există în cinematografie concepția că se poate face film și fără să ai un scenariu dinainte pregătit și unii regizori susțin că inițial au o idee pe care în timpul filmărilor o realizează în funcție și de « neprevăzuturile » care intervin. Aici intră în joc măestria regizorului, fantezia, puterea sa de creație.

În muzeografie e nevoie de măestrie, de artă în ceea ce privește punerea în valoare a elementului cu cea mai mare forță de evocare, dar mai presus de orice de o tematică, științific întocmită, pe bază de documente, în urma unor cercetări minuțioase, care să ducă la realizarea cu veridicitate a temei propuse, adică la o reconstituire exactă a evenimentelor. De aici necesitatea unei unități depline între tematica și transpunerea ei practică în muzeu.

Folosim analogia dintre cinematografie și muzeografie, în măsura în care, așa cum filmul reconstituie viața din punct de vedere artistic, muzeul reconstituie istoria, din punct de vedere științific.

În acest sens creatorilor Muzeului « Răscoala din 1907 », inaugurat recent la Roșiorii de Vede, le-a revenit sarcina de a urmări, pas cu pas, și de a reconstitui cauzele, desfășurarea și urmările tragicei primăveri, pe baza tematicei dinainte pregătite a mărturiilor concrete.

Întemeierea unui muzeu dedicat marilor răscoale țărănești aici în cîmpia munteană, în Teleorman, de unde a izbucnit flacăra revoltei în Muntenia, răspunde unei cerințe a istoriei. Țăranii români au înscris în primăvara anului 1907 una din cele mai dramatice pagini ale luptei sociale a poporului nostru. Asuprirea, nenumăratele acte de nedreptate, truda disprețuită, sărăcia i-a ridicat, pe tot cuprinsul țării, la lupta pentru pămînt și dreptate. De aceea era și normal ca exponatele din muzeu să cuprindă aspecte din întreaga țară și nu numai locale.

Tovarășul Nicolae Ceaușescu spunea în expunerea la adunarea festivă cu prilejul aniversării a 45 de ani de la crearea Partidului Comunist Român:

« O trăsătură caracteristică a vieții sociale din ultimele decenii ale secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea o constituie mișcările țărănești, care au culminat cu marea răscoală din primăvara anului 1907. Prin amploarea și intensitatea ei, prin revendicările exprimate de masele țăranilor, răscoala din 1907 a reliefat necesitatea acută a înlăturării relațiilor de producție feudale, a rezolvării problemei

https://biblioteca-digitala.ro

agrare în favoarea maselor largi ale țărănimii, **a dezvăluit marile energii revoluționare ale țărănimii, reprezentînd una din paginile glorioase ale luptei sociale a poporului român».** [1]

Pentru a înțelege conținutul acestui muzeu vom face o scurtă trecere în revistă a celor mai importante momente, subliniind faptul că transpunerea concretă a tematicii a fost făcută cu sobrietate, respectînd adevărul istoric, redînd prin graiul exponatelor condițiile grele de trai ale țăranilor, lupta lor, relevîndu-i vizitatorului și educîndu-l în spiritul tradițiilor revoluționare ale poporului nostru.

Introducerea în muzeu se face printr-un panou intitulat **Istoriografia românească despre cauzele răscoalelor din 1907,** pe care sînt fixate cîteva extrase din scrierile lui C. Dobrogeanu-Gherea, Radu Rosetti, A. D. Xenopol și Nicolae Iorga. Semnificative pentru starea de spirit a contemporanilor, ele îl ajută pe vizitator să intre în atmosfera răscoalei. Cîteva date despre dezvoltarea social-economică a României de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX întregesc imaginea de ansamblu a primei săli. Sînt de remarcat documentele privind împroprietăririle de la 1868 și 1880, repartiția proprietății funciare în ajunul anului 1907 și mai ales sinteza graficelor făcută într-o frază edificatoare **«4171 moșieri dețineau 3 952 648 ha în timp ce 1 051 620 familii de țărani dețineau 4 015 653 ha iar 300 000 familii de țărani nu aveau pămînt».** Tot în această sală sînt expuse alăturat două vitrine care creează un contrast izbitor între mizeria țăranilor și viața îmbelșugată a exploatatorilor. Prima vitrină conține un suman rupt, o căciulă spartă, o lampă de gaz, un cuțit și o furcă ruptă, obiecte ce au aparținut țăranului Florea Dan, conducător de răscoală la Crîngeni, raionul Drăgănești-Olt. A doua găzduiește un scump caftan boieresc și două tunici de ofițer bogat împodobite.

Sala a doua cuprinde exponate privind începuturile răscoalei în Moldova, a treia desfășurarea ei în Muntenia, iar cea de a patra, răscoala în Oltenia. Din componența acestora remarcăm în sala a treia panotajul cu **Arme folosite de țărani în 1907,** unde sînt expuse o furcă de lemn cu trei picioare, o furcă de fier, o coasă, unealta de lucru și arma țăranului în anul 1907, an în care burghezia și moșierimea au îndreptat asupra lui tunurile Krupp achiziționate de guvern pentru înzestrarea armatei, tunuri care și-au primit un rușinos botez în asasinarea țăranilor și distrugerea satelor răsculate. Din nou pentru contrast sînt expuse alăturat arme folosite de armată la reprimarea răscoalei — o carabină și o sabie strălucitoare de ofițer.

Alte panouri vorbesc despre **Răsunetul răscoalei în Transilvania,** despre solidaritatea muncitorilor cu cauza răsculaților și răscoalele țărănești, înfierarea masacrelor, atitudinea diferitelor pături ale populației.

Exponatele din sala a cincea vorbesc despre reprimarea răscoalei.

Documente originale (procese-verbale, fotocopii, telegrame) scot în evidență setea de sînge și de răzbunare a burghezo-moșierimii care s-a năpustit cu furie asupra țăranilor lipsiți de arme și de apărare. **«Trageți fără somație»** — masacre, distrugeri, bătăi, împușcări, schingiuiri. Doliul a acoperit țara, cadavrele celor 11 000 de țărani asasinați, în rîndul cărora se găseau mulți din luptătorii pentru independența de la 1877, aveau să aducă oprobriul istoriei asupra monarhiei și a claselor avute.

Semnificativă este expunerea originalului unui proces-verbal semnat de Cpt. Cantacuzino-grănicerul, fiu de moșier, ce avea conducerea represiunii între Roșiori și Balaci, din care reiese că acesta ordonase împușcarea unui țăran fără nici un fel de judecată.

Sala a șasea arată ecoul răscoalei pe plan mondial. Din **L'illustration** este reprodusă o zguduitoare fotografie: un țăran din comuna Pîrlita împușcat, privit de ochii dușmănoși ai asasinilor: moșierul, odrasla lui și arendașul (probabil cel care a tras cu arma). Fragmente de ziar, mărite, din **Iskra, El Socialista, Arbeiter Zeitung.** Un citat din V. I. Lenin arată: **« Răscoalele țăranilor din România în 1907 (primăvara) au jucat același rol pentru îmbunătățirea situației lor ca și revoluția din Rusia în anii 1905—1907 »** iar textul, care închide de fapt expunerea, spune:

« Răscoala a arătat șubrezenia regimului burghezo-moșieresc pe care l-a zdruncinat. Ea a lovit puternic în rămășițele de producție feudale și a determinat o serie de legiuiri care au deschis larg porțile dezvoltării capitalismului la sate ».

Ultima sală a muzeului este destinată expunerii unor lucrări de artă plastică care au ca temă « răscoala din 1907 ».

Dacă acesta este, în mare, conținutul muzeului care ne oferă o imagine amplă, generală despre desfășurarea răscoalei pe cuprinsul întregii țări, trebuie totuși să arătăm că sarcina muzeografilor va fi ca în viitor să cerceteze și să expună mai multe materiale concrete despre participanții la răscoală. Cunoaștem din comunicarea profesorului Petre Voivozeanu, ținută la ultima sesiune științifică a Consiliului muzeelor, date despre participarea și activitatea directă a învățătorului Oprea I. Oancea, unul din eroii care a plătit cu viața gestul generos de a fi alături de țărani în timpul marilor frămîntări. Învățător la Roșiorii de Vede, fiu de țăran, în timpul răscoalei a plecat în satele Bivolița, Antonești și Cetatea pentru a ridica pe țărani la luptă pentru dreptul lor la viață. Fapta de vitejie a acestui participant trebuie mai amplu redată în muzeu, alături de el să figureze și alți conducători și participanți despre care să fie expuse texte biografice, obiecte personale, scurte expuneri despre felul în care au acționat.

Muzeul are asigurat circuitul necesar, așa că ar fi mai judicios ca lucrările de artă plastică să fie expuse pe pereții celor două scări (de urcare și coborîre) și sala eliberată să fie afectată în întregime marilor transformări survenite în viața satului nostru contemporan, dedicată vieții și activității țăranilor de azi, urmașii marilor luptători de ieri.

Astfel completat și cu unele îmbunătățiri care pot fi făcute pe parcurs, muzeul va fi o oglindă vie a unui moment deosebit de important din istoria patriei, înscriindu-se printre bunele reușite ale muzeografiei românești.

---

[1] Nicolae Ceaușescu — *Partidul Comunist Român continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste din România*, Editura politică, București, 1966, p. 19—20.

https://biblioteca-digitala.ro

BIBLIOTECA STOLNICULUI CONSTANTIN CANTACUZINO

Dr. docent DAN SIMONESCU

Portretul stolnicului C. Cantacuzino (frescă — Mănăstirea Hurez)

Cu prilejul comemorării a 250 de ani de la decapitarea de către turci a lui Constantin Cantacuzino, Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România a organizat în Muzeul de artă feudală « Dumitru Minovici » din capitală o instructivă şi în acelaşi timp artistică expoziţie cu 69 de cărţi reprezentative din biblioteca stolnicului, înfăţişînd diferitele domenii ale ştiinţelor, care au preocupat mintea luminată a acestui patriot cărturar român de acum 300 de ani : istorie, geografie, filozofie, lingvistică, medicină, ştiinţele naturii, teologie, matematică, tehnologie şi astronomie (1).

Biblioteca stolnicului Constantin Cantacuzino este biblioteca unui erudit om de ştiinţă, a unui înţelept om politic, unui causeur minunat, lăudat de străini pentru plăcutele lui convorbiri, pentru pasiunea lui de lector care sta aplecat asupra cărţilor, aprobînd pe autorii lor sau polemizînd cu ei, prin însemnări scrise mărunt pe marginea textului. Colecţia de cărţi a stolnicului Constantin Cantacuzino este mărturia inteligenţei lui, a pasiunii pentru studiu, a dorinţei de a crea ceva de valoare din contactul zilnic cu biblioteca, această memorie fidelă a omenirii.

Pînă în anul 1964, cunoştinţele noastre despre biblioteca stolnicului Constantin Cantacuzino erau foarte limitate. Abia în 1964, în tezaurul preţios al Arhivelor Statului din Bucureşti s-a descoperit un

https://biblioteca-digitala.ro

catalog de cărți, alcătuit spre sfîrșitul anului 1839 de medelnicerul Gheorghe Ioanid, bibliotecarul Colegiului Sf. Sava din București. (2) Catalogul cuprinde 263 titluri de cărți, în 315 volume, aflate de Ioanid în camerele de pe lîngă Mănăstirea Mărgineni (Prahova), vechea ctitorie ridicată cu banii și pietatea postelnicului Constantin Cantacuzino, cel sugrumat la Snagov în 1663, și refăcută în 1681 de însuși stolnicul Constantin Cantacuzino, fiul bătrînului postelnic. Întocmind catalogul cărților tipărite în limbile latină, italiană, franceză, germană și greacă, bibliotecarul Ioanid îndeplinea ordinul dat de Departamentul logofeției treburilor bisericești, ca zisele cărți ale Bibliotecii Mănăstirii Mărgineni să treacă, după inventar, în fondul Bibliotecii Colegiului Sf. Sava din București, care la acea vreme juca rolul unei biblioteci naționale, la îndemîna tuturor, nu numai a școlarilor Colegiului.

Biblioteca Colegiului Sf. Sava a intrat în fondul Bibliotecii Centrale, iar acesta, în 1901, îmbogățește fondul Bibliotecii Academiei Române. Astfel, puținul ce mai rămăsese din biblioteca boierilor Cantacuzini, la Mărgineni, se află azi în Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România. Comparîndu-se catalogul manuscris întocmit de bibliotecarul Ioanid în 1839, cu cel întocmit și tipărit (în 2 volume, 1846 și 1847) de către Iosif Genilie, bibliotecarul care a urmat lui Ioanid, și cu cataloagele actuale ale Academiei, s-a putut reconstitui măcar o parte din biblioteca stolnicului Constantin Cantacuzino, însumînd peste 400 cărți tipărite și cîteva zeci de manuscrise vechi. Numeroase cărți au luat altă cale, ajungînd în bibliotecile orașelor Iași, Craiova, Tîrgu-Mureș, Cluj.

Acesta este pe scurt istoricul bibliotecii Cantacuzinilor de la 1839 pînă azi, dar mai important este să cunoaștem istoria ei de la constituire, în perioada ei de creștere și apoi dezmembrarea ei, după moartea tragică a celor trei Cantacuzini (Stolnicul, Ștefan Vodă și Mihai), ctitorii ei principali.

Cele dintîi cărți, adică temelia ei, au aparținut bătrînului postelnic Constantin Cantacuzino, care le-a procurat din Constantinopol și din alte centre ale Levantului. Patriarhul Macarie al Antiohiei, în călătoria sa prin țările române (mijlocul secolului al XVII-lea) a vizitat somptuoasele palate ale postelnicului de la Filipești și de la Ccmana, precum și noua mănăstire de la Mărgineni. Despre ele scrie că erau **«ziditi princiare care te uimesc»**. Ne mai informează că postelnicul avea în biblioteca sa un manuscris grec, **«Explicarea psalmilor»**, alcătuire de sf. Nichita. Valoarea acestui manuscris — scrie Paul de Alep, secretarul lui Macarie, — era așa de mare, încît patriarhul a angajat un grec învățat, Pcba Iani, **«de i-au făcut două copii, mai frumoase decît originalul. Pe copist l-au luat apoi cu ei, ca să copieze, la Cozia, și chiar la Alep. Cheltuielile de copiere, aici în țară, au fost cam la 100 de reali»**. (3)

Postelnicul a fost o personalitate cu relații în sud-estul Europei, astfel că el a primit în dar cărți cu dedicații ale iluștrilor contemporani. De pildă, Martin Albrich, profesor de filozofie, rectorul Colegiului evanghelic din Brașov, îi dăruiește la 31 august 1655 cartea lui Luca Osiander, **Tratat despre controversele dintre catolici și calvini** (1614), scriindu-i următoarea dedicație: **«Această carte i-o trimite magnificului și prea generosului stăpîn Constantin Cantacuzino, strălucirii celei mai mari a adevăruluiceresc»**; și tot acest filozof brașovean îi închină cartea sa tipărită la Brașov în 1655: **Disputatio theologica.**

În cărți străine, tipărite și dedicate lui de admiratori, s-a reprodus portretul postelnicului, singura imagine cunoscută a acestui **«Supremus aulae et intimus, consiliarius»** al lui Matei Basarab.

Al doilea fond îl constituie cărțile cumpărate de Stolnic în cursul celor trei ani de studiu (1667—1669) la Padova. O listă a primelor cărți cumpărate a scris-o însuși stolnicul (Acad. manuscris 1498, f. 112): **«1667 iulie 1. Aici fac catalog de cărțile ce cumpăr, cîte și cîte-cît, pînă într-una, măcar cea mai mică»**. Nu s-a putut ține de cuvîntul scris la anii înflăcărați ai tinereții (cca 25 ani), cînd lua primul contact cu librării mari; comenzile se întețesc după venirea în țară, de la studii. Comandă cărți în toată lumea europeană, prin cunoștințe, prin solii care plecau în Transilvania sau spre sud, la Adrianopol, Constantinopol și insulele Arhipelagului grecesc.

Comenzile nu erau întîmplătoare, ci le făcea după cataloage străine, primite de el, studiate în vederea informării cît mai complete în subiectele și temele mari care-l preocupau. Nu mai puțin de patru cataloage — **Bibliotheca Heinsiana** (Lyon, 1672), **Bibliothèque universelle et historique de l'année 1686** (Amsterdam, 1700, în mai multe volume), **Catalogus Bibliothecae Thuanae** (Hamburg, 1703), **Caroli** studii **Bibliotheca aulico-politica** (Leipzig, 1706), care, toate, însumează cu mult peste 2 000 pagini cu trimiteri bibliografice — s-au găsit la Craiova, provenite din biblioteca stolnicului. (4)

Multe dintre cărțile bibliotecii Cantacuzinilor sînt donații omagiale ale prietenilor și admiratorilor stolnicului, români și străini. Merită să ne oprim măcar asupra uneia din această categorie: **«Cronica scurtă a faptelor memorabile din toate timpurile și de la toate popoarele, de la începutul lumii pînă la anul 1500»**, Colonia, 1544. Acest important hronograf este opera unui erudit umanist și istoric german, Ioan Nauclerus. Cartea a fost a mitropolitului Moldovei, Dosoftei, care scrie pe ea: **«Letopiseț foarte adevărat cu 2 văleaturi, și cu cel pravoslavnic și cu cel latinesc. Să să afle la sfînta mitropolie . . .»**. În continuarea autografului lui Dosoftei, Stolnicul adăugă: **«Așa au fost, cumpărat de mitropolitul Dositheu, iar apoi însuș sființa sa l-au dăruit jupînului doftorul Iacov Pilarin, cînd au fost la Iași cu oastea, la anul 1685; și apoi doftorul l-au dăruit lu Constantin Cantacuzino stolnic»**. Iacob Pylarino a fost medicul curții domnești în vremea lui Șerban vodă Cantacuzino (între anii 1684—1687) și a lui Constantin vodă Brîncoveanu (între anii 1694—1698); a avut o mare admirație pentru cultura și caracterul stolnicului, căruia i-a procurat și dăruit numeroase cărți apărute în Occident.

Din Orientul ortodox, patriarhul Ierusalimului, Hrisant-Notara, care a vizitat Țara Românească în mai multe rînduri, procura Stolnicului cărți cu discuții controversate în probleme teologice. Cartea, înainte de a circula în mod comercial, ea a circulat prin donații și prin schimb, pe mari arii geografice.

Începînd cu anul 1681 (restaurarea complexului de clădiri de la Mărgineni) și pînă la anul 1716 (decapi-

https://biblioteca-digitala.ro

tarea celor trei Cantacuzini) biblioteca a prosperat continuu. Se socotește că ea a atins numărul de peste 2000 volume. Pentru o bibliotecă medievală acest număr este impunător. Biblioteci socotite mari, celebre, din Occidentul medieval, aveau volume mult mai puține. De exemplu, celebra bibliotecă de la Mănăstirea Reichenau a avut înregistrate în catalogul bibliotecarului Reginbert (mort la 847) numai 417 volume, firește, manuscrise. În 1790 Catedrala din Reims avea o bibliotecă de 636 volume (manuscrise).(5)

Cărțile erau de format mare, in folio ; erau scrise pe hîrtie groasă, care imita pergamentul, încît o carte de 500—600 pagini ocupa în raft un spațiu lat de 6—8 cm și înalt de 30—40 cm, adică locul pe care l-ar ocupa azi 4—5 cărți de mărime obișnuită. Erau grele, pentru că toate cărțile se legau în scoarțe de lemn, îmbrăcate în piele sau pergament, adesea ornate cu podoabe de metal și chiar cu pietre scumpe. Azi, cum am spus, se cunosc în bibliotecile țării noastre, cam 500 volume tipărite și manuscrise rămase din biblioteca Stolnicului. Dar numeroase alte cărți, folosite și citate de Stolnic în **Istoria Țării Românești,** nu au fost încă descoperite la noi, cum de exemplu **Atlas novus, Theatrum urbium, Theatrum mundi,** marea colecție geografică (16 volume) tipărite la Amsterdam, între anii 1619—1667, în atelierele tipografice și cartografice ale lui Wilhelm și Ioan (fiul) Blaeu (Blauw, Bläuw). Ce au devenit aceste sute de cărți din biblioteca Stolnicului, pe care azi nu le mai aflăm în bibliotecile din țară? La această întrebare să lăsăm să răspundă un contemporan anonim, care, curînd după anul 1761, a scris o cronică descriptivă a Țării Românești, unică în felul ei — după **Descriptio Moldaviae** a lui D. Cantemir (1715). Acest cronicar, care se vede un om învățat, prezintă principalele biblioteci ale țării, pe cea de la mănăstirea Văcărești, biblioteca lui Niculae Mavrocordat, pe cea de la « Școala elinească » de la Sf. Sava, pe cea de la Mănăstirea Hurez a lui Vodă Brîncoveanu, apoi continuă în felul următor: **« A fost cea mai mare vîvliotichi decît toate acestea, cu multă cheltuială și multe cărți elinești, letinești, frențozești, turcești — la mănăstirea Mărgineni . . . Dar cele mai multe cărți s-au rădicat dă Niculae Vodă și le-au dus la vîvliotichi al său, ce făcuse la Țarigrad, la căsăle lui, la Bata . . . »** ; le-au luat **« fără dreptate..., cum de la Mărgineni, și de la mulți boieri din țară, cît și cele de dînsul (N. Mavrocordat — D.S.) cumpărate, toate le-au luat datornici ce împrumutase bani fiiu-său, Costandin Vodă ».**(6) Se știe că C. Mavrocordat a vîndut biblioteca de la Țarigrad la 11 iunie 1761 ; deci și cărțile Cantacuzinilor de la biblioteca Mărgineni, cîte luase în mod silnic Niculae Mavrocordat, după moartea Stolnicului, s-au răspîndit în toată lumea. La vinderea bibliotecii Mavrocordaților au venit negustori specializați în comerțul de carte, din toate țările europene.(7)

Ne putem ușor închipui, ce valori a ridicat Niculae Mavrocordat după 1716, dacă cele vreo 500 neridicate, probabil pentru că erau mai puțin valoroase, prezintă totuși o așa de mare valoare ! Iată numai cîteva exemple. Din domeniul istoriei are toată istoriografia europeană a epocii, cît i-a trebuit Stolnicului pentru alcătuirea cronicii lui, **Istoria Țării Românești.**

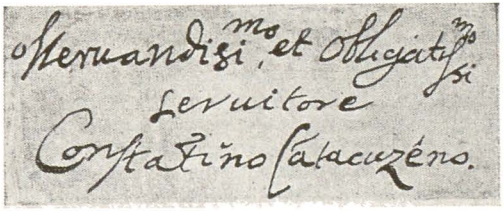

Semnătura Stolnicului pe o scrisoare din 1694

Universitatea din Padova, unde Stolnicul a studiat între 1667—1669

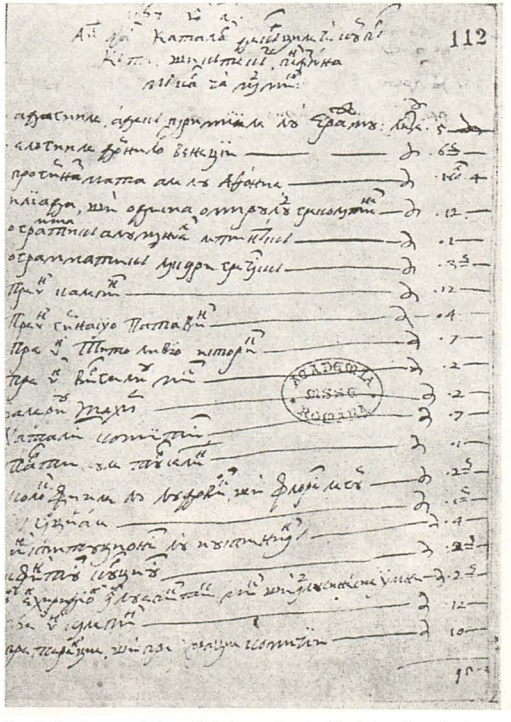

Pagină din catalogul întocmit de Stolnic la Padova

https://biblioteca-digitala.ro

Astfel, avea operele istorice ale lui Ion Naucler (german), Antonio Foresti (italian), Andreas Brunner (austriac), Bartolomeo Platina (italian), Petru Lotichius (german) ş.a. Operele acestora au însemnări autografe ale Stolnicului, sînt citate în opera lui; pasaje caracteristice din ele sînt traduse şi intră direct în componenţa cronicii sale, monument de erudiţie istorică a epocii. Partea cea mai dificilă de tratat din **Istoria Ţării Româneşti** este perioada de la retragerea trupelor romane din Dacia în sudul Dunării pînă la constituirea primelor voievodate ale valahilor.

Pentru această perioadă, Stolnicul a consultat numeroase lucrări, dar mai ales cartea lui Andreas Brunner, **Analele despre soarta şi virtutea Boilor** (München, 1629), trib celtic foarte viteaz şi cu o economie agricolă dezvoltată, care locuia de-a lungul Mării Adriatice. Din domeniul filozofiei biblioteca poseda întreaga interpretare raţionalistă a filozofiei lui Aristotel, în lumina tratatelor noi, ca cel al lui Pedro Fonseca (filozof portughez) ce-şi tipărise comentariul său la Roma.

Din domeniul lingvisticii şi ştiinţei literaturii, Stolnicul a adunat instrumente de lucru, ca dicţionare, gramatici, tratate cu terminologia poetică (Dominicus Francescus Ragazius, **Thesaurus phrasium poeticorum**, Veneţia, 1652).

Stolnicul lucra ca un om de ştiinţă al vremurilor noastre. Pe vremea lui, lucrările mondiale de referinţă se numeau **theatrum** (privelişte), **thesaurus** (dicţionar) sau **enchiridion** (gr. manual). Multe cărţi din biblioteca Mărgineni au asemenea titluri.

Deşi în secolul al XVII-lea şi al XVIII-lea publicaţiile periodice erau rare, mai ales în alte ţări decît în acelea în care apăreau, totuşi Stolnicul îşi îmbogăţea biblioteca cu ziare, reviste, bibliografii informative generale şi speciale. După cîte ştim stolnicul C. Cantacuzino este primul român care a avut în biblioteca sa o revistă bibliografică: **La galleria di Minerva, owéro Notizie universali** (Venezia, 1696—1716). Ziarul de informaţie politică **Il corriere ordinario** (Viena, 1688—1703), periodicul săptămînal italian **Foglio** (1701—1703) erau studiate de Stolnic pentru orientarea politică în contemporaneitatea europeană.

În secolul al XVII-lea ştiinţele nu erau precis diferenţiate pe specialităţi, încît un om de cultură era un om cu pregătire enciclopedică, universală. Activitatea intelectuală a fost şi la Stolnic multilaterală, S-a ocupat cu fizica, matematica, medicina, astronomia, ştiinţele naturii. Comentariul lui Thomas Erastus asupra medicinei lui Filip Paracelsus (Bâle, 1672), tratatele de chirurgie ale aceluiaşi autor — Thomas Erastus (1677), — discuţii ştiinţifice despre materie, despre natură — iată în linii foarte mari profilul sectorului ştiinţific din biblioteca Stolnicului.

Există o carte, comentariul lui Francescus Toletus asupra logicei aristotelice (Veneţia, 1587), pe care Stolnicul are mai multe însemnări de lector. Însemnările privitoare la cumpărările de cărţi din Italia oferă un mare interes asupra lecturilor Stolnicului din domeniul beletristicii. A citit opere ale autorilor de valoare literară universală: Ovidius, Horaţius, **Orlando** al lui Ariosto, **Aminta** lui Torquato Tasso, sonetele lui Goselini, fabulele lui Straparola ş.a.

Operele stolnicului Constantin Cantacuzino, dintre care mai cunoscută este una singură, **Istoria Ţării Româneşti**, reflectă continutul bogatei lui biblioteci, întreaga lectură şi frămîntarea ideilor din cărţile citite. El a căutat în biblioteca sa un refugiu din vîltoarea neprevăzută a evenimentelor în mijlocul cărora a trăit. Evenimentele au fost însă mult mai puternice decît filozofia cărţilor.

Lectura i-a lăsat în suflet multă melancolie. Împreună cu grija prilejuită de instabilitatea evenimentelor politice, această melancolie livrescă se vădeşte în constatări sumbre. Este obsedat de schimbarea noroadelor: « **Ci dară, cum zic şi filozofii, că toate cîte sînt în naştere, şi în stricăciune stau; adecă una stricîndu-se şi putrezînd, alta să naşte şi să face, cum vedem la toate seminţile: şi pînă nu putrezeşte una, nu naşte alta şi pînă nu naşte alta, nu putrezeşte ceialaltă . . . Aşa dară şi în cele politice pricepem şi cunoaştem, că nu-s stătoare niceunele; ce şi avuţii să pierd şi domnii să strică şi împăraţii să mută şi să strămută . . .** ». (8)

Cînd era mai neliniştit din cauza războiului ce izbucnise între ruşi şi turci (după 1711) Stolnicul se retrăgea la Mărgineni, în liniştea bibliotecii şi studia: « **Mă făcusem ţăran, petrecînd în rămăşiţile vechilor mele moşii** » — scrie el prin 1712, prietenului său, patriarhul Hrisant Notara. Mărturisirea aceasta lămureşte şi pentru ce Stolnicul a fixat sediul valoroasei lui biblioteci la ţară, la Mărgineni. Aici era mai în siguranţă de primejdii; izolarea îi da liniştea necesară studiului. La nevoie, putea uşor trece peste munţi persoana lui, cărţile lui.

Acum, la 250 ani de la moartea Stolnicului, ne amintim şi preţuim patriotismul lui, căci şi-a dat viaţa pentru patrie, dorindu-i libertatea. Dar tot atît de patriot a fost Stolnicul şi prin osîrdia de a strînge cu pricepere în biblioteca lui tot ce avea ştiinţa mondială contemporană mai de preţ, pentru a dovedi vechimea de două milenii a poporului român în aceste regiuni dunărene şi carpatice. El a clădit din biblioteca lui argumentele ştiinţifice, valabile pînă azi, despre originea latină a limbii şi poporului nostru, despre persistenţa elementelor latine în fiinţa noastră etnopsihică.

BIBLIOGRAFIE

1. « Biblioteca marelui umanist român Constantin Cantacuzino stolnicul » (1640—1716). Expoziţia comemorativă, iunie 1966, Bucureşti 1966, 43 p.
2. Dima Drăgan, Corneliu, *Un catalog necunoscut al bibliotecii stolnicului Constantin Cantacuzino*, în « Revista Arhivelor » VII (1964), nr. 2, p. 286—303.
3. Emilie Cioran, *Călătoriile patriarhului Macarie de Antiohia în ţările române*, Bucureşti, 1900, p. 165—168.
4. I. Popescu-Teiuşan, *Vechea bibliotecă a Colegiului popular « N. Bălcescu » din Craiova*, în « Studii şi cercetări de documentare şi bibliologie », VI (1964), nr. 2, p. 194 (anexa 1).
5. Pentru biblioteca din mănăstirea Reichenau, v. articolul lui Georg Tellenbach, *Bibliotecile stiinţifice si stiinţa secolului al XX-lea* (în l. germană), din « Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie » VI (1959), Heft. 3 p. 181—182. Pentru biblioteca din Reims, v. Jacqueline de Braz, *La bibliothèque de Guy de Roye*, în « Bulletin de l'Institut de recherche et d'histoire des textes », Paris, 1957,nr. 6, p. 67—79
6. N. Iorga, *Studii si documente*, III, Bucureşti, 1901, p. 56.
7. V. Mihordea, *Biblioteca domnească a Mavrocordaţilor. Contribuţii la istoricul ei*, Bucureşti, 1940, 61 p.
8. Cantacuzino, Constantin, stolnicul, *Istoria Ţării Româneşti. . .*, Ediţia comentată de Dan Simonescu, cu studiu introductiv de N. Cartojan, Craiova, 1944, p. 76.

https://biblioteca-digitala.ro

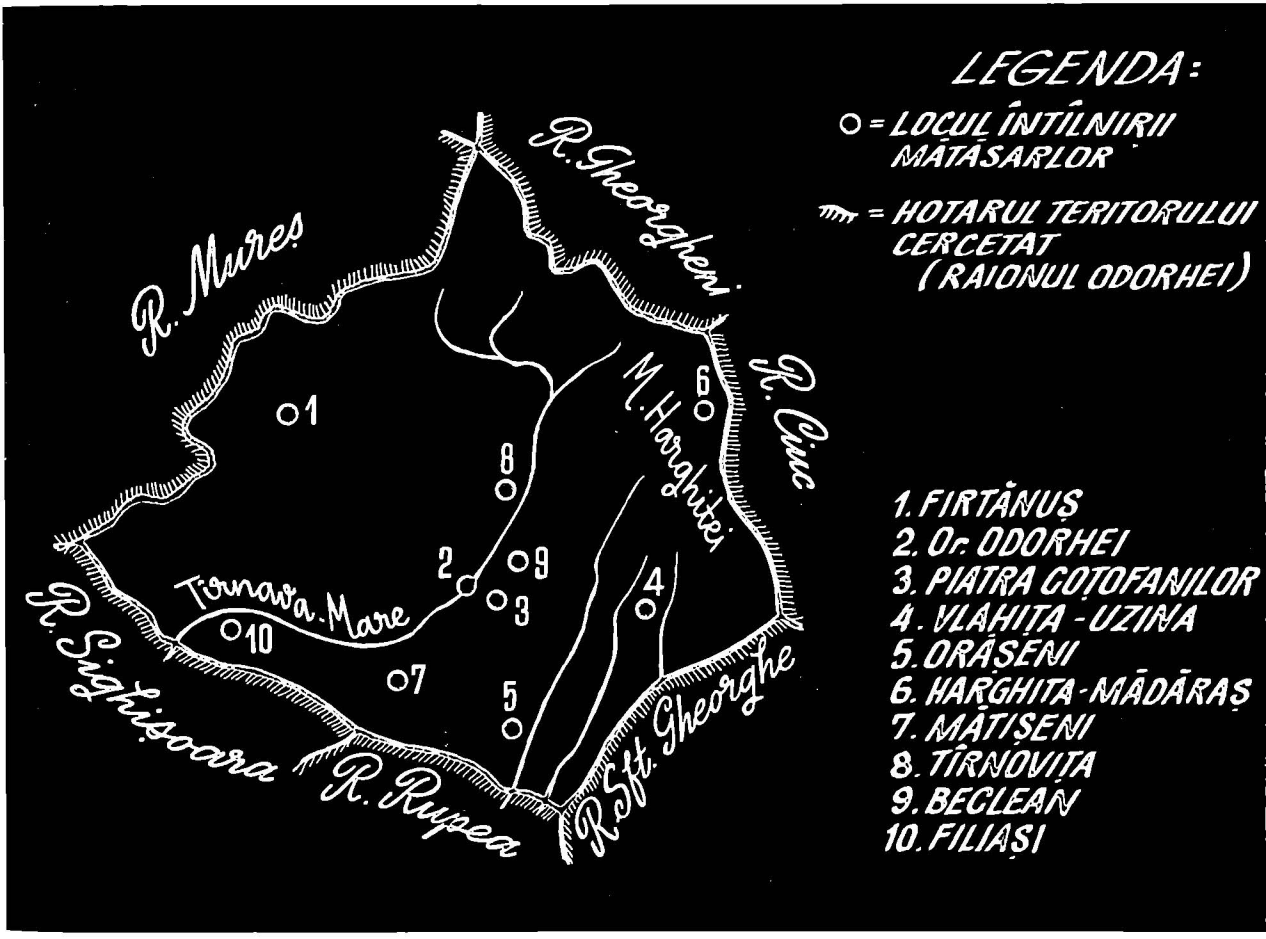

CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA RĂSPÎNDIRII MĂTĂSARULUI BOMBYCILLA GARRULUS (L.) ÎN REGIUNEA MUNȚILOR HARGHITEI

LUDOVIC KOVÁTS

https://biblioteca-digitala.ro

Datele referitoare la apariția mătăsarului în țara noastră între anii 1866—1933 au fost colectate și comunicate de către Dombrowschi și Linția (2). Ei dau cca 17 localități cu date referitoare la apariția mătăsarilor. În această lucrare nu sînt prinse însă datele referitoare la Transilvania, comunicate de către Frivaldszki (5) și de către Warga (10). Datele comunicate de către Warga sînt prețioase nu numai din cauză că se referă la invaziile între anii 1931—1932 și 1932—1933, ci din cauză că observatorii au fost ornitologi transilvăneni cunoscuți ca prof. D. Linția, E. Hausmann, J. Salmen, L. Dobay ș.a.

Luînd în considerare faptul că în literatura de specialitate mai nouă abia găsim date despre răspîndirea mătăsarului în țara noastră, în scurta mea lucrare comunic date mai vechi și observațiile mai noi, care se referă la regiunea Munților Harghitei.

În această regiune mătăsarul a fost amintit pentru prima dată în 1901 de către E. Jakab (7), care arată în general că « pe teritorii muntoase nici nu e rar, nici nu e frecvent ». Tot în înțeles așa de general menționează J. Benkö (1) în 1778 referitor la tot întinsul Transilvaniei că « în subalpestribus frequens ». După aceste prime păreri generale mai vechi, în literatură găsim și date precise comunicate de către L. Horváth (6), dar numai din anii 1941—1942. Acestea sînt primele date certe cu privire la răspîndirea mătăsarilor în împrejurimile Munților Harghitei după cum urmează:

— La 26 noiembrie 1941 în orașul și în jurul orașului Odorhei, mai ales în Valea Tîrnavei-Mari, de la oraș pînă la comuna Mugeni. Numărul lor este cca 150—200.

— La 18 ianuarie 1942 lîngă orașul Odorhei pe dealul « Cicier » au fost observate cca 40—50 exemplare și s-a stabilit că la 7 martie ele au părăsit împrejurimile orașului.

— La 26 aprilie 1942 în Munții Harghita (1 200 m) au fost observate 20—30 exemplare.

Între anii 1942—1958 nu cunoaștem observații asupra mătăsarilor (8). Între anii 1958—1966 am colectat personal date din natură, am primit mătăsari de la vînători pentru naturalizare și am notat observațiile furnizate de elevii mei din școala medie, care sînt sigur că au cunoscut specia prin exemplarele naturalizate

Nr. crt.	Data obs.	Locul	Locul de ședere în timp. obs.	Nr. exem. observate	Observații
1	2	3	4	5	6
1	5.II.1958	Firtănuși	pe un măr	1	capturat de un vînător
2	2.IV.1958	în orașul Odorhei	pe marginea unui drum mărginit cu sînger	50	au cules boabe de sînger
3	13.IV.1958	lîngă orașul Odorhei	pe marginea unui teren păduros	2	—
4	15.IV.1958	Vlăhița-Uzina	—	5	i-am primit pentru naturalizare. Au fost observate și stoluri mai mari
5	17.IV.1958	în orașul Odorhei	pe un păr	6	au cules muguri de păr
6	18.IV.1958	orașul Odorhei	pe tufișurile din cimitir	1	capturat cu praștia de către elevi
7	19.IV.1958	orașul Odorhei	pe tufișurile din cimitir	1	capturat cu praștia de către elevi
8	22.IV.1958	Orășeni	în livezile de pomi	5	au fost observate și stoluri mai mari
9	24.IV.1958	orașul Odorhei	pe tufișurile din cimitir	1	—
10	30.XI.1958	lîngă orașul Odorhei	pe un stejar înalt	15—20	un exemplar a fost capturat
11	18.XII.1958	lîngă orașul Odorhei	pe un stejar și pe un măr	4	observați de către elevi
12	4.I.1959	Orășeni	pe un plop și pe tufișuri	10—15	—
13	13.II.1959	orașul Odorhei	pe sînger	7	—
14	26.III.959	Harghita-Mădăraș	pe un brad	20	un exemplar a fost capturat
15	6.IV.1959	lîngă orașul Odorhei	într-o grădină pe un jneapăn	20	observați de către elevi
16	15.IV.1959	Harghița-Mădăraș	în jurul cabanei, pe brazi	4—5	1.800 m. altitudine
17	29.XI.1959	Tîrnovița	pe un stejar și pe tufișuri	25—30	cîteva exemplare au făcut baie în apa unui izvor
18	13.XII.1959	Mătișeni	pe un păr sălbatic	20	2 exemplare capturate de către un vînător
19	2.V.1960	Beclean	pe ramurile unui arin	6	i-am observat cu binoclul la o distanță de 15 m
20	5.I.1964	Filiași	pe tufișuri	70—80	2 exemplare capturate
21	9.XI.1965			25—30	toate 3 observațiile
22	14.XI.1965	orașul Odorhei	pe brazi lîngă o livadă	150—200	le-am făcut în jurul orei
23	16.XI.1965			150—180	14
24	17.XI.1965	Beclean	pe un salcîm	3	—
25	17.XI.1965	pe malul Tîrnavei Mari	pe o tufă de sălbă moale	11	—
26	13.XII.1965	Beclean	pe un stejar	10—15	2 exemplare capturate
27	21.I.1966	orașul Odorhei	pe brazi, pe tufe de sîngeri și pe Celtis	15—20	—
28	26.I.1966	orașul Odorhei	pe un cireș	4	—
29	5.II.1966	orașul Odorhei	pe un mesteacăn	9	—

https://biblioteca-digitala.ro

sau din natură. Datele vînătorilor au fost acceptate numai în cazurile cînd au adus și exemplare documentare sau au putut arăta în colecția de păsări pasărea pe care au văzut-o pe teren.

Aceste observații sînt cuprinse în tabelul de la pag. 438.

Din cele prezentate mai sus referitor la regiunea Munților Harghitei în general, putem stabili următoarele:

1. Cu toate că mătăsarul este amintit în literatura mai veche și probabil că a și fost prezent, totuși ca primă dată autentică trebuie să considerăm anul 1941 (6).

2. Sînt rari anii în care în regiunea Munților Harghitei nu se pot observa deloc mătăsarii.

3. La sfîrșitul anului 1958 și la începutul anului 1959 în regiunea Munților Harghitei mătăsarii au fost prezenți și observați în număr atît de mare, încît putem presupune o invazie. Fenomenul pare a se fi repetat și în iarna anilor 1965—1966.

4. Pe teritoriul cercetat mătăsarii au fost observați cel mai timpuriu la 9 noiembrie și cel mai tîrziu la 2 mai.

5. Din regiunea respectivă, din cele 20 de exemplare primite pentru naturalizare, nici unul n-a avut apendice pergamentos pe vîrful penei codale.

6. În esofagul și stomacul exemplarelor naturalizate am găsit fructe de *Rosa canina*, *Celtis*, *Robinia pseudoacacia*, *Ligustrum vulgare*, *Crataegus*, *Juniperus* și sfărîmături de diferiți muguri de pomi.

BIBLIOGRAFIE

1. Benkö, J., *Transilvania*, *I. Vindobonnae* 1778, Liber III., cap. III., p. 132—133.
2. Dombrowschi, R. și Linția D., *Ornis Romaniae*. București, 1946.
3. Filipașcu, A., *A csonttollu Kolozsvdron és környékén*. Aquila, LXIX—LXX, tom. 69—70, p. 159, Budapest, 1962—1963.
4. Filipașcu, A., *A csonttollu a Radnai kovasokban*. Aquila LXIX—LXX, p. 273. Budapest, 1962—1963.
5. Frivaldszki, J., *Aves Hungariae*, Budapestini 1891.
6. Horváth, L., *Avifaunisztikai oekologiai megfigyelések a Hargitában* Aquila: LV—LVIII (1948—51), p. 195—203, Budapest, 1954
7. Jakab, E., Szádeczki, L., *Udvarhely vármegye története a legrégibb időtől 1849-ig*, Budapest, 1901, p. 23.
8. Kováts, L., *Contribuții la cunoașterea avifaunei din raionul Odorhei*. Comunicări de zoologie, volumul III., p. 163, București.
9. Naumov, N. P., *Ecologia animalelor*. Edit. Academiei R.P.R., București, 1961, p. 267—68
10. Warga, K., *A Bombycilla g. garrulus 1931—32 és 1932—33 évi invéziója, s a gyürüzési kisérletek eredményei*. Aquila, XLII—XLV (1935—38), Budapest 1939, p. 410—489.

https://biblioteca-digitala.ro

SCHIMBUL LA COMUNITĂȚILE DIN EPOCA NEOLITICĂ DE PE TERITORIUL ȚĂRII NOASTRE

EUGEN COMȘA

Apariția schimbului în orînduirea comunei primitive, din orice regiune, trebuie pusă în directă legătură cu stadiul de dezvoltare al societății și cu condițiile naturale locale. În regiunile noastre, primele elemente ale schimbului (desigur este vorba de schimburile întîmplătoare și de cele de daruri) sînt documentate încă din paleoliticul superior. Diversificarea și intensificarea schimbului s-au produs de-abia în epoca neolitică, în cursul căreia pe teritoriul țării noastre s-a ajuns — după cum rezultă din datele documentare existente — la un schimb primitiv regulat. Acesta s-a dezvoltat — ținînd seama de analogiile etnografice — direct, în multe regiuni, din schimburile de daruri, care treptat au devenit tradiționale și se efectuau între comunități, în chip organizat, periodic, de-a lungul anumitor căi de comunicație sau în anumite locuri de adunare cunoscute de cei interesați.

Pe teritoriul țării noastre, în cursul epocii neolitice, pe calea schimburilor au fost transmise o serie de materiale.

Utilizarea pe scară tot mai largă a uneltelor de silex a provocat și în regiunile noastre căutarea zăcămintelor de silex, exploatarea lor și răspîndirea prin schimburi a materiei prime, sub formă de bolovani sau de nuclee, pînă la comunități depărtate, aflate în regiuni unde nu existau zăcăminte sau locuri de adunare a silexului, ori existau numai silexuri de calitate inferioară nepotrivite unei folosiri corespunzătoare. În funcție de descoperirile de pe numeroase obiective neolitice cercetate, se poate preciza că silexul era prelucrat în fiecare așezare, cu intensitate diferită, în funcție de cantitatea și calitatea materiei prime avute la dispoziție. În același timp sînt indicii că în anumite regiuni în apropierea zăcămintelor existau locuri de prelucrare a silexului [1] de unde sub diferite forme (nuclee sau chiar unele tipuri de piese finite) era răspîndit de-a lungul diferitelor căi în regiunile învecinate.

Din datele cunoscute rezultă că în perioada timpurie a epocii neolitice într-o serie de culturi (de exemplu: Fiera — Dudești [2], cultura cu ceramică liniară [3], Ciumești [4] se întrebuințau unelte de silex de mici dimensiuni, printre care se observă piese lucrate din silex de calitate inferioară sau chiar din cuarțit [5]. Este o indicație că încă nu se cunoșteau în suficientă măsură zăcămintele de silex și se încercau tot felul de roci înrudite, pentru a se găsi cele mai potrivite în vederea realizării uneltelor necesare. În perioada următoare, a neoliticului mijlociu, uneltele de silex erau mai numeroase (în unele așezări s-au adunat mii de piese [6]) și au fost lucrate din anumite categorii de silex. Uneltele erau mai mari și erau utilizate mai ușor. Datele prezentate oglindesc faptul că drept urmare a trecerii tot mai accentuate la viața sedentară oamenii neolitici au cercetat și au cunoscut tot mai bine mediul lor natural, ajungînd să descopere zăcămintele de silex necesar și să le exploateze în folosul lor și pentru schimb. În perioada de la sfîrșitul epocii neolitice, mai ales în sudul țării (în așezările culturii Gumelnița) se constată o bogăție deosebită de unelte de silex, diversificarea tipurilor și trecerea la unelte de dimensiuni mai mari. De asemenea, s-a ajuns la realizarea topoarelor plate de silex, masive, bine lucrate. În perioada amintită s-au folosit intens aceleași categorii de silex ca și în perioada dinainte. În sfîrșit, în perioada de trecere spre epoca bronzului se constată în preajma Dunării existența unor locuri de prelucrare a silexului, unde se găsesc cantități apreciabile de bulgări de silex, de așchii grosolane și de piese prelucrate parțial [7]. Toate acestea din urmă sînt în directă legătură desigur cu existența unor zăcăminte bogate de silex, de apropierea locurilor de prelucrare de acele zăcăminte și apoi sînt condiționate de intensitatea schimburilor dintre comunități.

În cîmpia din sudul țării noastre silexul lipsește aproape cu desăvîrșire [8]. Zăcăminte bogate de silex de culoare cafenie deschisă, se găsesc la sud de Dunăre, în platforma prebalcanică și în Dobrogea [9]. Tocmai aceasta a fost categoria de silex folosită mai intens de membrii comunităților neolitice, mai ales, în perioadele mijlocie și tîrzie ale neoliticului din Muntenia și Oltenia, pînă la poalele dealurilor și evident în Dobrogea. Dacă ținem seama de arealul pe care sînt documentate piese de silex cafeniu deschis, originar din platforma prebalcanică, ajungem la concluzia că astfel de silex era transmis prin schimburi de la o comunitate la alta pe distanțe de zeci de kilometri. În același timp în Moldova a avut o largă căutare și răspîndire silexul de culoare neagră, translucid, care se află în zăcăminte în preajma Prutului, în nordul provinciei (de exemplu la Miorcani-Hudești). Datorită calităților sale un astfel de silex a fost folosit pe cea mai mare parte a teritoriului Moldovei, fiind documentat din nord pînă aproape de limita sudică a provinciei [10]. După părerea unor cercetători piese de silex negru de Prut au ajuns a fi transmise pe calea schimbului pînă în vecinătatea

https://biblioteca-digitala.ro

cursului mijlociu al Mureșului [11]. În jumătatea de nord a Banatului, în sudul Crișanei și în sud vestul Transilvaniei, pe calea schimburilor, a fost răspîndită o categorie de silex de calitate inferioară, de culoare cafenie, care se găsește în zăcăminte în nord-estul Banatului, în preajma izvoarelor pîrîului Bega [12], desigur silexul amintit sub formă de bolovani a putut fi adunat și din albia pîrîului.

Pe o mare parte a teritoriului țării noastre comunitățile neolitice au utilizat unelte de obsidiană. Această rocă avea o mare căutare și de aceea a avut o răspîndire intensă. Din neoliticul timpuriu și mijlociu piese de obsidiană sînt cunoscute aproape în toate regiunile țării (afară de Dobrogea). În unele zone piesele sînt foarte rare, fiind reprezentate adesea prin cîte o unealtă sau chiar prin simple așchii mărunte. Datele semnalate dovedesc că materia primă se obținea greu, mai ales la distanțe mari [13]. În cursul neoliticului tîrziu menționăm faptul semnificativ că drept urmare a exploatării tot mai intense a zăcămintelor de silex, arealul de răspîndire a pieselor de obsidiană s-a redus mult, deoarece pînă în prezent în regiunile extracarpatice se cunosc numai cîteva puncte de descoperire, majoritatea situate în vestul Moldovei. O intensă întrebuințare și răspîndire a avut-o obsidiana în decursul întregii epoci neolitice paralel cu silexul, în special, în regiunea Maramureș, în Crișana și în regiunea Clujului [14]. În toate aceste regiuni obsidiana adusă sub formă de bulgări și probabil de nuclee [15], pe calea schimburilor, din zăcămintele bogate din preajma orașului Tokai. Desigur că unele piese găsite în diverse așezări transilvănene au fost lucrate și din obsidiană locală existentă sub formă de zăcămînt în cîteva puncte din centrul regiunii Maramureș [16]. Răspîndirea pe spații vaste a pieselor de obsidiană oglindește desigur tendința oamenilor neolitici de a găsi pentru realizarea uneltelor materii prime cît mai potrivite.

În unele regiuni destul de întinse, lipsesc zăcămintele de silex sau sînt categorii de silex de calitate inferioară. Necesitatea de a avea un număr apreciabil de unelte i-a obligat pe membrii comunităților neolitice să încerce să folosească și alte roci care clivează ca și silexul și astfel s-a ajuns să se întrebuințeze pe spații vaste, paralel cu silexul, uneori în cantitate destul de mare, unelte lucrate din gresie silicifiată (inclusiv alte roci înrudite). Zăcăminte cu astfel de rocă au o largă răspîndire în Carpații răsăriteni și în vestul Transilvaniei. Datorită lipsei în mare măsură a silexului din Transilvania s-a utilizat pe scară largă gresia silicifiată; în diferite zone ale Transilvaniei silexul a fost adus prin schimburi din alte regiuni. În privința răspîndirii prin schimburi a gresiei silicifiate amintim, pentru exemplificare, că în așezarea de la Giulești, din marginea orașului București, împreună cu piesele de silex s-au descoperit și cîteva unelte de gresie silicifiată, care, cu certitudine, provine din zăcămintele de pe versantul de sud al Carpaților, din regiunea Ploiești. Tot așa în sudul Moldovei, în așezarea de la Drăgănești — Tecuci s-au adunat pe lîngă piesele de silex și cîteva piese de gresie silicifiată, a căror materie primă provine mai curînd din zăcămintele situate pe versantul răsăritean al Carpaților, în regiunea Galați.

O altă rocă intens răspîndită prin intermediul schimburilor dintre comunități și utilizată pe scară largă, în foarte multe așezări neolitice, a fost tuful vulcanic, de culoare gălbuie. Astfel de rocă s-a folosit mai ales în Oltenia, Muntenia, Moldova și Transilvania. Roca are bobul fin și se pretează la prelucrare. Din tuf vulcanic se realizau, în special, topoare plate de diferite mărimi, de la dăltițele mici, dreptunghiulare, pînă la topoarele plate, mari, dreptunghiulare sau trapezoidale. Numai în rare cazuri s-au descoperit și topoare-ciocan perforate făcute din tuf vulcanic. Topoare plate din astfel de rocă se găsesc aproape în fiecare așezare cercetată din regiunile amintite. Ele predomină în Moldova, în aria culturii Cucuteni, în toate fazele de evoluție. Evident că în această provincie zăcămintele sînt numai în anumite regiuni de unde apoi materia primă, prin schimburi, ajungea pînă la cele mai îndepărtate așezări. În Muntenia zăcăminte cu astfel de rocă se găsesc — după precizarea prof. Em. Protopopescu Pache — în regiunea de la nord de orașul Mizil; de acolo materia primă sau chiar piese făcute erau răspîndite în toate direcțiile pe întreg teritoriul provinciei. În așezarea de la Giulești, de exemplu, după descoperirea primelor piese lucrate din tuf vulcanic, s-a urmărit cu deosebită atenție problema dacă topoarele au fost lucrate în cuprinsul așezării sau au fost aduse din altă parte gata făcute. În cursul săpăturilor s-au găsit doar cîteva fragmente mici ce proveneau din toporașe, dar nu s-a găsit nici o așchie de bulgăre neprelucrat. Concluzia la care am ajuns, pe baza observațiilor făcute pe teren, a fost aceea că, după toate probabilitățile, cel puțin în unele dintre așezările din preajma Dîmboviței, dacă nu chiar în majoritatea așezărilor neolitice din cîmpia Dunării, topoarele de tuf vulcanic ajungeau gata finisate, pe calea schimburilor. În această privință un indiciu important îl constituie descoperirea unui depozit de topoare plate, în sud-estul Olteniei. Obiectele au fost găsite pe marginea terasei rîului Giorocu, între localitățile Bratovoiești și Giorocu [17]. Depozitul la care ne referim era alcătuit din 13 topoare plate de diferite mărimi, majoritatea de formă trapezoidală alungită. Materia primă din care au fost lucrate topoarele ar putea să provină din Carpații meridionali, anume din zona « *între Vîrful Păpușa în sud și vîrful Bora în nord, în Munții Stefan, Nuntinu, Urdele, Cărbunele etc* » [18]. Este clar că grupul de topoare a ajuns în acea regiune pentru a fi schimbate și — dat fiind numărul mare al pieselor — nu a aparținut desigur unui individ, ci unei comunități.

Odată cu folosirea tot mai intensă a topoarelor perforate (începînd din neoliticul mijlociu) s-a simțit necesitatea de a se găsi și exploata zăcăminte de roci cît mai dure, potrivite pentru realizarea unor topoare rezistente. Problema a fost pînă acum mai puțin studiată de către arheologii noștri, excepție face complexul de la Vădastra, unde, după determinările făcute, s-a ajuns la concluzia că rocile utilizate la facerea topoarelor provin din Carpații meridionali, din nord-vestul Olteniei [19].

Alte roci de duritări diferite au avut, de asemenea, căutare din partea oamenilor neolitici. Pietre de formă anumită erau necesare pentru facerea rîșnițelor, fiind preferate mai ales rocile vulcanice. Bolovani

https://biblioteca-digitala.ro

potriviți ca mărime și duritate se găseau și se obțineau mai ușor de către membrii comunităților din preajma dealurilor. În schimb, membrii comunităților care trăiau în cîmpie erau nevoiți să obțină pe cale de schimburi pietrele necesare pentru rîșnițe. Dacă ne referim la oamenii neolitici din Cîmpia română aceștia dobîndeau pietrele de la comunitățile înrudite din zona de dealuri sau de la comunitățile de la sud de Dunăre. Cu mai multă ușurință se obțineau pietrele de gresie, mult mai răspîndite în natură, necesare pentru lustruirea uneltelor de piatră sau de os.

În sudul țării, în cursul fazei Petru Rareș (de tranziție de la cultura Boian la cultura Gumelnița) și apoi în timpul întregii evoluții a acesteia din urmă s-a întrebuințat adesea grafitul la ornamentarea vaselor. Este știut că astfel de materie nu este documentată, sub formă de zăcăminte, în aria culturii Gumelnița, nici în aceea a culturii Sălcuța, în zona de la nord de Dunăre. Este evident că pentru ornamentarea vaselor oamenii neolitici de la nord de fluviu erau nevoiți să obțină grafitul de la o distanță destul de mare, tocmai de la sud de munții Balcani, din zăcămintele aflătoare în apropierea orașului Stara Zagora [20]. Cu toate că distanța era apreciabilă, se obținea grafit în cantitate suficientă, pe cale de schimburi între comunități. Materia primă era transmisă sub formă de « batoane » [21], indicație că încă de timpuriu s-a simțit nevoia de a se prelucra materia primă și de a i se da o formă anumită, care să ușureze transportul și schimburile.

Tot pentru ornamentarea vaselor se foloseau vopsele de culori diferite: albă (adesea în Banat), albă și roșie (în Oltenia, Muntenia și Dobrogea), albă, roșie și neagră (în Moldova și în Transilvania). Vopselele mai ales în regiunile de cîmpie se dobîndeau cu oarecare greutate, lipsind aproape cu desăvîrșire din aceste regiuni.

Multe dintre podoabele neolitice răspîndite pe scară largă în Europa Centrală și în Europa de sud-est au fost lucrate din diferite valve de scoici sau din cochilii de scoici, în special, din cele aparținînd speciilor Spondylus gaederopus [22] și Dentalium. Pe teritoriul țării noastre podoabe de Spondylus în formă de mărgele sau chiar brățări masive sînt documentate mai ales în Dobrogea, în aria culturii Hamangia [23], în special în morminte. De asemenea, în aria culturii Boian se cunoaște un număr apreciabil de podoabe din același fel de scoică [24]. O mare parte dintre cercetătorii care s-au ocupat cu problemele legate de originea și răspîndirea pe cale de schimburi intertribale a valvelor de scoică Spondylus sînt de părere că valvele respective au ajuns în Europa de sud-est și în Europa centrală dinspre regiuni îndepărtate, situate în jurul părții orientale a Mării Mediterane, din preajma Mării Roșii sau chiar a Golfului Persic [25]. Alții înclină să admită întrebuințarea valvelor de Spondylus fosile, ce s-ar găsi în anumite regiuni [26]. Pentru a ne apropia de rezolvarea problemei propunem o altă explicație, anume aceea că numărul apreciabil de obiecte de podoabă lucrate din scoici Spondylus, găsite pe teritoriul țării noastre, se datorează nu materiei prime aduse de la distanțe atît de mari, ci faptului că scoicile Spondylus au trăit în vechime și în vecinătatea țărmului vestic al Mării Negre, în condiții de climă prielnice dezvoltării lor. În cursul perioadei mijlocii a epocii neolitice, în timpul culturilor Hamangia și Boian, în regiunile noastre a fost o climă mai caldă (decît cea actuală), ceea ce a permis pătrunderea dinspre Marea Mediterană și răspîndirea în Marea Neagră a unor specii de pește de climă caldă, ca de exemplu Aurata aurata [27], care în prezent trăiește și în zona de est a Mării Mediterane, deci tocmai în condiții de climă prielnice dezvoltării și a scoicilor Spondylus. Dacă în prezent aceste două vietuitoare — peștii Aurata aurata și scoicile Spondylus gaederopus — trăiesc în aceleași condiții de climă în estul Mării Mediterane, este pe deplin posibil că existența (în vechime) a peștilor Aurata aurata în Marea Neagră indică și existența foarte probabilă a scoicilor Spondylus în Marea Neagră. Dacă ținem seamă de această situație este mult mai ușor de explicat răspîndirea intensă a valvelor și obiectelor gata făcute din scoici de tip Spondylus. Presupunem că valvele erau adunate de purtătorii culturii Hamangia și de urmașii lor direcți din lungul țărmului Mării Negre și apoi aceiași oameni le prelucrau transmițînd mai departe spre vest, de-a lungul Dunării, diverse podoabe gata făcute sau numai valve întregi. Din datele cunoscute se pare că erau răspîndite mai ales obiectele gata făcute: mărgele, brățări și altele. De altfel, prin cercetările din ultimii ani a fost descoperit un « atelier » de prelucrare a scoicilor de Spondylus în așezarea neolitică de la Hîrșova [28].

La nord de Dunăre, în unele dintre așezările aparținînd purtătorilor culturii Boian, în care s-au găsit podoabe de Spondylus s-a urmărit cu atenție problema dacă nu cumva scoicile erau prelucrate la fața locului. Pînă în prezent însă nu s-a găsit nici un indiciu în această privință. În schimb, apar obiecte care din punct de vedere tipologic sînt identice cu cele din aria culturii Hamangia. Descoperirea unei serii de podoabe de Spondylus, în special, în sudul Munteniei și Olteniei constituie un indiciu că răspîndirea pe calea schimburilor a unor astfel de podoabe se făcea în principal de-a lungul Dunării. În așezarea de la Vădastra au fost scoase la iveală unele piese lucrate din scoici originare dinspre Marea Adriatică [29]; desigur și acestea au ajuns în regiunile noastre tot prin schimburi repetate și trecute de la o comunitate la alta.

În stadiul actual al documentării, primele obiecte de aramă cunoscute pe teritoriul nostru sînt simple mărgele ce datează din perioada mijlocie a epocii neolitice [30]. În special, în cursul neoliticului tîrziu s-au răspîndit pe întreg întinsul țării obiecte de aramă mai mari și mai complicate, ajungîndu-se de la mărgelele mărunte pînă la topoarele mari, cu tăișurile în cruce. Problema proveniență aramei este încă în curs de studiere. În legătură cu mărgelele descoperite în stratul Vădastra II din așezarea Măgura Fetelor de la Vădastra se arată că ele ar fi făcute din aramă ce provine din zăcămintele de la Baia de Aramă [31]. Piesele de aramă din aria culturii Gumelnița au fost lucrate după toate probabilitățile din metal provenit din zăcămintele din sudul Republicii Populare Bulgaria, de unde, pe cale de schimburi, obiectele, în majoritatea cazurilor, gata făcute, erau transmise de la o comunitate la alta pînă departe la nord de Dunăre. Cu toate că problema încă nu a fost studiată suficient este probabil că obiectele de aramă descoperite în așezările din aria culturii Cucuteni au fost lucrate din aramă originară din zăcămintele din nordul Moldovei sau din estul Transilvaniei.

https://biblioteca-digitala.ro

Aurul a fost cunoscut de oamenii neolitici de pe teritoriul țării noastre curînd după răspîndirea în aceste regiuni a primelor obiecte mărunte de aramă. Prezența unor obiecte de aur destul de numeroase în neoliticul tîrziu din Transilvania și din regiunile învecinate spre vest [32] se explică prin bogatele zăcăminte de aur din Munții Apuseni și din Maramureș, de unde prin schimburi, diverse obiecte au ajuns pînă departe. Nu tot atît de simplă este explicația proveniență metalului din care sînt făcute obiectele de aur din aria culturii Gumelnița. După toate probabilitățile piesele de aur folosite de purtătorii culturii Gumelnița au ajuns în regiunile noastre (gata făcute) de la sud de Dunăre, prin intermediul comunităților gumelnițene înrudite care trăiau pînă în preajma fluviului Mariță. Se cuvine semnalat faptul că obiectele de aur din aria culturii Gumelnița au o serie de analogii în nordul Transilvaniei și în nordul Republicii Populare Ungare în aria culturii Bodrogkeresztur [33], ceea ce dovedește existența unor relații între comunitățile celor două culturi.

Din prezentarea făcută rezultă că în cursul epocii neolitice pe teritoriul țării noastre au fost întrebuințate și răspîndite pe cale de schimburi următoarele materiale: silex, obsidiana, gresia silicifiată, tuful vulcanic și alte roci, grafitul, scoicile, arama și aurul.

Schimburile se făceau în zona noastră în principal de-a lungul Dunării, Prutului, Siretului, Oltului, Mureșului, Crișurilor și Someșului. În lungul acestor cursuri de apă, ca și în jurul lacurilor, erau înșirate numeroase așezări neolitice. Din aceste căi de comunicație principale se desprindeau ramificații numeroase de-a lungul pîraielor. Trecerea peste munții Carpați nu a constituit niciodată o problemă grea pentru membrii comunităților neolitice, căci datele arheologice constituie o dovadă că pe ambii versanți ai munților au viețuit în perioade diferite comunități înrudite aparținînd acelorași culturi neolitice [34]. Dintre trecătorile folosite mai intens (pentru traversarea munților și evident pentru schimburi) considerăm — ținînd seama de documentarea actuală — că au fost pasurile din zona Buzău și Trotuș. În funcție de condițiile geografice specifice și de variabilitatea reliefului țării noastre, produsele care erau schimbate între membrii comunităților erau diverse. În această privință erau dezavantajate mai ales comunitățile ce trăiau în cîmpie, care primind materiile prime necesare pentru facerea uneltelor erau nevoite să ofere în schimb grîu, mei, vite, țesături sau alte obiecte din os, corn sau lemn.

Analiza raportului dintre aria de răspîndire a uneia sau alteia dintre culturi și materialele folosite pentru realizarea uneltelor sau în alte scopuri utile, sesizabile pe cale arheologică, duc la concluzii interesante. Referindu-ne la sudul țării observăm că silexul întrebuințat de oamenii neolitici era cel originar din platforma prebalcanică, ori tocmai zona respectivă corespunde cu arealul de răspîndire al complexului Boian-Gumelnița în est și cu aria culturii Sălcuța în vest. În Moldova situația este întrutotul similară, purtătorii culturii Cucuteni, din toate fazele de evoluție, au întrebuințat, în special, silexul negru de Prut aflător în zăcăminte pe teritoriul lor de răspîndire. În Banat și în sud-vestul Transilvaniei, aria culturii Turdaș corespunde aproape în întregime cu arealul pe care au fost utilizate piesele de silex cafeniu specific. Tot așa cum în nord-vestul țării aria culturii Ciumești și, mai tîrziu, cea a culturii Bodrogkeresztur corespund cu zona de utilizare intensă, a obsidianei de Tokai. Semnalăm că în cazul aspectului Aldeni II, cu relații strînse cu culturile din sudul țării, deși o serie de așezări se află în sudul Moldovei și ar fi de așteptat ca în cuprinsul lor să se găsească mai ales unelte de silex negru de Prut, se constată că în realitate acei oameni au întrebuințat, în special, silex adus din sudul Dunării, primindu-l de la comunitățile cu care aveau legături mai strînse. Concluzia care rezultă este aceea că în fiecare arie culturală neolitică oamenii foloseau în primul rînd silex (sau alte materii) pe care-l puteau obține prin exploatarea zăcămintelor locale și de-abia în al doilea rînd ajungeau să aducă pe cale de schimburi silexuri din zone locuite de purtătorii altor culturi vecine.

Documentarea referitoare la existența și răspîndirea decorului pictat cu grafit este deosebit de interesantă. Pînă la sfîrșitul fazei Vidra a culturii Boian, nu se cunosc la nord de Balcani vase cu decor pictat cu grafit. În schimb, la sud de Balcani grafitul a fost utilizat și mai devreme de purtătorii culturii Mariță [35], căci tocmai în acele regiuni sînt zăcăminte de grafit. Începînd din faza Petru Rareș au trecut la sud de Balcani și s-au întins pînă la poalele Rhodopilor [36], ocupînd așadar atît zona unde sînt zăcămintele de grafit, cît și cele de aramă. Această coincidență nu poate fi întîmplătoare, ea ne face să presupunem că, cel puțin în parte, expansiunea comunităților fazei Petru Rareș la sud de munții Balcani se datorește existenței în acele regiuni a zăcămintelor amintite pe care le-au ocupat și a căror exploatare au continuat-o, atît ei, cît și urmașii lor, purtătorii culturii Gumelnița. Materia primă obținută era apoi răspîndită pe calea schimburilor dintre comunități pînă departe spre nord, pînă la poalele munților Carpați. În situația descrisă se constată o strînsă dependență dintre aria de răspîndire a unei culturi neolitice și materiile prime folosite. Datele expuse permit să ajungem la o concluzie istorică importantă, valabilă pentru toate culturile neolitice de pe teritoriul țării noastre și din regiunile vecine, anume aceea că în epoca neolitică predomină o activitate intensă de schimburi în cadrul fiecărei arii culturale în parte. În afară de această activitate se constată în cursul neoliticului mijlociu relații de schimb, după datele cunoscute, restrînse, practicate între comunități aparținînd unor culturi deosebite, mai ales în zonele de contact dintre ele. Pentru exemplificare citățm legăturile dintre comunitățile culturii Boian cu cele ale culturii Hamangia, de-a lungul liniei Dunării. Prin astfel de relații de schimb purtătorii culturii Hamangia transmiteau celor ai culturii Boian podoabe din scoici de Spondylus și eventual alte materiale.

Cum este și normal în arii culturale mai întinse s-a acordat preferință zăcămintelor de silex mai apropiate. După cum am arătat în Moldova s-a dat preferință silexului negru de Prut, dar în aceeași zonă au ajuns încă de timpuriu și unele piese lucrate din silex alburiu cenușiu [37], aflător în zăcăminte bogate în preajma

https://biblioteca-digitala.ro

Nistrului. În acea zonă ariei culturii Cucuteni-Tripolie a fost folosit în special silexul alburiu cenușiu, dar acolo au ajuns și unele piese mai rare din silex negru de Prut.

Schimburile din epoca neolitică au avut un rol deosebit de important datorită răspîndirii nu numai a materiilor prime, dar și prin transmiterea în toate regiunile a unor tipuri de unelte noi (transmitere ce s-a făcut direct prin piese gata făcute sau eventual prin modele mici de lut), care, prin folosire, duceau la rezultate mult mai bune (de exemplu topoarele perforate) decît uneltele de tipuri vechi, cît și prin răspîndirea obiectelor de metal și apoi a metalurgiei.

NOTE

[1] C. S. Nicolăescu-Plopșor, *Un atelier neolitic pentru confecționarea virfurilor de săgeată: «Grindul lui Iancu Musat» — Orlea (raionul Corabia, regiunea Craiova)*, în SCIV, XI, 2, 1960, p. 367—371.

[2] Pentru complexul de la Fiera: C. S. Nicolăescu-Plopșor, *Săpăturile de pe Dealul Fiera, comuna Cleanov, regiunea Dolj*, în SCIV, III, 1952, p. 142—148; pentru cel de la Dudești: Eugen Comșa, *Rezultatele sondajelor de la Dudești și unele probleme ale neoliticului de la sud de Carpați*, în SCIV, VII, 1—2, 1956, p. 41—49.

[3] Eugen Comșa, *Considerații cu privire la cultura cu ceramică liniară de pe teritoriul R.P.R. si din regiunile vecine*, în SCIV, XI, 2, 1960, p. 229.

[4] Idem. *К вопросы о периодизиации неолитических культур на северо-западе Румынской Народной Республики*, în «Dacia», VII, 1964, p. 478.

[5] Al. Păunescu, *Cu privire la perioada de sfîrsit a epipaleoliticului în nord-vestul si nord-estul României si unele persistențe ale lui în n eoliticul vechi*, în SCIV, 15,.3, 1964, p. 325.

[6] De exemplu în așezările: Boian A, Radovanu.

[7] Ne referim la descoperirile făcute de Colectivul arheologic, care au dus la identificarea unor astfel de locuri de prelucrare la Islaz și Gîrcov. În directă asociere cu silexurile erau materiale aparținînd culturii Coțofeni.

[8] Bulgări de silex mai mult izolați, de exemplu în malul de nord al lacului Greaca.

[9] Dintre zăcămintele de silex dobrogene menționăm cele de lîngă Poarta Albă, Cuza Vodă etc.

[10] În așezarea de la Stoicani cercetată prin săpături de prof. M. Petrescu-Dîmbovița s-au găsit mai multe piese de astfel de silex. În așezare predomină silexul cafeniu deschis adus din sudul Dunării.

[11] În colecția Muzeului Regional de la Tîrgu Mureș mi s-au arătat mai multe piese de silex negru, translucid, despre care se crede că ar proveni din zăcămintele din preajma Prutului.

[12] Despre localizarea zăcămintelor am fost informat de către Ioan Stratan, directorul Muzeului de la Lugoj, căruia îi aducem și pe această cale mulțumirile noastre.

[13] În legătură cu zăcămintele de obsidiană din țara noastră(vezi prof. dr. P. Voitești, *Obsidiană si silexuri)*, în AO, IV, fasc. 21—22, 1925, p. 426.

[14] Răspîndirea locurilor unde s-au descoperit piese de obsidiană pe teritoriul Olteniei, este dată de C. S. Nicolăescu-Plopșor, *Obsidiana in Oltenia* în AO, III, 1924, p. 137—138, iar pentru Transilvania de Roska Márton, în *Erdély régészeti repertoriuma, I. Oskor*, Cluj, 1942, p. 323, pl. VI.

[15] Gábori Miklós este de părere că în afară de bulgări și nuclee erau folosite la schimburi și unelte de obsidiană gata făcute *(Quelques problemes du commerce de l'obsidienne à l'âge préhistorique)*, în AÉ, 77, 1, 1950, p. 53.

[16] Al. Sagatovici, F. Arion, I. C. Popescu, *Contribuțiuni la cunoașterea perlitelor din țara Oașului*, în «Comunicări de geologie-geografie», 1957—1959, București, 1960, p. 45.

[17] Mihail Gr. Romașcanu, *Tezaurul neolitic de la Bratovoești-Dolj*, București, 1932, p. 13.

[18] *Ibidem*, p. 5.

[19] Informație de la Corneliu N. Mateescu, căruia îi mulțumim și pe această cale.

[20] Informație de la Mincio Dimitrov de la Muzeul Stara Zagora, căruia îi mulțumim și pe această cale.

[21] Astfel de batoane încă nu s-au găsit în așezările de la nord de Dunăre, dar au fost descoperite în unele așezări gumelnițene de la sud de fluviu. Cîteva exemple sînt în expoziția Muzeului Național de Arheologie de la Sofia.

[22] Pentru răspîndirea podoabelor din astfel de scoici: D. Berciu, *Însemnări pentru preistoria Peninsulei Balcanice*, 3. *Podoabe mediteraneene în regiunea Porților de Fier*, în «Balcania», II—III, 1939—1940, p. 446—452. S. Vencl, *Spondylové sperky v Podunajském neolitu*, în AR, XI, 5, 1959, p. 699—739.

[23] La Mangalia, Cernavoda, Ceamurlia de Jos (D. Berciu, *Une civilisation néolithique récemment découverte en Roumanie: La civilisation de Hamangia*, în «Nouvelles études d'histoire présentées au X Congrès des Sciences Historiques Rome 1955», Bucarest, 1955, p. 37), Agigea (Horia Slobozianu, *Considerații asupra așezărilor antice din jurul lacurilor Techirghiol și Agigea*, în «Materiale», V, 1959, p. 737, fig. 2/3—5 și p. 741).

[24] La Tangîru (D. Berciu, *Însemnări pentru preistoria Peninsulei Balcanice*, 3. *Podoabe mediteraneene în regiunea Porților de Fier*, în Balcania, II—III, 1939—1940, p. 448); la Glina (Săpături M. Petrescu-Dîmbovița, materialele sînt inedite); la Andolina (Eugen Comșa, *Mormîntul neolitic descoperit lîngă satul Andolina*, în SCIV, XII, 2, 1961, p. 359—362); la Boian, așezarea A (Săpături Eugen Comșa, materialele sînt inedite); la Cernica (G. Cantacuzino și Seb. Morintz, *Die Jungsteinzeitlichen Funde in Cernica*, în «Dacia», NS, VII, 1963, p. 70—75).

[25] S. Vencl, op. cit., p. 740—741.

[26] De această părere a fost de exemplu R. Forrer, *Spondylus-Muschelschmuck der Steinzeit aus dem Elsass*, în «Anzeiger für elsäss Altertumskunde», VIII, 1916.

[27] Olga Necrasov și Sergiu Haimovici, *Studiul resturilor de faună neolitică (cultura Hamangia) descoperite în cursul săpăturilor de la Techirghiol*, în «Materiale», VIII, 1962, p. 181—182.

[28] Doina Galbenu, *Неолитическая мастерская для обработки украшений в Хыршове*, în «Dacia», VII, NS, 1963, p. 501—509.

[29] Informație de la Corneliu N. Mateescu.

[30] Astfel de mărgele au fost descoperite la Vădastra, în așezarea Măgura Fetelor, în complex Vădastra II (informație de la Corneliu N. Mateescu), altele similare s-au descoperit la Cernica (Săpături Gh. Cantacuzino).

[31] Informație de la Corneliu Mateescu.

[32] Hortensia Dumitrescu, *Connections betwen the Cucuteni-Tripolie cultural complex and the neighbouring eneolithic cultures in the light of the utilisation of golden pendants*, în «Dacia», V, 1961, p. 69—93.

[33] *Ibidem*, p. 71—93.

[34] Cultura Vinca Turdaș (în Oltenia și Banat), faza Giulești a culturii Boian (în Muntenia, sud-estul Transilvaniei și în vestul Moldovei), cultura Cucuteni-Ariușd (în nord estul Munteniei, în estul- Transilvaniei și în Moldova de vest).

[35] Henrieta Vaisova, *Позитивнаят орнамент взрху сбдовете от Кирил методиево*, în Музеи и паметници на културата, 1963, 4, Sofia, p. 8.

[36] Cea mai sudică așezare fiind Zlatitrap (tell Meckur).

[37] Al. Păunescu, *Cu privire la perioada de sfîrsit a epipaleoliticului în nord-vestul si nord-estul României si unele persistențe ale lui în neoliticul vechi*, în SCIV, XV, 3, 1964, p. 325.

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 1/a *Vas din mormîntul de la Limanu*

UN VAS DE MARMURĂ DESCOPERIT ÎNTR-UN MORMÎNT DE TIP HAMANGIA

N. HARȚUCHE

La capătul de vest al lacului Mangalia, pe teritoriul comunei Limanu, raionul Negru-Vodă, în anul 1959 s-au executat pe o suprafață foarte întinsă săpături pentru scoaterea pămîntului necesar construirii unui baraj. Datorită acestor lucrări s-a descoperit pe pantele din jurul lacului un cimitir de inhumație și o așezare, ambele aparținînd culturii Hamangia, precum și resturi ceramice hallstattiene și feudale timpurii.

Cimitirul culturii Hamangia era situat pe panta dinspre capătul de vest al barajului. Unul din mormintele descoperite aici conținea un schelet omenesc așezat în poziție întinsă, cu brațele întinse pe lîngă corp, orientat pe direcția sud-nord, capul fiind îndreptat spre sud. Din informațiile culese de la lucrătorul care săpase acest mormînt [1], am aflat că în partea dreaptă a craniului se aflau trei vase de lut, lucrate cu mîna și ornamentate cu pliseuri fine, lustruite, iar în partea stîngă era așezat un vas de marmură de culoare albă. În jurul gîtului au fost găsite aproximativ 40 de mărgele tubulare lucrate din cochilii de dentalium, iar pe brațul drept avea o brățară de spondylus. Ținînd seama de dimensiunile oaselor, precum și de obiectele de inventar, scheletul acestui mormînt aparținea unei femei mature. Cele trei vase de lut sînt de dimensiuni mici, lucrate dintr-o pastă de calitate bună, acoperite la exterior cu un strat de slip fin de culoare castaniu-brună. Unul din vase are gîtul înalt și corpul prevăzut cu patru protuberanțe, iar celelalte au forma bitronconică (Fig. 1/a, b, c). Ambele exemplare sînt ornamentate cu benzi și zone de pliseuri (Fig. 1/a, b). Vasul de marmură are forma unui castronaș scund, semisferic, cu gura larg deschisă, iar fundul perfect rotunjit. Atît interiorul, cît și suprafața exterioară a vasului sînt foarte bine șlefuite. Din punct de vedere al dimensiunilor s-a constatat că diametrul gurii este de 11,7 cm., iar înălțimea de numai 3 cm (Fig. 1/d).

Prezența unui vas de marmură într-un mormînt aparținînd culturii Hamangia constituie o noutate, deoarece este primul vas de acest fel cunoscut pînă acum la noi în cadrul culturii Hamangia. Cu toate acestea, existența acestui vas de marmură într-un mormînt, aparținînd acestei culturi, apare totuși normală, deoarece, după cum se știe, obiecte de marmură — brățări și idoli — au fost descoperite în unele morminte de la Cernavodă și Mangalia.

Din categoria vaselor de piatră, aparținînd epocii neolitice, este cunoscut pînă acum un singur exemplar lucrat din calcar, descoperit în 1957, pe grădiștea Ulmilor din lacul Boian [2]. Acest vas a fost atribuit culturii Gumelnița [3]. Vase de marmură în stare fragmentară au fost descoperite în Republica Populară Bulgaria, în cadrul culturii Karanovo și în Iugoslavia aparținînd culturii Vinča [4].

---

[1] Lucrătorul care a descoperit acest mormînt era din satul Hagieni și datorită informațiilor lui am putut, la fața locului, imediat după deranjarea scheletului, să-i reconstituim orientarea și felul cum fuseseră repartizate obiectele de inventar în cadrul mormîntului. Recuperarea obiectelor s-a făcut parțial și treptat.

[2] E. Comșa. *Un vas de piatră descoperit pe Grădiștea Ulmilor la Boian*, în SCIV, 1/1959, p. 135.

[3] Ibidem., *op. cit.*, pag. 136.

[4] Ibidem., *op. cit.*, vezi nota nr. 1 și 2 de la pag. 136.

https://biblioteca-digitala.ro

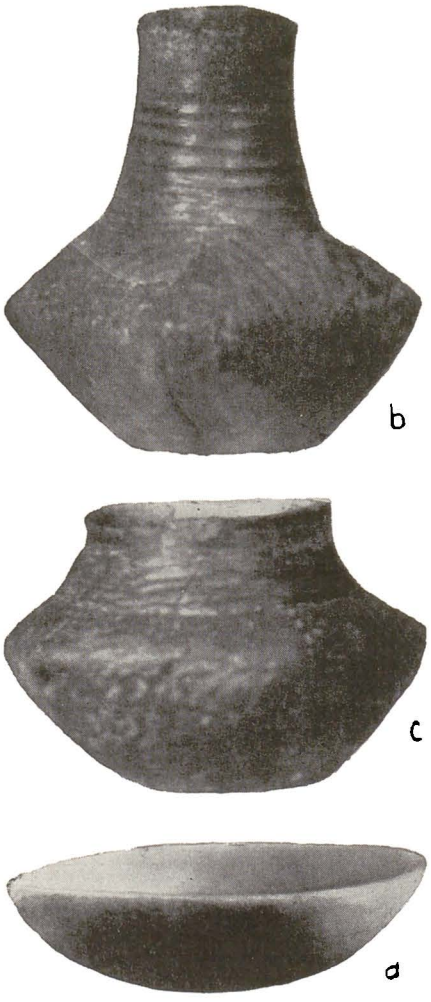

Fig. 1. *Vase din mormîntul de la Limanu (b, c, d)*

UN MORMÎNT NEOLITIC LA CURCANI

ELENA GHIANOPOULOS

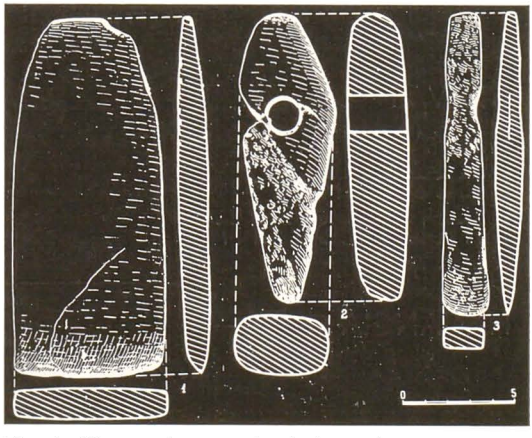

Fig. 1. *Obiecte din mormîntul de la Curcani*

Așadar, din punct de vedere cronologic, se constată că vasele lucrate din marmură, sînt întîlnite atît la noi, cît și în cele două țări vecine de la sud, în cadrul unor culturi din neoliticul mijlociu. Este foarte probabil că aceste vase, la fel ca și brățările de marmură și cele de spondylus, au ajuns pînă în regiunile noastre pe calea schimbului. Descoperirea acestui vas de marmură într-un mormînt de tip Hamangia contribuie la cunoașterea mai bună a acestei culturi.

https://biblioteca-digitala.ro

La 3 august 1965, cu prilejul săpării unei gropi de temelii în curtea locuitorului Ganea Constantin din comuna Curcani, raionul Oltenița, în apropiere de șoseaua națională București—Oltenița, în dreptul km. 49+800 la aproximativ 1,20 m adîncime, s-a găsit un schelet omenesc [1]. Din informațiile culese la fața locului, rezultă că este vorba de un schelet care era în poziție chircită. În preajma oaselor se aflau mai multe obiecte [2] și anume:

a) Topor plat (fig. 1/1) din rocă vulcanică de culoare cenușiu albăstruie. În secțiune transversală are formă dreptunghiulară. Muchia toporului este dreaptă și a fost puțin știrbită. Tăișul a fost realizat prin arcuirea accentuată a unuia dintre cele două planuri mari. Laturile lungi sînt arcuite, mai ales, la partea superioară. Dimensiuni: lungimea maximă 0,1568 m, lățimea maximă 0,0676 m, grosimea 0,0173 m.

b) Topor-ciocan (fig. 1/2) din rocă vulcanică, de culoare albăstruie. El are muchia puțin ciobită; inițial ea a fost rotundă. Partea dinspre tăiș era ruptă în dreptul orificiului de fixare. Tăișul a fost spart, dar este clar că era puțin arcuit și bont. În secțiune transversală toporul are forma ovală, orificiul de fixare este cilindric. Dimensiuni: lungimea maximă 0,1268 m, lățimea maximă actuală 0,0419 m, grosimea maximă 0,026 m, diametrul orificiului de fixare 0,017 m.

c) Daltă de aramă (fig. 1/3), de formă dreptunghiulară prelungă, de secțiune dreptunghiulară, mai groasă la mijloc și subțiată la ambele capete. Muchia dălții este puțin arcuită, iar tăișul este de asemenea arcuit și puțin oblic. Lîngă tăiș, pe ambele fețe, dalta are zgîrieturi fine, oblice, formate prin folosirea ca topor. La partea superioară, la circa două treimi din lungimea dălții, este cioplită puțin pentru a se ușura legarea ei de mîner. Dalta a fost lucrată din două plăci de metal sudate. Urma sudurii se observă pe muchie și mai ales pe cele două laturi înguste, în dreptul porțiunii cioplite. Dalta este patinată. Dimensiuni: lungimea maximă 0,134 m, lățime la tăiș 0,02 m, lățime la muchie 0,0146 m, grosime maximă 0,0126 m.

d) Dintr-o strachină de lut ars s-au păstrat numeroase fragmente. Aceasta a fost modelată din lut amestecat cu cioburi pisate mărunt. Suprafața străchinii este de culoare neagră. Vasul are marginea de circa 2 cm înălțime, în secțiune fiind în formă de paranteză, cu buza în afară.

Dintre obiectele descoperite dalta de aramă era așezată pe antebraț. Nu putem aduce precizări cu privire la orientarea scheletului.

În șanțurile și suprafețele săpate în preajma scheletului de către locuitorul amintit nu s-au mai găsit alte schelete sau resturi arheologice. După toate probabilitățile ne aflăm în fața unui mormînt izolat.

Din punct de vedere tipologic uneltele descoperite în mormîntul de la Curcani sînt caracteristice epocii neolitice. Obiecte similare și în special topoare plate s-au descoperit în diferite așezări din Cîmpia Română [3] și din estul țării [4]. În schimb, strachina prin forma sa aparține cu certitudine culturii Gumelnița. Ținînd seama de datarea vasului atît mormîntul cît și uneltele din cuprinsul lui aparțin cu siguranță aceleiași culturi. Faptul prezintă importanță, deoarece pînă acum în așezările gumelnițene s-au descoperit prea puține topoare de tipul celui perforat. Dalta de aramă este o piesă rar întîlnită în așezările neolitice din sudul țării noastre. Drept analogii mai apropiate menționăm dălțile de aramă descoperite în așezarea de la Piscul Cornișorului de la Sălcuța [5], iar din regiunile vecine de la sud de Dunăre semnalăm dalta de aramă descoperită în așezarea de la Kodja Dermen [6] și pe cea de un tip puțin deosebit de la Deve Bargan [7].

În funcție de observațiile făcute asupra scheletelor din mormintele descoperite în cuprinsul întinsei necropole gumelnițene de la Boian-Vărăști [8], se poate admite că și mormîntul de la Curcani a avut probabil scheletul așezat pe partea stîngă și cu craniul orientat pe o direcție apropiată de est.

Descoperirea de la Curcani contribuie la îmbogățirea documentării arheologice cu privire la riturile funerare ale purtătorilor culturii Gumelnița mai ales prin inventarul său destul de bogat.

---

[1] Inventarul mormîntului a fost salvat de către tov. Mavrodin, președintele Sfatului popular al comunei Curcani, căruia și pe această cale îi aducem mulțumirile noastre.

[2] Obiectele descoperite la Curcani se păstrează în colecția Muzeului raional de la Oltenița.

[3] Vasile Christescu, *Les stations préhistoriques de Vădastra*, în « Dacia », III—IV, 1927—1932, p. 211, fig. 48/1.

[4] De exemplu la Bonțești (Vladimir Dumitrescu, *La station préhistorique de Bonțesti*, în « Dacia », III—IV, 1927—1932, p. 95, fig. 3/1) și la Ruginoasa (Hortensia Dumitrescu, *La station préhistorique de Ruginoasa*, în « Dacia », III—IV, 1927—1932, p. 63, fig. 7/1).

[5] Dumitru Berciu, *Contribuții la problemele neoliticului în România în lumina noilor cercetări*, București, 1961, p. 233—235, și fig. 70 și fig. 71.

[6] V. Mikov, *Stations et trouvailles préhistoriques en Bulgarie*, Sofia, 1933, p. 75, fig. 36.

[7] *Ibidem*, p. 87, fig. 86.

[8] Eugen Comșa, *Considerations sur le rite funéraire de la civilisation de Gumelnița*, în « Dacia », NS, IV, 1960, p. 9—10, 23.

https://biblioteca-digitala.ro

TOPOR DE ARAMĂ CU BRAȚELE DISPUSE ÎN « CRUCE »

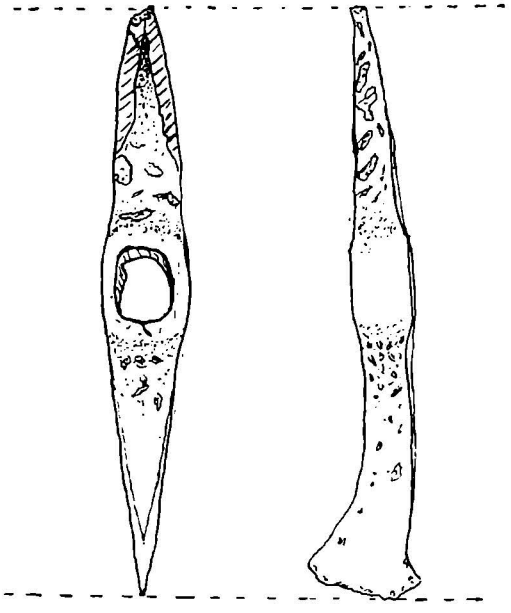

În anul 1956 Muzeul de istorie din Turda a intrat în posesia unui topor de aramă cu brațele dispuse în « cruce » [1], descoperit de Manoliu Ștefan pe malul stîng al Arieșului, la cariera de argilă de pe pintenul dealului « Podirei », situat la sud-vest de orașul Turda.

Toporul de care ne ocupăm, executat prin tehnica turnării, are contururile bine reliefate, forma zveltă, brațele proporționate, ușor curbate spre interior, iar gaura de înmănușare prezintă în partea exterioară un manșon proeminent, avînd marginile îngroșate, iar în interior manșonul este puțin reliefat. Pe suprafața lui apar în unele puncte urme de patină verzuie, iar culoarea roșiatică indică materialul (arama) din care este confecționat.

Toporul are dimensiunile următoare: lungimea totală 20,7 cm, lungimea brațului vertical 8,9 cm, lățimea tăișului brațului vertical 3,6 cm, lungimea brațului orizontal 9 cm, tăișul orizontal la mijloc are lățimea de 2,6 cm[2], diametrul găurii de înmănușare 2,8 cm. Partea finală a brațului orizontal a suferit modificări după descoperire prin ciocnire, primind astfel o formă ascuțită.

Descoperirea obiectului fiind cu totul întîmplătoare și izolată, fără alte resturi de cultură materială, este greu de tras o concluzie precisă în ce privește datarea lui. Dar prin faptul că toporul este asemănător cu seria topoarelor de aramă de tipul Jászladány, credem că face parte din această categorie de topoare [3].

Obiectul fiind descoperit izolat, probabil că provine din una din așezările de la Cornești [4], fie de la « Dealul aurarului », fie de la locul numit « După grădini », unde s-au mai găsit obiecte din epoca aramei ca: două topoare, un topor-ciocan, o brățară, mărgele, precum și un topor cu brațele dispuse în « cruce » [5].

Avîndu-se în vedere că locul în care a fost descoperit este situat în apropierea ocnelor de sare de la Turda, se poate deduce că acest topor a putut fi folosit și ca unealtă, însă cu rol secundar; rolul principal jucîndu-l ca armă de luptă [6], fiind analog cu topoarele de aramă din mormintele de luptători de la Decea Mureșului și aparținînd probabil aceleiași culturi [7].

V. FENEȘAN,
Z. MILEA

[1] Inventariat sub nr. 1450.
[2] Din cauza loviturilor, nu s-a putut lua dimensiunea tăișului orizontal.
[3] Al. Vulpe, SCIV, Tom. 15/1964, nr. 4, p. 460.
[4] Localitate așezată pe malul drept al Arieșului, la o distanță de circa 3 km de locul descoperirii.
[5] M. Roska, Rep. 248—249, nr. 59; I. Teglás, AÉ, XXXIV/1914, p. 56.
[6] D. Berciu, Apulum, I, 1939—1942, p. 40
[7] Decea Mureșului se află la o distanță de 20 km de Turda.

https://biblioteca-digitala.ro

AȘEZĂRI DACICE ÎN NORDUL RAIONULUI GIURGIU*

ȘERBAN SEMO

Fibulă, fragment de fusaiolă, ceramică și diferite unelte de piatră descoperite la Brăniștari și Moșteni (raionul Giurgiu)

În anii 1961—1962 au fost descoperite pe teritoriul satelor Brăniștari și Moșteni, raionul Giurgiu, cu prilejul unor cercetări de suprafață, diferite obiective arheologice. Aceste complexe datează începînd din epoca neolitică (cultura Gumelnița) pînă în epoca feudală tîrzie. În cursul cercetărilor au fost descoperite și patru așezări dacice.

* Mulțumim și pe această cale cercetătorului Eugen Comșa de la Institutul de arheologie, București, pentru sprijinul acordat la determinarea materialului.

https://biblioteca-digitala.ro

1. Pe teritoriul comunei Moşteni la est de sat, în imediata apropiere a şoselei Bucureşti—Giurgiu, în punctul numit de localnici « Ulmul lui Neaţă », au fost descoperite resturile unei aşezări dacice din sec. II î.e.n. — sec. II e.n.

La suprafaţa solului erau răspîndite numeroase bucăţi de lipitură arsă, din pereţii locuinţelor. Dintre unelte amintim o gresie mică de ascuţit, dreptunghiulară, plată, cu un orificiu rotund pentru fixare. Au fost adunate de asemenea numeroase fragmente ceramice, unele făcînd parte din vase de uz comun. În privinţa formelor acestei categorii menţionăm castroanele şi cănile bitronconice cu o singură toartă. Cioburile amintite sînt de culoare cenuşie deschisă, pasta fiind uneori amestecată cu pietricele. În ornamentaţie s-a folosit incizia sau, în cazul vaselor mari, brîuri alveolate sau crestate. Remarcăm şi un fragment din toarta unei amfore.

2. Pe teritoriul satului Moşteni, chiar la intrarea în sat, în spatele casei locuitorului Tase Gheorghe, au fost adunate mai multe fragmente ceramice dintre care majoritatea sînt de caracter dacic, datînd din secolele II—I î.e.n. Menţionăm fragmente din căni, un ciob dintr-un castron cenuşiu, cu buză lată, orizontală, un fragment dintr-un ulcior. Sînt prezente şi unele fragmente de chiupuri de mari proporţii, cu pereţii groşi de circa 2 cm. Pe acelaşi loc au fost găsite şi fragmente de vase de uz comun în formă de borcane, ornamentate cu brîuri în relief, alveolate şi cu butoni. De menţionat şi o jumătate de fusaiolă în formă de rotiţă.

3. Tot pe teritoriul satului Moşteni, la circa 1 km nord de Neajlov şi în partea de sud a satului, pe platoul din spatele caselor locuitorilor Stan al lui Măciucă şi Mareş, au fost găsite fragmente ceramice precum şi vase întregi de factură dacică. Cea mai mare parte din materialul ceramic datează din perioada cuprinsă între sfîrşitul secolului al II-lea î.îe.n. şi începutul secolului I e.n. Dintre forme amintim castroanele din pastă roşiatică, cenuşie sau cafenie şi o « afumătoare » sau ceaşcă dacică găsită întreagă. Sînt prezente şi torţile supraînălţate şi uşor aplatizate ca şi butonii-apucătoare. Ca ornament menţionăm brîul în relief cu impresiuni oblice, sub buza vasului. Impresiuni asemănătoare s-au făcut şi pe buza vasului.

În acelaşi loc s-a găsit şi o căniţă întreagă, bitronconică, de culoare cenuşie, cu o singură toartă şi ornamentată cu mai multe linii paralele pe umăr. Se datează în secolele II—III e.n.

4. Pe teritoriul satului Brăniştari, la circa 500 m de marginea satului, pe malul bălţii Comana, pe locul numit de localnici « La şantier », a fost descoperită o altă aşezare geto-dacică ce datează din a doua jumătate a secolului al II-lea şi începutul secolului I e.n. [1]

Pe acest loc a fost descoperit un cuţit de fier uşor curbat lung de 20 cm. A mai fost găsită de asemenea o fibulă de bronz avînd lungimea de 4,5 cm. În ceea ce priveşte ceramica putem distinge: o categorie grosolană cu pereţii groşi sau foarte groşi, cu o pastă de culoare roşiatică conţinînd pietriş; a doua grupă din care fac parte fragmente ceramice de uz comun, dintr-o pastă cărămizie, gălbuie sau cenuşie deschisă; a treia categorie e reprezentată prin fragmente aparţinînd unor vase fine, în general prelucrări locale după tipuri străine.

Ca forme remarcăm: chiupuri de foarte mari proporţii, cu pereţii groşi de circa 3 cm, cu buza foarte lată (10—11 cm) coborînd oblic în afară, castroane bitronconice, căni cu torţi uşor supraînălţate, strecurători şi frumoase imitaţii locale după cupe megariene.

Torţile sînt de 3 feluri: *a)* semicirculare, plate şi prinse orizontal pe partea superioară a vaselor bitronconice; *b)* în trei laturi şi prinse de asemenea orizontal, dar de data aceasta la nivelul buzei castroanelor; *c)* cele de la căni, plate, prinse vertical şi uşor supraînălţate. Tot în semicerc, rotunde în secţiune şi avînd un diametru mare, sînt prinse şi torţile vaselor mari. În plus ele au în partea inferioară cîte o impresiune pronunţată făcută cu degetul mare. De amintit şi existenţa unor proeminenţe în formă de vîrf de limbă sau butoni-apucătoare.

În ceea ce priveşte ornamentaţia remarcăm: brîuri în relief, pe care s-au făcut impresiuni, mai dese sau mai rare, cu degetul, ornamentaţia cu măturica, linii incizate adînc şi la distanţe mai mari. Uneori, avînd ca bază o astfel de linie se imprimă o alta nu prea înaltă în zigzag. Chiupurile sînt ornamentate cu brîuri în relief crestate oblic, cu semicercuri mari şi neregulate imprimate pe corp, iar pe buza lată cercuri concentrice. Gîtul vaselor este ornamentat cu benzi de linii în val. Deosebit de interesantă este ornamentaţia vaselor, imitaţii ale cupelor megariene. De astă dată avem de-a face cu tehnica exciziei: pe umărul vasului între două linii paralele este excizată o linie frîntă în îndoiturile căreia se află mici butoni. Din loc în loc linia frîntă este întreruptă de linioare oblice paralele. Corpul vasului prezintă în relief ornamente în formă de elice, butoni şi linioare în formă de S.

După cum rezultă din datele de mai sus, complexele aflate în preajma cursului inferior al Neajlovului, pe teritoriul satelor Brăniştari şi Moşteni, sînt geto-dacice şi datează din secolele II î.e.n. — II e.n. Este o dovadă că în regiune ca şi în restul teritoriului locuit de geto-daci, trăia o populaţie numeroasă ce folosea din plin obiectele de metal şi, pe lîngă ceramica de uz comun, vasele din pastă fină lucrată la roată. Prezentînd aceste complexe socotim că am adus o contribuţie la îmbogăţirea hărţii arheologice a părţii de nord a raionului Giurgiu.

[1] Tot pe teritoriul satului Brăniştari, nu departe de acest punct, pe locul numit « Năneasca » în 1960 au fost descoperite mai multe fragmente ceramice de tip geto-dacic.

https://biblioteca-digitala.ro

ADĂPOSTURI TEMPORARE DIN CUPRINSUL SĂLAȘELOR BĂNĂȚENE

GEORGETA MORARU-POPA

Prezentăm în cele ce urmează unele rezultate ale cercetărilor etnografice de teren întreprinse în cîteva sate din zona Reșiței: Bratova, Ezeriș, Soceni, Brebu, Valeadeni, Zorlențul Mare etc., sate așezate în zona deluroasă cuprinsă între versantul nordic al masivului Semenicului și depresiunea aluvionară Lugoj-Caransebeș. Majoritatea acestor sate sînt de tip adunat, întinzîndu-se de-a lungul unei ape, pe fund de vale sau pe mai multe gruiuri, despărțite între ele prin ogașe. Spațiul intravilan este acoperit cu livezi mari, mai ales de pruni.

Cercetările s-au axat pe studiul construcțiilor cu caracter arhaic folosite ca adăposturi temporare pentru om sau animale începînd cu cele mai simple, de caracter sezonier. S-au urmărit, în special, planurile, materialele și tehnica de construcție, precum și reconstituirea unor vechi tipuri de locuințe pe baza informațiilor și a materialului etnografic concret care s-a mai putut găsi.

În rîndurile de mai jos ne vom referi numai la acele adăposturi temporare care se întîlnesc grupate în jurul sălașelor risipite în hotarele satelor și avînd funcțiuni economice bine precizate. Sălașul reprezintă o gospodărie anexă construită în « țarină » sau în zona fînețelor cu scopul de a permite îngrijirea și supravegherea culturilor și animalelor. Din acest punct de vedere, sălașul poate fi considerat ca reprezentativ pentru tipul de gospodărie bazat pe o economie cu caracter mixt, în care principalele ocupații — agricultura și creșterea animalelor — se îmbină organic, practicarea uneia fără cealaltă neputînd fi concepută.

Sălașul este constituit dintr-o serie de construcții cu caracter temporar: coliba pentru adăpostirea oamenilor, șura pentru oi și grajduri pentru vite, construite după tehnici și forme vechi și puțin costisitoare — « ca din bătrîni ». În unele cazuri, ele sînt grupate fără nici un plan, ca în cazul sălașelor din jurul Reșiței, alteori ele au ocol îngrădit, cum sînt cele din zona Caransebeșului.

În general, ceea ce a fost vechi, mai ales construcțiile și obiectele de interior, care în sat au ieșit de mult din uz, s-au refugiat și supraviețuiesc la sălaș. De aceea, cu rare excepții, adăposturile temporare întîlnite reproduc vechile tipuri de case tradiționale din satele acestei zone, de unde au dispărut aproape complet.

Forme de sălașe din comuna Zorlențul Mare, de la începutul secolului al XX-lea

https://biblioteca-digitala.ro

Un adăpost temporar des întîlnit la sălaș este *coliba din nuiele*, de formă rotundă sau dreptunghiulară, cu una pînă la trei încăperi, acoperită cu paie, mai recent cu țiglă. Vechimea acestui tip de construcție este foarte mare. Săpăturile arheologice efectuate în marea așezare neolitică de pe Dealul Gruii, comuna Zorlențul Mare, au identificat ca reprezentativ tipul de locuință dreptunghiulară, monocelulară, cu pereții din « loazbe sau împletituri de nuiele, acoperită probabil cu paie »[1].

Mențiuni scrise avem dintr-o perioadă mult mai recentă și anume din secolul al XVIII-lea. Ele aparțin lui Fr. Griselini care în urma călătoriei întreprinse prin Banat consemnează pentru satele românești, casele . . . « *compuse numai din pămînt, paie și trestie . . . Deobicei ei își împletesc pereții casei din crăci de salcie și din nuiele subțiri, pe care apoi le acoperă cu pămînt, care le dă o tărie egală cu zidurile de cărămidă. Bucătăria este deosebită de camera de locuit . . . iar vatra bucătăriei, printr-o gaură în perete, stă în legătură cu o sobă, care în timpul de iarnă încălzește camera* »[2].

Acest tip de casă descris de Griselini, general răspîndit în satele zonei cercetate, a început să dispară treptat după primul război mondial, astfel încît în ultimele decenii nu-l mai întîlnim decît la sălaș, în forme din ce în ce mai simplificate ; coliba din nuiele, bicelulară, pentru adăpostirea omului sau șura monocelulară, rudimentară, pentru animale.

Deoarece ne găsim într-o zonă deluroasă, acoperită în parte cu păduri, era și firesc ca în arhitectura locală să se folosească lemnul, atît la ridicarea caselor din sat, cît și a colibelor și grajdurilor de la sălaș, avînd învelitoarea din șindrilă, țiglă și mai ales din paie.

Coliba din bîrne se întîlnește destul de des și astăzi, datorită trăiniciei lemnului care permite efectuarea diverselor modificări. Ea are un plan asemănător cu cel al colibelor din nuiele. Și într-un caz și în celălalt, prima cameră care comunică cu exteriorul este numită de localnici « *casă* ». În ea se găsește « vatra luminii », un sistem de vatră liberă, de cele mai multe ori amenajată dintr-un strat gros de pămînt, bine fățuit, de cca. 1,15 m × 0,56 m × 0,5 m, fumul ridicîndu-se în sus printr-o deschidere mare în tavan numită « ocna podului », de unde iese apoi prin acoperiș. În această încăpere se prepară mîncarea și se depozitează diferite obiecte și unelte casnice. După cum ne indică și numele, ea pare a fi fost la origină nucleul inițial al casei monocelulare, căreia ulterior i s-a adăugat o a doua cameră de locuit care poartă numele de « sobă ». Aceasta se încălzește cu un tip de sobă oarbă, un cuptor din pămînt sau tuci cu gura de alimentare la vatra focului din prima cameră, exact ca în descrierea lui Griselini.

Planul colibelor din bîrne este asemănător cu cel al colibelor din nuiele. El amintește unul din cele mai arhaice planuri de casă, specifice arhitecturii autohtone românești, care acoperă o vastă zonă ce depășește cu mult limitele Banatului, cuprinzînd Hațegul, zona Pădurenilor, nordul Olteniei, Munteniei, sud-vestul Moldovei, zona Ciucului, Maramureșul, Oașul și Munții Apuseni[3].

O formă deosebită de adăpost temporar întîlnit în această zonă, care reține atenția este *coliba roată*, de formă rotundă, împletită din nuiele, folosită ca adăpost al omului la sălaș, foarte răspîndită în urmă cu cca treizeci de ani, astăzi dispărută. Singurele care mai persistă sînt *șurile roată*, a căror formă dreptunghiulară derivă din coliba rotundă, folosită în special pentru adăpostirea oilor. Pe baza studiului acestora, precum și a datelor culese de la diverși informatori bătrîni, am putut reconstitui coliba roată așa cum se înfățișa acum 60—70 de ani.

Diametrul unei asemenea colibe varia între 3—4,50 m, iar înălțimea între 3,50—4,50 m. În ceea ce privește tehnica și materialele de construcție, ele erau asemănătoare cu cele folosite la ridicarea colibelor dreptunghiulare din nuiele. În funcție de grosimea stratului de pămînt, se băteau în cerc pari ascuțiți la un capăt, pînă la o adîncime de 0,50 m. Numărul parilor și distanța dintre ei depindeau de grosimea pe care o aveau aceștia și de mărimea colibei. Se mai ținea seama și de grosimea nuielelor ce se îngrădeau printre pari : dacă nuielele erau mai groase, parii se băteau rar, dacă erau mai subțiri, parii se băteau des. De obicei, distanța dintre doi pari se lua « cu opinca » — intervalul dintre călcîi și vîrful piciorului. În dreptul ușii se băteau doi pari groși cu funcție de ușori, de care se prindea ușa.

Printre pari se făcea o îngrăditură de nuiele — *curmeie* — de alun, carpen sau ulm, cîte trei-patru într-o legătură. Capetele nuielelor se legau de parii de la ușă. În această împletitură, se lăsa un foarte mic spațiu ce servea ca fereastră — *ocheci* — în care se prindea o bucată de sticlă, uneori hîrtie, iar în vremurile mai vechi o băsică de porc. Înălțimea unui astfel de perete era de 1,50—1,60 m. Pentru a forma streașina, la capătul fiecărui par se lega, orizontal, cu coajă de tei, cîte o nuia mai groasă de 40—60 cm care se îngrădeau apoi cu nuiele sau crengi, nepermițînd astfel alunecarea paielor acoperișului.

Scheletul de susținere al acoperișului era format din pari groși, numiți « corni », prinși cu un capăt în îngrăditura peretelui, iar cu celălalt adunați sus unde se propteau sau se legau între ei. Numărul lor depindea de mărimea colibei. Peste corni se așezau crengi, uneori cu frunze necurățite și paie. Unele colibe aveau acoperișul susținut, în interior, de un par, ca la căile de fîn. Sus, la nivelul îmbinării peretelui cu acoperișul se așeza orizontal, traversînd coliba, un fel de grindă cu rol de culme. Pereții colibei se lipeau — « mlădăreau » — cu pămînt — « imală » — amestecat cu pleavă sau paie. Vatra colibei era din pămînt bătut. La mijloc, direct pe vatră, ardea focul, fără nici un fel de amenajare, fumul ieșind prin paiele acoperișului.

Din cele relatate de informatori rezultă că acest tip de colibă se ridica numai la sălaș, în sate nu-și mai amintește nimeni să fi fost folosit ca locuință.

---

[1] Informații primite de la Muzeul de istorie al orașului Reșița.

[2] Fr. Griselini — *Istoria Banatului Timișan*, București, trad. în lb. română, 1926, p. 168.

[3] P. Petrescu — *Contribuții la studiul arhitecturii populare din Banat*, în « Anuarul muzeului etnografic al Transilvaniei », pe anii 1955—1961, Cluj, 1963, p. 147—175.

https://biblioteca-digitala.ro

Coliba rotundă din nuiele cu acoperiș conic de paie, considerată de specialiști ca tipic mediteraneană, întîlnită din Peninsula Balcanică pînă în Spania și studiată de noi în Banat, a avut probabil o frecvență mult mai mare pe teritoriul României cu secole în urmă. Ea se încadrează în categoria construcțiilor de formă circulară, din lemn, stuf sau paie [4], reprezentînd de fapt, un element de cultură materială ce depășește nu numai granițele țării noastre, ci și regiunea mediteraneană. Este un tip de construcție arhaic, răspîndit aproape în toate regiunile globului pămîntesc.

★

Cauzele apariției acestor sălașe, în cuprinsul cărora găsim astfel de construcții arhaice, sînt multiple. Una din cele mai importante, ce ține de o perioadă mult mai veche și care a acționat aproape în toate regiunile deluroase și muntoase ale țării noastre, a fost îndepărtarea și dispersarea proprietăților țărănești de gospodăria din sat [5]. În funcție de condițiile geografice și de posibilitățile economice ale fiecărei zone profilul economic al acestor sălașe este agricol, pastoral sau mixt ca în cazul studiat de noi.

Condițiile geografice de sol, cu terenuri în pantă și strat vegetal foarte subțire care se degradează rapid, au impus o permanentă grijă pentru întreținerea lor, căci un teren negunoit, în anul următor, dă o producție slabă. Acest fapt a atras după sine, creșterea unui număr mai mare de oi și vite, în special vaci. În repetate rînduri informatorii ne-au atras atenția asupra imposibilității practicării agriculturii fără creșterea animalelor și invers.

Defrișarea treptată a pădurii, depărtarea de sat și răspîndirea parcelelor au îngreunat foarte mult transportul gunoiului de grajd, ajungîndu-se la concluzia că este preferabilă creșterea animalelor direct pe loturile respective, gunoiul rezultat fiind împrăștiat în jur.

Pentru supravegherea culturilor și animalelor s-au ridicat o serie de construcții ușoare, mărimea și numărul lor variind în funcție de suprafața proprietății și numărul vitelor. Astfel, în zona cercetată de noi întîlnim risipite, ici și colo, șuri singuratice ce adăpostesc peste vară animalele și omul care le îngrijește. În cuprinsul parcelelor mai întinse găsim, pe lîngă șură și grajd, coliba pentru oamenii care au în grijă supravegherea acestei gospodării numită sălaș.

Sălașul din această zonă corespunde perfect necesităților unei economii bazate pe agricultură (cultivîndu-se cu precădere porumbul), îmbinată cu cultura fînețelor, creșterea animalelor și pomicultura (livezi de pruni, meri, cireși, nuci etc.), precum și vița de vie. Toate aceste ocupații se leagă atît de strîns între ele încît aproape că nu este posibilă practicarea uneia fără cealaltă. Avînd hrana la dispoziție, pe lîngă sălaș se mai cresc porci, păsări, stupi, întreținîndu-se totodată și cîte o mică grădină de zarzavaturi și legume, îngrădită special pentru a fi ferită de stricăciunile animalelor.

În acest fel sălașul dublează gospodăria din sat, funcția lui economică fiind mult mai importantă, căpătînd chiar caracterul unei locuințe semi-permanente deoarece, în perioada muncilor agricole, toată familia locuiește la sălaș, iar toamna, tîrziu, după ce se strînge toată recolta și se adună vitele de la celelalte șuri, rămîn la sălaș, cu schimbul, bărbații din familie, în special bătrînii.

Intensificarea pătrunderii relațiilor capitaliste în satele bănățene în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea a avut repercusiuni nu numai asupra vieții economice — tot mai multe produse agricole luînd calea piețelor din Reșița și Caransebeș — ci și asupra culturii materiale populare în ansamblu.

Sălașul, în diferitele forme pe care le-a avut, s-a resimțit puternic de consecințele acestor transformări, dată fiind legătura sa directă cu noua economie. Pe lîngă extinderea acestei gospodării anexe, în funcție de cerințele pieței, profilul său economic s-a modificat, punîndu-se accentul tot mai mult pe pomicultură și cultura plantelor leguminoase, necesare aprovizionării orașelor. Economia capitalistă a făcut ca într-o perioadă relativ scurtă de aproximativ cincizeci de ani sălașul să-și schimbe înfățișarea, construcțiile cu caracter temporar suferind multiple modificări, accentuîndu-se tot mai mult caracterul de locuință semipermanentă, iar în anumite condiții chiar de locuință permanentă. Dacă la începutul secolului al XX-lea ridicarea la sălaș a unei colibe din bîrne era un semn de bunăstare a proprietarului respectiv, la mijlocul secolului, locul acestora este luat de tipuri noi de adăposturi din cărămidă, pentru creșterea rațională a animalelor.

În zilele noastre, prin transformarea socialistă a agriculturii, s-au produs schimbări radicale în viața economică a satului bănățean. Aceste schimbări au avut ca urmare și părăsirea sălașelor. Cele cîteva sălașe care au mai rămas sînt folosite ca adăposturi pentru păcurari sau pentru țăranii care-și păzesc vitele ce le au în proprietate personală.

Prin dispariția bazei economice ce le-a generat, s-a produs fenomenul de « spargere a sălașelor ».

Deoarece adăposturile temporare din cuprinsul sălașelor din zona cercetată reprezintă forme azi dispărute, dar care au fost specifice teritoriului României, credem că nu trebuie să lipsească din muzeele etnografice în aer liber românești. Am insistat cu detalii asupra tehnicii de construcție a colibelor rotunde, deoarece sînt mai puțin cunoscute în literatura de specialitate. În al doilea rînd, sălașul ca formă de gospodărie în care se practică un complex întreg de ocupații nu trebuie să lipsească din tematica cercetărilor cu caracter muzeistic, întrucît el reprezintă o formă de gospodărie cu o largă răspîndire în trecut, în regiunile deluroase și muntoase ale țării noastre.

---

[4] Aceste construcții se întîlnesc în toate regiunile țării: Banat, Transilvania, Moldova, Muntenia și Dobrogea. Vezi: P. Petrescu: *Les constructions circulaires des paysans roumains*, în « VI-e Congrès International des Sciences Anthropologiques et Ethnologiques » Paris, 1960, tome II — Ethnologie (premier volume), p. 607—710.

[5] Romulus Vuia — *Satul românesc din Transilvania și Banat*, în « Studii și cercetări de etnografie și folclor » nr. 1, 1945, p. 32.

https://biblioteca-digitala.ro

CÎTE CEVA DESPRE MUZEELE DE ȘTIINȚELE NATURII, ACVARIILE ȘI GRĂDINILE ZOOLOGICE ALE GERMANIEI FEDERALE

Dr. DOCENT MIHAI BĂCESCU

Fiind invitat în Republica Federală Germană pentru o vizită de studii, am putut cunoaște nemijlocit muzeele și vivariile din Frankfurt, Hamburg și Kiel.

Peste tot am putut constata nu numai o veche tradiție muzeologică, pornită din inițiative particulare, ci și un avînt nou, nebănuit, al instituțiilor muzeale de tot soiul, preluate și organizate majoritatea de către stat — fie că sînt întreținute din bugetele statelor federale, fie că sînt subvenționate direct din bugetul republican — sau chiar de ambele.

Astfel în Frankfurt pe Main — vechi centru naturalistic german — *Societatea Senckenbergiană*, fundată în 1817 la apelul lui W. Goethe, în care geniul poetic a fost fecund combinat cu spiritul de biolog filozof, a inaugurat în 1821 *Museum Senckenbergianum*. Societatea și Muzeul — devenit între timp un important centru de cercetări biologice — cu o instituție proprie de cercetări geologice și biologice marine — așa-numitul « Senckenberg la mare » de la Wilhelmshaven, vor sărbători deci, în 1967, 150 de ani de existență. În vederea acestui eveniment, întreg parterul muzeului a fost închis din 1955 pentru vizitatori spre a fi radical — și revoluționar aș zice — transformat în ce privește expunerea paleontologică, într-o prezentare mai veridică a bogatei colecții de fosile strînse acolo.

Directorul muzeului, prof. W. Schäfer, specialist în paleontologie, ne-a arătat fazele de lucru în care se afla această transformare și felul cum a înțeles d-sa să așeze marile reptile, *Triceratops*, *Brontosaurus*, sau pești, așa ca să răspundă cît mai bine condițiilor trecute de viață.

Muzeul are și o secție de diorame, dar mai ales exponate în vitrine; ultimele urmează a fi reduse cît mai mult în planul de perspectivă.

Mai importante sînt însă colecțiile științifice ale Muzeului Senckenbergian: cam 1500 specii de pești în peste 50 000 exemplare, o vestită colecție de păsări, mai ales din America de sud, cea mai bogată colecție de schelete de pești și crocodili din lume, una din cele mai bogate colecții de scoici și melci existente.

Prin activitatea diverșilor directori — de la prof. R. Rüppel pînă la prof. Mertens — și prin instalarea muzeului în 1907 în localul nou, unde se află și astăzi, « *Das Senckenberg* » a devenit nu numai cel mai de seamă muzeu public din R.F.G., dar și unul din principalele institute germane de cercetări, mai ales pentru morfologia comparată și funcțională a animalelor actuale și fosile.

Interesant este modul de preparare a scheletelor: acțiunea este lăsată pe seama gîndacilor *Dermestes*, cunoscuți ca mari dușmani ai muzeelor; animalele ucise sînt depuse într-o cameră întunecoasă, ermetic închisă, unde se fac culturi de două-trei specii de astfel de gîndăcei, ale căror larve curăță, doar în 2—3 zile, tot ce-i carne și piele pe ele. E curios să vezi cum se poate transforma în auxiliar de cercetare una din insectele cele mai periculoase pentru colecțiile zoologice.

Dar Frankfurtul este vestit nu numai prin acest muzeu, ci și prin grădina sa zoologică — printre cele mai de seamă din Europa — sau prin modernul său *Exotarium*.

Grădina zoologică are întregi secții reorganizate recent; păsările tropicale (pasărea paradisului, tucanii etc.) sînt lăsate libere într-o imensă sală — seră de 20/30 m și 10 m înălțime sau în « diorame vii » foarte încăpătoare; în acestea se pot vedea raritățI zoologice ca: *Galago*, *Callimico goelli*, *Tarsius*, *Setonix*, *Scotopelia*, *Tupaia*, *Lemur*, familii de *Okapi*, ultimele reproducîndu-se acolo etc.

În *Exotarium* — copil-minune recent (1957) al acvariului deschis acolo încă din 1859 și distrus de bombe în 1944 — se pot vedea, în condiții optime de temperatură și umiditate, de calitate a aerului și a apei, a substratului și a vegetației, animalele ce se întîlnesc numai excepțional în alte vivarii. Astfel, 5 specii de pinguini, printre care *Aptenodytes forsteri*, se sbenguiesc întocmai ca pe ghețurile antarctice — unde i-a fotografiat, la sfîrșitul veacului trecut, Emil Racoviță — într-un bazin de 12 m lărgime cu apă de 8°C, închis cu duble cristale într-un spațiu de peste 50 m³, cu

https://biblioteca-digitala.ro

blocuri și țurțuri de gheață; temperatura joasă a aerului și apei este asigurată de 2 agregate speciale de răcire. Într-un acvariu se agită pești-electrici *(Electrophorus)*, ce fac să varieze, la fiece mișcare a lor, luminile unui indicator electric și acul unui ampermetru, demonstrînd privitorilor puterea descărcărilor acestor pile vii, ce pot trînti un cal (650 volți, 3 amperi).

Într-o imensă dioramă, al cărui fundal arată cerul, se reprezintă un gălăgios torent japonez, cu plante și păsări caracteristice locului, care se varsă într-un bazin unde pare a se simți « ca acasă » o imensă salamandră japoneză (de 1,20 m lungime și 40 kg greutate). Crocodilii, șerpii veninoși sau cei giganți ai tropicelor, *Tuatara* — vestita șopîrlă relictă Neozeelandeză; împodobita lume a peștilor coralieri etc., pot fi și ei admirați în acest *Exotarium*. Acvariul are un rezervor de apă dulce de peste 1 200 000 litri și altul de apă marină, cu moderne pompe de aerisit și instalații de purificare pe bază de ozon.

Instructivă a fost vizita la *Tropicarium* Frankfurt, al dr. H. Schmidt, mare casă de comerț cu pești, plante și alte vietăți de acvarii. Aici se păstrează vii pînă și corali (cîteva specii) și numeroși pești tropicali de apă dulce ori marină.

Am vizitat apoi, la Hamburg, grădina zoologică a lui Karl Hagenbek, vestită în lumea întreagă încă de la sfîrșitul veacului trecut. Păstrată ca întreprindere particulară nu mai poate face față cum trebuie, așa încît a rămas astăzi în urma altor grădini zoologice germane. Totuși se pot vedea în ea multe animale rare: sirena *(Manatus)*, uriașul *Ursus middendorfi* din Alaska — ce poate ajunge, la 20 ani, la 1000 kg, *Ailurus fulgens*, *Equus hemionus* (măgar-sălbatic), *Hapale Jachus*, peștele uriaș *Promicrops* (pe spatele căruia se freacă mereu un pește ventuză, *Echeneis naucrates*), tigri tibetani — siberieni, lutra uriașă a Braziliei *(Pteronura)*, vestitul rinocer unicorn cu pui născuți acolo, totul aranjat într-un parc frumos, în care zboară mii de mierle, ce la noi se văd numai în păduri.

În Altona, oraș care a aparținut Prusiei, dar astăzi înglobat la orașul Hamburg, este un important muzeu etnografic, în care — sub acoperiș (nu în aer liber ca la noi) — sînt montate case tipice Schleswig — Holstein-ului, regiuni din nordul

În fața intrării în Grădina zoologică Hagenbeck din Hamburg

Canguri

Pinguini regali (Aptenodytes patagonica) *din Antarctica*

Grup de flamingi, odihnindu-se

Bizoni americani

Lebăda-cu gît-negru (Cygnus nigricollis) *din America de Sud*

Germaniei ș.a. Deosebit de interesantă este acolo o secție a muzeului mării, cu modele de nave, instalații de pescuit și unelte de pescuit la lucru în vitrine unde, pe o mare artificială (de sticlă) se văd tipurile de nave pescărești, iar în mare, pe fundul ei, felul cum lucrează fiecare instrument.

Dacă un muzeu public de zoologie este ca și inexistent în Hamburg, în schimb Muzeul (și Institutul de zoologie), condus de prof. Kurt Kosswig, are colecții științifice de neprețuit. Deosebit de bogată este secția de pești. În aceasta se remarcă o colecție bogată în tipuri, a lui Godefroy (hughenot bogat, fugit din Franța în timpul persecuțiilor religioase), din Australia, Africa (lacurile Nyassa, Victoria) și America de Sud. Impresionați sînt peștii străvechi *(Polypterus, Ceratodus)*, pești abisali și un imens *Ceratoid* de 1 m lungime prins la 500 m adîncime în apele Groenlandei și montat într-un acvariu cu spirt. Colecțiile au scăpat de bombardament, fiind adăpostite într-o galerie părăsită de metrou, dar au avut de suferit, borcanele fiind golite de alcool, după cum burdufurile de mamifere umplute cu tutun au rămas, în timpul războiului, fără acest dezinfectant important.

O altă colecție de invidiat este cea de reptile, între care se remarcă numeroase piei de șerpi uriași și de cobre din Angola. La fel colecția de insecte și atelierul special de confecționare a modelelor mărite ale măruntelor insecte primitive (din material plastic, din lemn, din ceară etc.).

Secția de acvarii de studii, cu peste 100 bazine, cu pești exotici, hrăniți cu artemii și tubificide, este remarcabilă.

★

Muzeul din Kiel este un muzeu de tip vechi, neevoluat de la forma pe care a avut-o acum 100 ani și în care au rămas multe piese de pe vremea lui Moebius, marele ecolog marin, fost director, autorul noțiunii de biocenoză (1871). Muzeul practic vorbind ocupă o singură uriașă sală centrală în Institutul zoologic de astăzi, în mijlocul căreia tronează, chiar sub imensul luminator, un craniu de balenă mare, iar dedesubt atîrnă un schelet întreg de balenă, nu mult mai mare ca cel din Muzeul Antipa. Sub ele, la nivelul etajului, sînt plasate diverse mamifere de pe glob, iar pe laturi

https://biblioteca-digitala.ro

sînt înşirate, alternînd, importante piese de etnografie exotică, alături de schelete fosile şi animale împăiate.

În schimb colecţiile ştiinţifice ale muzeului din Kiel sînt foarte importante, mai ales colecţiile de faună marină, printre care cele ale vestitei «*Expediţii planctonice germane*» (1908).

În Hamburg sînt 2 mari grădini botanice: una mai populară *Planten und Blomen* (nume păstrat după o veche pronunţie locală), şi grădina botanică propriu-zisă, situată aproape de micul lac Alster din mijlocul oraşului; prima este un parc foarte frecventat, unde sînt şi locuri de amuzament pentru copii, ca în parcurile noastre de cultură.

O trăsătură aparte a acestor complexe institute muzeale, unde colectarea prin expediţii proprii se îmbină cu observaţiile de laborator, este serioasa activitate de cercetare ştiinţifică ce se desfăşoară în ele.

Expediţiile de colectare de animale vii sau pentru muzeu sînt de mult în tradiţia institutelor respective: expediţii terestre în toate continentele, expediţii marine pe toate oceanele lumii. Numai aşa se explică excepţionala bogăţie a colecţiilor

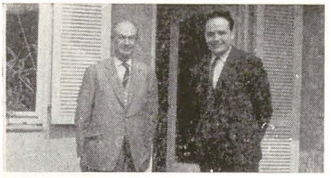

Prof. A. Remane (în stînga) şi dr. W. Noodt

Institutul de zoologie din Hamburg.

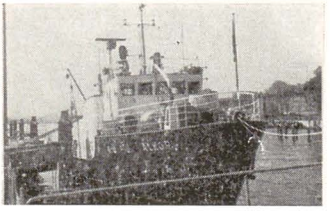

«Alkor», nouă navă de cercetări a Institutului de cercetări oceanografice din Kiel

ştiinţifice, care se remarcă la toate muzeele vizitate, varietatea şi mulţimea animalelor rare din grădinile zoologice şi vivariile de acolo.

Pasiunea de a colecţiona piese de muzeu este foarte răspîndită şi mulţi cercetători au casele transformate în adevărate miniaturi de muzee.

În case şi laboratoare nu lipsesc instalaţii de acvarii: centre speciale le alimentează cu animale şi aparate de aerisit şi curăţat apa. Se experimentează acvarii de material plastic, care nu cer curăţire de alge decît o dată la 3 luni, în timp ce pereţii de sticlă obişnuiţi se înverzesc în cîteva zile.

Muzeele — aproape toate numite şi institute zoologice — au staţiuni proprii de cercetare şi legături strînse cu grădinile zoologice şi vivariile centrelor respective, toate acestea fiind foarte preţuite de public. Broşurile de popularizarea lumii animale şi mai ales cele privind creşterea animalelor de acvarii se găsesc cu zecile în toate centrele.

Statul acordă o deosebită atenţie muzeelor, mai ales celor ce se ocupă direct şi de cercetările marine, deosebit de preţuite în Republica Federală Germană.

CU ISTORICUL DE ARTĂ LOUIS HAUTECOEUR DESPRE MUZEELE NOASTRE

BARBU BREZEANU

În primele zile ale lunii mai, Academia Republicii Socialiste România a avut un oaspete de seamă în persoana venerabilului profesor Louis Hautecœur, membru al Institutului Franţei, fost consilier de stat etc. Domnia sa, care a fost directorul muzeelor Louvre, Luxemburg, şi pînă în 1940 al Muzeului de artă modernă din Paris, posedă şi în domeniul muzeografiei o vastă experienţă.

După ce a ţinut trei prelegeri la Academia Republicii Socialiste România, la Uniunea Artiştilor Plastici şi Uniunea Arhitecţilor din Republica Socialistă România şi a vizitat principalele instituţii culturale din capitală, am căutat să culegem cîteva impresii de la profesorul Hautecœur: «*Muzeul dumneavoastră de artă este admirabil atît prin selecţia, cît şi prin felul cum sînt prezentate operele.***

Am văzut cu interes clasicii artei plastice române, care în ciuda interferenţelor occidentale, au ştiut să-şi păstreze specificul... Dar, am apreciat cu deosebire lucrările lui Gheorghe Petraşcu, Theodor Pallady şi Jean Al. Steriadi; aceasta cu atît mai mult cu cît l-am cunoscut pe Pallady, iar de la Steriadi am şi amintirea unui desen: propria mea caricatură.

M-au impresionat şi operele lui Constantin Brâncuşi, de o mare sinceritate. Ştiţi că la Muzeul de artă modernă din Paris a fost reconstituit cu fidelitate atelierul sculptorului a cărui influenţă asupra artei contemporane a fost şi rămîne puternică.

Dar să revenim la Bucureşti: Muzeul dumneavoastră de artă constituie o imagine cuprinzătoare a picturii, a graficei şi sculpturii româneşti, fericit completate, am îndrăzni a spune, cu două anexe: Muzeul Zambaccian, pentru arta modernă, şi Palatul Mogoşoaia, pentru perioada brîncovenească. Şi, ca să găsesc şi o pată în soare — cred că eclerajul acestor două imobile — iniţial destinate a fi locuinţe particulare — ar putea să se bucure de o mai avantajoasă punere în valoare, de luminozitatea admirabilă pe care am aflat-o într-unul din cele mai frumoase muzee din Europa care este cel din Bucureşti» — **şi-a încheiat profesorul Louis Hautecœur aprecierile.**

https://biblioteca-digitala.ro

COMPLETAREA COLECȚIEI OOLOGICE DOBAY

TOMA BÉCZY

Încă din 1963 am fost informați că la Tîrnăveni (Regiunea Mureș-Autonomă Maghiară) mai există un mic rest din vestita colecție oologică Dobay, cumpărată de muzeul nostru în 1960 (Revista Muzeelor nr. 2/1964). În urma examinării, efectuată de noi la fața locului în ultimele zile ale anului 1963, s-a dovedit că vechiul dulap existent la Liceul nr. 2 din Tîrnăveni conține într-adevăr material din colecția Dobay, păstrat însă în condiții necorespunzătoare. Cu sprijinul Consiliului muzeelor am reușit să preluăm și această colecție în vara anului 1965.

Analizînd acest material oologic putem arăta următoarele: colecția este compusă din 1 305 exemplare de ouă reprezentînd 84 specii. Aproximativ 75% din acest stoc s-a putut folosi pentru colecția științifică, iar restul de 25% s-a plasat în colecția de ouă care conține materiale insuficient datate.

Din punct de vedere sistematic colecția se prezintă astfel:

Ordin	familia	nr. de specii	nr. de ponte	nr. de exemplare
FALCONIFORMES	Accipitridae	12	78	167
	Falconidae	4	8	15
STRIGIFORMES	Strigidae	5	27	87
CORACIIFORMES	Meropidae	1	1	7
	Upupidae	1	1	5
PASSERIFORMES	Alaudidae	2	2	6
	Hirundinidae	3	6	24
	Corvidae	4	11	40
	Paridae	3	9	74
	Turdidae	8	31	151
	Sylviidae	10	32	137
	Muscicapidae	2	6	26
	Motacillidae	4	16	70
	Laniidae	1	3	15
	Icteridae	1	1	4
	Passeridae	2	5	21
	Fringillidae	12	31	133
		75	268	982

Cea mai valoroasă parte a colecției o constituie ouăle de păsări răpitoare (78 ponte) care reprezintă speciile: uliul găinilor *(Accipiter gentilis)*, acvila pitică *(Hieraaetus pennatus)*, acvila țipătoare mică *(Aquila pomarina)*, uliul de trestie *(Circus aeruginosus)*, și șorecarul comun *(Buteo buteo)* colectate aproape în întregime (89%) în Transilvania.

Dintre răpitoarele care cuibăresc în alte țări putem cita speciile: *Buteo lagopus* (Suedia), *Buteo buteo vulpinus* (U.R.S.S.), *Haliastur indus* (Assam) și *Neophron percnopterus ginginianus* (India).

În cadrul ordinului Strigiformes, cea mai bogat reprezentată este specia *Asio otus* — 14 ponte — colectate toate din regiunile Mureș-Autonomă Maghiară și Crișana.

La Coraciiformes genul *Merops* s-a îmbogățit cu o nouă specie din India: *Merops viridis*, totalizînd acum 5 specii din acest gen.

Cum este firesc, ordinul Passeriformes este cel mai bogat reprezentat alcătuind 56,7% din toată colecția. Acest ordin se caracterizează, pe de o parte, prin numărul mare al speciilor (52 specii), iar, pe de altă parte prin variabilitatea de culori extrem de mare, de exemplu, în cadrul speciilor *Sylvia communis* și *Anthus trivialis*. După Rey oul speciei *Anthus trivialis* prezintă cea mai mare variabilitate în Europa, după cuc. Majoritatea Passeriformelor au fost colectate în Transilvania. Așa sînt speciile genurilor: *Luscinia, Saxicola, Erithacus, Acrocephalus, Sylvia, Muscicapa, Anthus, Motacilla, Carduelis* și *Emberiza*.

Din străinătate putem înșira cîteva rarități mai interesante: *Galerida superflua* (Tunisia), *Corvus splendens* (India), *Luscinia s. svecica* (Suedia), *Icterus bullocki* (Mexic), *Carduelis flammea cabaret* (Scoția) și *Melospiza fasciata* (S.U.A.).

Dacă analizăm situația colecției Dobay, reiese că ea s-a îmbogățit în total cu 7 specii: 5 specii pentru Europa și cîte o specie pentru Asia și America. Situația actuală este următoarea:

Continentul	Nr. speciilor	Nr. pontelor	Nr. ouălor
Europa	358	1 998	8 323
America	165	302	958
Asia	79	100	304
Africa	35	41	116
Australia	17	19	51
	654	2 460	9 752

Din țara noastră avem în prezent ponte de la încă 4 specii, care pînă în prezent au fost reprezentate numai prin ponte de proveniență străină, după cum urmează: *Locustella naevia, Muscicapa albicollis, Muscicapa striata, Emberiza hortulana*.

În concluzie:

1. Materialul de mai sus face parte integrantă din colecția oologică Dobay, fapt ce se poate dovedi prin fișele originale ale colecționarului ce se află în posesia noastră.
2. În afară de materialul nou inclus în colecția de bază, numeroase exemplare de ouă au servit la completarea unor ponte existente la Oradea.
3. Acest material reprezintă un document valoros privind avifauna de păsări răpitoare și cîntătoare de la sfîrșitul secolului trecut din Transilvania.

https://biblioteca-digitala.ro

O EXPOZIȚIE DE CERAMICĂ POPULARĂ ROMÂNEASCĂ

MARTIN TARISZNYAS

Continuînd seria de expoziții consacrate unor importante evenimente istorice sau domenii ale culturii și artei poporului nostru, la Muzeul raional din Gheorghieni s-a deschis o nouă expoziție temporară avînd ca temă *Ceramica populară din Republica Socialistă România*.

Organizată în colaborare cu Muzeul de artă populară al Republicii Socialiste România, expoziția oglindește, printr-o suită de piese reprezentative, diversitatea formelor și frumusețea decorativă a ceramicii populare românești, ale cărei tradiții milenare pe teritoriul patriei noastre au fost menținute și mereu îmbogățite pînă în zilele noastre.

În patru săli sînt prezentate vizitatorilor atît uneltele olarilor cît și produsele ceramice din cele mai importante centre: vase negre din Marginea — Rădăuți, în a căror tehnică și decor pot fi recunoscute tradiții dacice, oale din Săcel — Maramureș, ceramica nesmălțuită din cîteva centre bihorene și din regiunea Argeș etc. Ceramica smălțuită este ilustrată printr-o serie de produse din Rădăuți, Vama (Țara Oașului), Făgăraș, Valea Bîrgăului, Hurezu și Oboga.

Pentru a înlesni cunoașterea și înțelegerea materialului, pe parcursul expoziției sînt prezentate hărți, texte explicative, ethichete.

MUZEE ÎN AER LIBER DIN S.U.A.

VALENTINA BUȘILĂ

În 1773 s-a deschis la Charleston (Carolina de sud) primul muzeu public american ale cărui exponate oglindeau istoria tinerei țări. Datorită interesului deosebit și prețuirii de care s-au bucurat primele muzee în S.U.A., numărul lor a crescut considerabil ajungînd în zilele noastre să depășească 2 500.

Ocupîndu-se de reorganizarea științifică a muzeelor, de dotarea cu personal specializat, de modul de expunere și arhitectura adecvată, în vederea scopului principal — educarea publicului — Asociația americană a muzeelor a elaborat în 1962 o definiție corespunzătoare:

« *Cuvîntul* muzeu *înseamnă și trebuie să însemne o instituție permanentă (neexistînd doar pentru organizarea de expoziții temporare), (...) deschisă publicului și administrată în folosul acestuia, cu scopul de a salva, conserva, studia, interpreta și mai cu seamă de a organiza și expune pentru instruirea și delectarea publicului obiecte și materiale de valoare educativă și culturală, cuprinzînd materiale artistice, de științele naturii, istorice și tehnice. Muzeele astfel definite vor cuprinde grădini botanice, parcuri zoologice, acvarii, planetarii, societăți istorice, case și așezări istorice, care corespund cerințelor exprimate mai sus* ».

Alături de celelalte categorii de muzee, în America se întîlnesc foarte multe muzee în aer liber, dintre care unele utilizează și expunerea pavilionară. De obicei, în clădiri ce prezintă interes din punct de vedere istoric sau arhitectonic, sînt expuse colecții de obiecte din aceeași epocă sau aparținînd unor epoci și genuri diferite. În afară de mici muzee formate din una sau două locuințe și o biserică sau o școală (ca de pildă centrul Fairgrounds, Austin, Minnesota), sau din vechi ateliere meșteșugărești, întreprinderi modeste ilustrînd începuturile moderne (turnătoria Saugus, Massachusetts), cele mai importante muzee americane în aer liber reprezintă reconstruiri de sate și orașe din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea. Prezentarea lor formează obiectul rîndurilor de mai jos.

Indian City U.S.A. — Așezarea indiană din Statele Unite ale Americii

În Oklahoma la Anadarko se află unicul muzeu în aer liber consacrat reprezentării autentice a vieții și culturii indienilor americani.

Din inițiativa și sub îndrumarea Catedrei de antropologie și a Muzeului Stovall de la Universitatea din Oklahoma, s-au reconstruit aici șapte sate aparținînd triburilor din regiunea de cîmpie a Statelor Unite (Caddo, Comanche, Pawnee etc.). La intrarea în muzeu sînt expuse, într-un pavilion, obiecte de artă populară indiană și texte explicative.

Muzeul este deosebit de valoros, atît pentru marele public, cît și pentru specialiști, deoarece prezintă cele mai variate aspecte ale culturii materiale și spirituale indiene. În timpul vizitării au loc reprezentații de dansuri populare.

Old Sturbridge Village (Massachusetts) — Vechiul sat Sturbridge

Vechiul sat Sturbridge reprezintă o încercare de a reconstitui sub forma unui muzeu în aer liber o așezare de pionieri (primii coloniști) americani din sec. al XVIII-lea în Noua Anglie (New England).

Întemeietorii muzeului sînt frații Albert și J. Cheney Wells, care în

https://biblioteca-digitala.ro

1940 s-au hotărît să creeze un cadru potrivit pentru colecţia lor de mobilier, ceramică, sticlărie, unelte etc. produse în atelierele locale sau folosite în gospodării, în primele timpuri ale colonizării Americii. În acest scop au ales un teren potrivit pentru o aşezare de colonişti, pe marginea unui riu înconjurat de dealuri şi păduri, cu terenuri arabile şi păşuni, totalizînd o suprafaţă de 100 ha. Satul propriu-zis constă din 30 de clădiri străvechi, transportate aici din împrejurimi, care reprezintă locuinţe, o biserică, ateliere meşteşugăreşti — o fierărie, un gater, o moară, — precum şi o cîrciumă şi un magazin universal.

Astfel s-a reconstituit un sat caracteristic pentru epoca premergătoare dezvoltării marii industrii americane, o comunitate agricolă care în cadrul economiei de tip închis îşi producea singură tot ce îi era necesar.

Pentru a oferi vizitatorului o imagine cît mai completă a vieţii strămoşilor, oameni îmbrăcaţi în costume de epocă se îndeletnicesc, în cuprinsul satului-muzeu, cu diferite ocupaţii, azi dispărute sau mecanizate.

Pioneer Village (Minden, Nebraska) — Satul Pionierilor.

Pioneer Village a fost creat în 1953 de către industriaşul Harold Warp cu scopul de a ilustra modul de viaţă al primilor colonişti şi progresele realizate de atunci în diferite domenii.

Pe un teren de 10 ha, s-au transferat 20 de clădiri, din care unele — autentice — au fost aduse din împrejurimi. Pe lîngă prima biserică construită în Minden la sfîrşitul sec. al XVIII-lea, o şcoală de ţară cu o singură încăpere, o gară din sec. al XIX-lea şi locuinţe, se mai pot vizita — reconstruite într-o vastă clădire — un cabinet medical, o frizerie, o cizmărie, atelierele unui ţesător şi al unui fabricant de jucării, o fierărie, precum şi cinci interioare de bucătării datînd între 1830 şi 1930. Alte clădiri sînt amenajate în vederea expunerii celor peste 30 000 de obiecte ilustrînd dezvoltarea utilajului agricol. Muzeul are cea mai mare colecţie de tipuri vechi de tractoare din lume, ca şi vechi automobile şi avioane, o locomotivă cu aburi din 1889, echipament de pompieri acţionat manual, cu cai, cu aburi sau cu motoare cu benzină etc. Unele exponate pot fi puse în funcţiune în faţa publicului prin apăsarea pe un buton.

Greenfield Village (Dearborn, Michigan) — Satul Greenfield

Urmărind să ilustreze istoria Americii aşa cum e « *scrisă în lucrurile pe care mîinile locuitorilor săi le-au făcut şi folosit* », Henry Ford a întemeiat în 1930 cel mai mare muzeu în aer liber, ca suprafaţă, din S.U.A. şi unul din cele mai importante.

Cele 100 de clădiri din sec. al XVII-lea, XVIII-lea şi XIX-lea se întind pe mai mult de 130 ha. O stradă întreagă e ocupată de ateliere în care lucrează meşteşugari în stilul tradiţional. Aici pot fi văzute ateliere de fierărie, olărie, dogărie (datînd din 1785), rotărit, un darac. Lîngă acestea se află şi o moară din 1830 ca şi prima filatură de mătase din America, deschisă în 1810. Celelalte clădiri au fie un caracter comemorativ, ilustrînd unele evenimente din viaţa lui Ford sau a unor americani iluştri, fie prezintă importanţă datorită vechimii lor: mica fermă în care s-a născut Ford în 1863, laboratoarele lui Edison, tribunalul în care a pledat Lincoln ca tînăr avocat, o casă din 1652 în care trăia împuternicitul cu strîngerea taxelor vamale al lui Carol al II-lea, o casă din Massachusetts de la începutul sec. al XVII-lea, locuinţa unui căpitan de marină de la jumătatea sec. al XVIII-lea.

Alături de expoziţia în aer liber se află muzeul Henry Ford, format din trei pavilioane: în primul pe *Strada atelierelor* se pot vedea interioare de farmacii, o frizerie, ateliere de armurier, lăcătuş, fabricant de viori, de jucării, un magazin de mode, *Galeria* de arte decorative — cel de al doilea pavilion — prezintă mobilă americană şi diferite accesorii ornamentale din ultimele trei secole iar, *Pavilionul artelor mecanice* ilustrează mai multe domenii: transportul — vehicule trase de cai, biciclete, automobile, avioane, locomotive — agricultura — evoluţia utilajului agricol — electricitatea — motoare, telefon, telegraf, radio, televiziune.

Ford acorda o mare importanţă exponatelor tehnice deoarece « *orice mecanism sau orice altă piesă lucrată este aidoma unei cărţi, dacă poţi s-o citeşti* ».

Colonial Williamsburg (Virginia)

Muzeul orăşenesc în aer liber *Colonial Williamsburg* prezintă vizitatorilor imaginea vechiului oraş Williamsburg, cel mai important centru politic şi cultural al Virginiei în sec. a XVIII-lea.

Pentru a fi posibilă această realizare, din oraşul modern nu s-au păstrat decît 100 de case iar restul au fost mutate sau dărîmate. Pe terenul rămas liber s-au construit clădiri publice, biserici, locuinţe înconjurate de grădini mari, prăvălii, ateliere a căror funcţiune este aproape identică cu cea din trecut.

Iniţiatorul şi realizatorul acestui îndrăzneţ proiect a fost reverendul William A. R. Godwin, susţinut băneşte de John D. Rockfeller. Scopul urmărit a fost acela de « *a restaura Williamsburg-ul, pe cît posibil aşa cum era în vremurile vechi coloniale, pentru a-l face să devină un mare centru de studii şi inspiraţie istorică* ». Numeroşi istorici, arhitecţi, artişti au lucrat la realizarea muzeului, studiind planurile vechiului oraş, sistemul de construcţie utilizat în sec. al XVIII-lea, costumele şi modul de viaţă. Principiul autenticităţii a stat la baza tuturor reconstrucţiilor.

Pentru a « reînvia » oraşul-muzeu şi a-i da o culoare locală, pe străzi se plimbă supraveghetori şi ghizi îmbrăcaţi în costume de epocă, miliţia defilează în sunetele fanfarei din piaţă, în ateliere lucrează meşteşugari, iar în cîrciuma din centru se servesc mîncăruri coloniale.

Dacă nu toţi specialiştii au aprobat această metodă de a reconstrui trecutul, totuşi exemplul acestui prim muzeu orăşenesc din America — întemeiat în 1928 — a dat roade, fiind urmat de numeroase restaurări şi rezervaţii istorice autentice.

Old Deerfield (Massachusetts) — vechiul Deerfield

Spre deosebire de *Colonial Williamsburg*, *Old Deerfield* nu este o reconstituire a unui oraş colonial ci o rezervaţie autentică.

Oraşul Deerfield a fost întemeiat în 1669, distrus în cea mai mare parte de indieni în 1704 şi refăcut în sec. al XVIII-lea. Din vechiul oraş, muzeul nu a păstrat decît strada principală cu 54 de case. Cea mai veche construcţie este casa Frary, anterioară atacului indian din 1704. În cele şase case deschise publicului (restul clădirilor sînt locuite în cadrul rezervaţiei) se prezintă colecţii de mobilă, ceramică, textile, mijloace de iluminat, din primele timpuri ale colonizării Americii.

Pentru a nu dăuna caracterului absolut original al oraşului, nu s-a permis construirea de hoteluri pentru turişti în imediata apropiere a muzeului şi nici utilizarea unor mijloace de popularizare moderne (reclame, afişe, etc).

https://biblioteca-digitala.ro

MUZEELE DIN EREVAN

Muzeul Matenadaran din Erevan conservă peste 10 000 manuscrise străvechi, unice şi circa 100 000 documente de arhivă. Nici o ramură a ştiinţelor care a interesat în trecut umanitatea nu lipseşte dintre manuscrisele muzeului. Lucrările constituie o bogată documentaţie referitoare la diversele domenii de cultură care s-au dezvoltat pe teritoriul Armeniei, ca şi la alte popoare.

Se găsesc aici opere de autori antici traduse în limba armeană în secolul V—VI e.n. Dintre acestea semnalăm operele lui Aristot, Philon, Zenon, Eusebiu din Cesarea şi ale altor învăţaţi.

Multe manuscrise originale s-au pierdut neconservîndu-se de-a lungul veacurilor decît prin aceste traduceri în vechea limbă armeană. Astfel ele au rămas documente de preţ ale culturii universale. În Armenia, ţară străveche, se pot vedea şi astăzi opere de arhitectură antică care impresionează prin perfecţiunea lor.

Obiecte preţioase din toate domeniile se păstrează la Muzeul de istorie, în galeriile Muzeului de literatură şi artă din Erevan, ilustrînd cei 2 750 de ani de istorie ai capitalei Armeniei.

A,N.

Colecţiile muzeului Ermitaj din Leningrad şi Palatul armelor din Kremlin posedă remarcabile piese din chihlimbar. Aici se păstrează cîrja episcopală oferită în 1632 patriarhului Filaret din partea ţărilor baltice. Lucrată cu o deosebită măiestrie piesa este socotită o capodoperă de fineţe. Celebra « Cameră de ambră » din palatul Ecaterinei, de la Ţarskoe Selo, jefuită de ocupanţii hitlerişti, era o minune a secolului al XVIII-lea, unică în genul ei.

În zilele noastre chihlimbarul este larg utilizat pentru făurirea bijuteriilor de tot felul, a brăţărilor, colierelor, sculpturilor şi chiar în mozaicuri

Cel mai mare zăcămînt de « piatră a soarelui » se găseşte în Uniunea Sovietică, în regiunea Kaliningrad. O vizită în oraşul lantarny (Oraşul Ambrei) este o veritabilă încîntare. În universul fantastic din apropierea transparentelor galerii galbene, pictorii din oraşul Paleh, sculptorii de piatră din Ural, împreună cu artiştii locali şi-au cîştigat un binemeritat prestigiu. Muzeul manufacturilor posedă piese rare printre care o lustră imensă lucrată din chihlimbar natural.

A. N.

■ ■ ■

Într-un articol intitulat *Casa lui Vasari din Florenţa* (L'œil, mai 1966), Heikamp Detlef face o interesantă prezentare a imobilului aflat în Borgo Santa Croce, nu departe de biserica cu acelaşi nume.

Casa nu poartă nici o placă comemorativă în amintirea aceluia care a trăit şi lucrat aici un mare număr de ani, ca pictor oficial al lui Cosimo I de Medicis, autorul lucrării cercetate şi azi cu deosebit interes: *Vieţile celor mai de seamă pictori, sculptori şi arhitecţi*.

Casa aceasta strîmtă, înaltă de trei etaje, cu faţada lipsită de orice ornament, are ca majoritatea locuinţelor burgheze din Florenţa, o istorie. În 1548 ea se află în proprietatea lui Niccolo Spinelli, adversar al ducelui Cosimo I de Medicis. După abile intrigi, trădări, asasinate consumate între pereţii casei, ducele reuşeşte să-şi înlăture duşmanul, să-i confişte bunurile şi în anul 1561 Vasari ajunge proprietarul imobilului. În 1573 pictorul începe să lucreze la fresca ce-i va decora marea sală a locuinţei sale. Fresca reprezintă patru scene din viaţa pictorului Apelle. Genii înaripate întruchipează în mod alegoric poezia, muzica, sculptura, pictura, arhitectura. Pe friză şi pe plafon se pot vedea treisprezece portrete ale unor mari pictori din acea vreme.

Aceste fresce constituie, în ansamblul lor, un fel de enciclopedie a artelor care îmbrăţişează nu numai originile mitice ale artelor plastice ci şi principiile teoretice ale artei secolului al XVI-lea. Din momentul în care un personaj artistic şi-a făcut intrarea în tradiţia iconografică, anumite reprezentări vor fi legate de caracterul şi opera sa contribuind la compunerea unei imagini asupra lui. Anumite trăsături ale artiştilor celebri apar de altfel în vieţile sculptorilor şi pictorilor Greciei antice, repetîndu-se sub o formă identică sau în variante puţin importante în diversele biografii ale creatorilor din perioada Renaşterii.

Printre pictorii a căror personalitate a îmbrăcat un caracter legendar, Apelle a fost acela pe care secolul al XVI-lea l-a aşezat la cel mai înalt nivel. Vasari a consacrat frescele casei sale acestui artist, pe care ochii Renaşterii l-au văzut perfect.

Prima scenă începe pe peretele de est: un adolescent copiază conturul propriei sale siluete, proiectată de lumină în faţa sa. Vasari a prezentat astfel descoperirea picturii, considerînd pe Apelle drept creator al acestei arte. Pictorul stă cu spatele aplecat, absorbit de lucrul său şi această atitudine comunică privitorului sentimentul misterios al creaţiei artistice. Lîngă fresca ce-l reprezintă pe Apelle se poate vedea *Sculptura*, cea mai frumoasă dintre alegoriile prin care Vasari a personificat arta. Sculptînd, geniul înaripat eliberează un personaj bătrîn, prizonier al unui bloc de marmură. Opera se inspiră din grupul celor două figuri create de Michelangelo care reprezintă virtutea triumfînd asupra viciului, temă larg imitată în secolul al XVI-lea.

Pe peretele vestic Vasari a pictat tinere fete conduse de două genii pentru a servi de model lui Apelle. Pictorul va lua de la ele ceea ce au mai frumos în perfecţiunea corpului, pentru a reprezenta în lucrarea sa pe zeiţa Diana. Pliniu cel Bătrîn menţionează de altfel că această pînză a lui Apelle se situa mai presus de orice altă încercare asemănătoare. Aici iese în evidenţă unul din principiile clasicismului care preferă idealul, modelului viu, luînd de la acesta numai ceea ce îi convine în crearea unei imagini perfecte.

https://biblioteca-digitala.ro

Ultima frescă consacrată lui Apelle ilustrează o anecdotă celebră privitoare la raporturile dintre artist şi critic. Un cizmar atrage atenţia pictorului asupra unui defect găsit la sandala zeiţei Diana. Pictorul ascultă atent opinia emisă de pantofarul îngenuncheat în faţa tabloului. Alţi trei spectatori par să dea renumita replică: « *Cizmare, vezi-ţi de meseria ta!* ».

Apelle, gînditor, cu mîna stîngă la gură, capătă aici o semnificaţie simbolică. El pare a spune: — « *Pictura vorbeşte prin ea însăşi. Ea este o formă mută a poeziei* ».

■

Iniţiativa Muzeului regal de arte frumoase din Anvers prevede acordarea de vizite gratuite precedate de o expunere pe bază de proiecţii în culori. Expunerile tratează diverse subiecte referitoare la: primitivii flamanzi, secolul lui Rubens, Jean Van Eyck, expresionişti, Constant Permeke etc.

■

La Bruxelles a fost deschisă în cursul lunii februarie, la Galeria Robert Finck, o expoziţie deosebită. A fost expus un singur tablou dar un tablou de mare importanţă, *Cortegiul de nuntă*, pictat de către Pieter I. Breugel. Este singurul mare tablou al maestrului flamand care nu se află încă într-un muzeu. Tabloul a fost pictat la Bruxelles şi numără patru secole de cînd se află în casa pe care Buregel o locuia în strada Haute.

Oraşul Bruxelles a declarat drept monument istoric această casă modestă care va fi amenajată în muzeu breugelian.

■

Muzeul din Montpellier a primit de curînd o importantă donaţie: biblioteca Sabatier d'Espeyran care reuneşte cele mai frumoase cărţi ilustrate de francezi — de la Delacroix la Picasso.

În februarie anul curent aceste frumuseţi bibliofile au fost prezentate la Montpellier în cadrul unei expoziţii

■

Francis Spar semnează în revista *Connaissance des arts*, martie 1966, articolul *Art et Finance* referitor la muzeul Albi, cunoscut şi sub numele de Muzeul lui Toulouse-Lautrec. Renumitul pictor s-a născut la Albi în anul 1864. Pentru a admira cele patru sute de tablouri şi desene ale artistului, cincizeci de mii de vizitatori străbat în fiecare an vechiul palat al episcopilor şi arhiepiscopilor din Albi. Succesul muzeului creşte continuu odată cu gloria lui Toulouse-Lautrec.

În 1923, un an după ce tablourile oferite de contesa Alphonse de Toulouse-Lautrec, mama artistului, au fost instalate în trei săli, muzeul a înregistrat în statisticele sale două mii de vizitatori. În 1934 s-a decis deschiderea a încă treisprezece săli pentru expunerea operelor pictorului. Pînă atunci micul muzeu din Albi cuprindea tablouri heteroclite (între care şi un frumos Guardi) şi diferite obiecte arheologice locale. În 1938, noi săli, pînă atunci părăsite, au suferit preţioase restaurări. S-a emis ideea creării unei galerii de artă contemporană. Ca urmare, numeroşi artişti au făcut donaţii de lucrări muzeului.

În 1965, cînd s-a sărbătorit în lumea întreagă centenarul naşterii lui Toulouse-Lautrec, muzeul din Albi a trecut la punerea în practică a unor proiecte cum ar fi: amenajarea unor săli, încă închise, necesare montării unui ansamblu mai puţin cunoscut din colecţiile muzeului, dotarea muzeului cu echipament audio-vizual pentru iniţierea vizitatorilor, introducerea aerului condiţionat şi refacerea totală a instalaţiilor electrice.

■

Pînza *La Fornarina* semnată de Guilio Romani, elevul lui Rafael, se găseşte actualmente la Muzeul Puşkin din Moscova, după ce aproximativ o sută de ani tabloul a fost păstrat la Ermitaj. « Fata Brutarului », cu chipul ei frumos, cu ochii ei mari, este lucrată cu deosebită artă.

Un singur lucru punea pe gînduri pe specialişti. Corpul, care părea că respiră, era drapat somptuos, acoperit de o îmbrăcăminte nu tot atît de perfect executată ca restul tabloului. Bogăţia opacă a pliurilor masive nu corespundea cu armonia generală a contururilor. După ani de lucru, Pavel Korin, artist şi restaurator, a înlăturat vesmîntul, reconstituind concepţia iniţială a lui Guilio Romano. De asemenea, la radioscopie, s-a constatat că pînza a fost ruptă în mai multe bucăţi, reunite mai apoi.

https://biblioteca-digitala.ro

PROFESORUL, ARHEOLOGUL ŞI MUZEOGRAFUL ALEXANDRU BĂRCĂCILĂ LA 90 DE ANI DE VIAŢĂ

La 27 mai 1966, Academia Republicii Socialiste România, în colaborare cu Comitetul de Stat pentru Cultură şi Artă, au sărbătorit pe cel mai vîrstnic dintre arheologii şi muzeografii noştri, Alexandru Bărcăcilă, cu ocazia împlinirii vîrstei de 90 de ani.

Numele lui Alexandru Bărcăcilă este legat de realizări de seamă pe tărîmul arheologiei şi muzeografiei, cu atît mai valoroase, cu cît ele s-au înfăptuit în vremuri în care atît arheologia cît şi muzeografia păşeau pe un drum nu prea bătătorit.

Alexandru Bărcăcilă a venit în oraşul Turnu Severin în 1907 ca profesor de limbi clasice la Liceul Traian, unde a funcţionat pînă în anul 1938, dată la care a fost pensionat. Paralel cu activitatea de profesor, a îndeplinit în repetate rînduri şi funcţia de director al liceului, străduindu-se, alături de celelalte cadre didactice, să pregătească oameni de înaltă cultură, folositori propăşirii ştiinţei şi culturii patriei noastre.

Dintre foştii elevi ai lui Alexandru Bărcăcilă, amintim numai cîţiva, astăzi oameni de ştiinţă cu prestigiu în ţara noastră ca: prof. dr. Al. Dima — membru corespondet al Academiei, dr. Şerban Cioculescu, membru corespondent al Academiei, prof. dr. Dumitru Berciu, prof. dr. Dumitru Tudor, Ion Berciu, dr. Odiseu Apostol şi regretatul prof. dr. Grigore Florescu.

Activitatea sa de cadru didactic a mers mînă în mînă cu cercetarea trecutului istoric al judeţului Mehedinţi, reuşind, cu mari sacrificii, să înfiinţeze la 3 mai 1912 cu ajutorul elevilor săi Muzeul de istorie al Liceului Traian, numit mai apoi « *Muzeul Regiunii Porţilor de Fier* », pe care după ce-l adăposteşte în incinta Liceului Traian, îl va instala începînd din 1926 în noul local construit prin grija sa lîngă castrul Drubeta, unde se află şi azi.

Activitatea de arheolog şi muzeograf a lui Alexandru Bărcăcilă este cunoscută nu numai prin bogatele colecţii de arheologie, istorie şi ştiinţele naturii pe care le-a adunat prin truda sa de peste 30 de ani, rod a numeroase cercetări, dar şi prin publicaţiile sale prin care a împărtăşit specialiştilor şi celor doritori de a cunoaşte rezultatul unei munci perseverente pe linia cunoaşterii unei regiuni bogate în mărturii ale trecutului poporului nostru.

La sărbătorirea sa au participat: acad. prof. C. Daicoviciu, acad. prof. Em. Condurachi, prof. dr. C.S. Nicoläescu-Plopşor, dr. Şerban Cioculescu, prof. dr. Alex. Dima, prof. dr. I. Nestor, prof. dr. Gheorghe Ştefan, membri corespondenţi ai Academiei Republicii Socialiste România, dr. Dorin Popescu — dir. adj. al Institutului de arheologie, Ion Conea, V. Brătulescu, dr. Odiseu Apostol, A. Lupu, Liviu Ştefănescu — vicepreşedinte al Consiliului muzeelor, Lucian Roşu — redactor şef al Revistei Muzeelor, Radu Florescu, Ion Firu — director al Muzeului regional al Olteniei, Mişu Davidescu — director al Muzeului « Porţile de Fier » din Tr. Severin, Ion Berciu — de la Muzeul din Alba Iulia, Gh. Popilian de la Muzeul regional al Olteniei.

« *Sărbătorim astă seară pe cel mai vîrstnic arheolog al nostru, prietenul şi colegul Alexandru Bărcăcilă, cu prilejul împlinirii frumoasei vîrste de 90 de primăveri, cu toate verile, toamnele şi iernile lor* », şi-a început cuvîntul său C. S. Nicoläescu-Plopşor. « *Ca de obicei, în asemenea împrejurări, cel care deschide şirul cuvîntărilor e dator să facă o scurtă prezentare biografică, lucru pe care voi încerca să îl însăilu eu, ca cel mai apropiat de înfăptuirile lui nenea Bărcăcilă la Turnu Severin, unde şi-a desfăşurat rodnica sa activitate pe tărîm cultural şi ştiinţific* ».

În continuare vorbitorul a amintit, în calde cuvinte, viaţa de generoasă dăruire pe tărîmul ştiinţei a sărbătoritului. « *Şi, îi urez să bată suta pe muchie. Cînd ai împlinit 90 de ani te calcă datoria să împlineşti veacul. Nene Bărcăcilă, să ne trăieşti !* » — şi-a încheiat vorbitorul cuvîntul.

Amintindu-şi cum l-a cunoscut pe Alexandru Bărcăcilă, acad. prof. Constantin Daicoviciu a spus: « *Şi eu am fost la Drubeta. Şi eu am văzut acolo un bătrîn, tînăr azi ! L-am văzut, l-am iubit şi l-am respectat pentru că am văzut în el un om de ştiinţă, un animator.*

Azi la frumoasa vîrstă de 90 de ani eşti înconjurat cu dragoste de elevi şi de cei care te-au cunoscut.

Ce poate fi mai frumos şi mai înălţător?

Dragă tovarăşe Bărcăcilă şi iubite prieten! Ai făcut minuni şi ne-ai adus pe toţi arheologii la un sentiment nobil şi mare, în a te stima. N-am să-ţi înşir toate meritele. Toţi te vor preţui şi vei fi mereu în vederile noastre « cît picioarele podului de la Drubeta ».

Sînt fericit că sînt prezent la această sărbătorire şi-ţi urez o lungă, lungă bătrîneţe ».

https://biblioteca-digitala.ro

Apoi, acad. prof. Emil Condurachi, directorul Institutului de arheologie, a spus:

« Au fost înainte vreme cîțiva oameni care au dovedit că se face treabă și în provincie: Moisiuc la Tulcea și Bărcăcilă la Turnu Severin.

Muzeul de la Turnu Severin rămîne ca model, ca o mărturie vie a unei intense și fructuoase activități a celui pe care-l sărbătorim azi.

Mult stimate tovarășe Bărcăcilă ! Ați avut în față modelul unor profesori eminenți ca Tocilescu sau Pârvan care v-au călăuzit pașii. Ați avut o pregătire științifică serioasă care v-a ajutat să înfăptuiți ceea ce ați înfăptuit. Să trăiți și la mulți ani ! »

Evocînd unele momente din viața de elevi ai Liceului Traian de la Turnu Severin, la direcția căruia se afla Alexandru Bărcăcilă, au luat cuvîntul apoi Șerban Cioculescu și Alex. Dima — membri corespondenți ai Academiei.

« Am fost elev al lui Alexandru Bărcăcilă — a spus Șerban Cioculescu. *Într-un singur an am învățat cu prof. Bărcăcilă cît în 5 ani. Se interesa foarte mult de noi, încît a putut să ne facă buni cunoscători ai limbii latine. Mi-a cmintit de Elicde Rădulescu ! Mi-a insuflat dragostea de muncă, optimismul, credința că în fiecare din noi se poate stimula o energie și o inteligență. Mă bucur că mă aflu la sărbătorirea profesorului meu la această frumoasă vîrstă.*

Vă urez să fiți fericit și cm vrea să călcăm pe urmele pașilor dvs. mari. Să trăiți ! »

« Adaug, la frumoasele cuvinte ale colegului Șerban Cioculescu — a spus apoi prof. Alexandru Dima — *că Alexandru Bărcăcilă a fost un director de mare autoritate. Am simțit mîna sa de fier îmbrăcată în mănușe de catifea. Vorbea sacadat, simplu. Unele ședințe ale societății noastre de lectură conduse de prof. Bărcăcilă erau la nivelul universitar. În vremea noastră sub îndrumarea directorului, am învățat spiritul umanist. Să-mi fie îngăduit să urez în cinstea directorului pe care l-am avut întotdeauna în față ».*

Cel mci vîrstnic elev, doctorul Odiseu Apostol, în cuvinte calde a evocat personalitatea și marile calități de pedagog și om de știință ale prof. Bărcăcilă, după care, unul dintre colaboratorii apropiați ai prof. Bărcăcilă, Victor Brătulescu (pe atunci la Comisiunea monumentelor istorice), a spus: *« Vasile Pârvan în 1910 a primit din partea Comisiunii monumentelor istorice însărcinarea să delimiteze raza monumentelor istorice de la Tr. Severin. Însă cel care a tradus în fapt aceasta, a fost Alexandru Bărcăcilă. Pentru energia sa fără seamăn a fost denumit « Neptun » de la Turnu Severin ».*

« Stimate profesore Bărcăcilă și totuși iubite d-le Bărcăcilă, — și-a început cuvîntul său prof. I. Nestor, membru corespondent al Academiei — *pentru temeiuri care privesc cercetarea arheologică din țara noastră, voi spune cîteva cuvinte de felul cum am ajuns să vă cunosc și cum am lucrat și eu în aceste probleme. Vasile Pârvan îmi dăduse misiunea de a cerceta o problemă în legătură cu neoliticul și am venit la Turnu Severin pentru a cerceta neoliticul de tip Boian. Aceasta mi-a prilejuit o trăire deosebită. Am fost așa de bine primit de prof. Bărcăcilă și am lucrat așa de bine acolo, încît am ajuns oltean prin adopțiune. Prof. Bărcăcilă era gazda noastră a celor care cercetau acolo. La Craiova prezida Plopșor cu tumultuoasa sa activitate. Am făcut unele săpături și în Dolj și Mehedinți pentru a valorifica rezultatele cercetărilor din Oltenia.*

Pentru prilejul de a munci și activa în Oltenia, vă mulțumesc dvs. Eu, moldoveanul, lucrînd la București, mă reîntorc în Oltenia. Ciclul se repetă pe plan superior. Intenționez să reiau unele activități ale mele în Oltenia în legătură cu studiul formării limbii și poporului român.

Aduc un omagiu celor care au lucrat în Oltenia pentru istoria poporului român. Vă felicit vîrsta patriarhală pe care ați atins-o și sînt convins că nu veți lăsa condeiul din mînă pînă la 100 de ani ».

Apoi, din partea Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă, a luat cuvîntul tov. Liviu Ștefănescu, vicepreședintele Consiliului muzeelor: — *« Din partea Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă și făcîndu-mă purtătorul de cuvînt al tuturor muzeografilor din țara noastră, care muncesc neobosit pentru propășirea muzeografiei românești vă aduc stimate tov. Bărcăcilă, cel mai vîrstnic muzeograf al țării noastre, urările de viață lungă și rodnică.*

În vremuri grele, luptînd cu ignoranța și neînțelegerea, dvs. ați muncit cu abnegație și ați creat primul muzeu al Olteniei, Muzeul Porțile de Fier din Turnu Severin. Grație activității dvs. neobosite, cît și a urmașilor dvs., Muzeul din Turnu Severin se bucură azi de un prestigiu binemeritat atît în țară cît și în afară. Munca dvs. perseverentă care v-a caracterizat este un vrednic exemplu de urmat pentru tinerii noștri muzeografi care vă prețuiesc și vă urează încă o dată prin mine « mulți ani și proaspete puteri de muncă » !

Cuvinte de laudă și prețuire au rostit apoi cei care l-au urmat la direcția Muzeului din Turnu Severin: Gheorghe Popilian, Lucian Roșu și Mișu Davidescu. Au mai luat apoi cuvîntul arheologul Ion Berciu, Ion Firu, directorul Muzeului regional al Olteniei.

S-a citit scrisoarea trimisă de Gușiță, vechi colaborator al profesorului Alexandru Bărcăcilă și telegrama trimisă de studenții anului I ai Facultății de istorie și geografie din Craiova, cu urări de sănătate, ani mulți și activitate creatoare.

Impresionat de dragostea cu care a fost înconjurat, de bucuria recunoașterii unor strădanii de aproape 70 de ani pe tărîmul profesoratului, cercetării și muzeisticii, strădanii pe care le continuă și azi, prof. Bărcăcilă a spus:

« Sînt emoționat de această cinstire, de prezența atîtor somități care mă zdrobesc prin activitatea lor, cum este prof. Daicoviciu și alții.

La Turnu Severin ,am ajuns printr-o întîmplare. Refuzînd să preiau direcția gimnaziului din Cîmpulung Muscel, unde mă aflam, pe motiv de sănătate, Spiru Haret mă trimite să « mă însănătoșesc » la Turnu Severin, la Liceul Traian, ceea ce a fost spre binele meu căci la Cîmpulung nu aveam cîmpul de cercetare pe care mi l-a oferit Severinul.

https://biblioteca-digitala.ro

M-a ajutat în cercetare pregătirea pe care mi-am format-o cu profesori ca C. Giorgian (l. franceză), Anghel Dumitrescu (istorie), C. Dimitrescu-Iași (filozofie), Gh. Țițeica (matematică), Em. Grigorovici și Aurel Popovici (limba germană). De la astfel de somități mi-am cîștigat la seminarul Nifon temeiul culturii mele. Trecînd la universitate am funcționat ca asistent neoficial la catedra de epigrafie a lui Tocilescu cu care am făcut vizite la monumentele din Banat unde l-am întîlnit pe Gheza Kun — președintele Academiei Ungare.

Am fost în Grecia. La Olimpia am văzut pe Hermes al lui Praxitele. Iată deci că anularea funcționării la Cîmpulung și trimiterea la Turnu Severin au fost spre binele meu. Aș vrea să amintesc un fapt. În 1927 cu ocazia Congresului presei latine, la care au participat țările latine din Europa și America de Sud, unul dintre participanți, îndreptîndu-se spre castru și văzînd clădirea impunătoare în care era adăpostit muzeul, a exclamat ironizînd, pe cei care înainte de venirea în România, îi spuseseră că de la Orșova spre răsărit începe barbaria, « Voilà les barbares ».

Și acum vă rog să-mi dați voie să picur o picătură în memoria foștilor mei dascăli. Dacă aș avea glas, . . . v-aș cînta: « La mulți ani cu sănătate și să trăiți ».

LUCIAN ROȘU

LISTA PUBLICAȚIILOR LUI ALEXANDRU BĂRCĂCILĂ

APĂRUTE

1. **Raport asupra monumentelor istorice din Turnu Severin**, cu descoperirea capelei cetății Severinului. Publicat în Buletinul Comisiei monumentelor istorice, anul VII-1914, pag. 139—142.
2. **Antiquitées pré — et protohistoriques des environs de Turnu Severin.** « Dacia », nr. 1/1942, pag. 280—296.
3. **Drubeta, azi Turnu Severin.** « Boabe de grîu », 1932. În extras 40 pag., 75 figuri și planul castrului după săpăturile lui Gr. Tocilescu și Alexandru Bărcăcilă.
4. **Băile Herculane în epoca romană.** « Revista studiilor medicale », nr. 10/1932.
5. **Turnu Severin: Trei veacuri de viață medievală.** « Arhivele Olteniei », 1933.
6. **Noi monumente funerare din Drubeta.** « Arhivele Olteniei », 1934.
7. **Monumentele religioase ale Drubetei.** « Arhivele Olteniei », 1934.
8. **Mănăstirea Coșuștea — Crivolnic.** Descoperire arheologică. Publicat în B.C.M.T., fascicola 86, 1935.
9. **Cetatea Severinului. Început de cercetări arheologice.** « Buletinul Comisiei monumentelor istorice », fasc. 94, 1937.
10. **Une ville Daco-Romaine, Drubeta,** L'archeologie en Roumanie, București, 1938.
11. **Les thermes romains de Drubeta,** « Ramuri », Craiova, 1938.
12. **Cetatea Severinului.** Raport sumar asupra săpăturilor din 1938, 1939. « Buletinul Comisiei monumentelor istorice », fasc. 100, 1939.
13. **Tezaurul medieval de la Gogoși — Mehedinți.** « Cronica numismatică și arheologică », București, 1939.
14. **Aurul Ardealului în prada avarică a lui Carol cel Mare.** « Apulum », Buletinul muzeului regional.
15. **Dacia de la Dunăre,** din analele france din sec. IX. Evenimente și probleme. « Arhivele Olteniei », anul XXIII—XXV.
16. **Bărboi, Botoșești — Paia.** « Buletinul Comisiei monumentelor istorice », fasc. 93, 1937.
17. **Tezaurul de monede de la Sisești-Mehedinți.** « Studii și cercetări de numismatică », vol. I, 1957, Ed. Acad. R.P.R.
18. **Monede și două iconițe de la Ostrovul Mare și Gogoși-Mehedinți.** « Studii și cercetări de numismatică », vol. I, 1957, Edit. Academiei R.P.R.
19. **În jurul monumentului dedicat împăratului Gordian al III-lea la Drubeta.** « Studii și cercetări de istorie veche » 1—4, anul VIII, 1957.
20. **Monede de la cetatea medievală a Severinului.** « Studii și cercetări de numismatică », vol. I, 1957, Edit. Academiei R.P.R.
21. **Dacia și Dania în istoriografia și cartografia medievală.** « Studii și materiale de istorie medie », vol. III, 1959.

ARTICOLE ÎN MANUSCRIS, PREDATE SPRE PUBLICARE

1. **În jurul a două monumente pentru împăratul Caracalla.** Va apărea în revista Muzeului regional Alba Iulia, vol. V.
2. **Corvinii în Bonfinius. Rerum Hungaricum, libri XLV.** Va apare în revista Muzeului regional Alba Iulia, vol. I.
3. **Ținuturile dunărene și nord-pontice în hărțile de la Elastav și Herdorf, sec. XVIII.** Revista « Studii și materiale de istorie medie »

ARTICOLE ÎN CURS DE PREGĂTIRE, CU SPRIJINUL MUZEULUI DIN TURNU SEVERIN

1. **Cetatea Severinului.** Aspectul și realitățile ei în urma săpăturilor din 1936—1944.
2. **Cele trei pile de pe malul nordic ale podului lui Traian și scena CI de pe Columna Traiană.**
3. **Statuia împăratului Traian din castrul Drubeta după piese de bronz descoperite acolo.**

https://biblioteca-digitala.ro

Plenara comună a Consiliului muzeelor şi a Comisiei muzeelor de artă din cadrul Consiliului artelor plastice, din CSCA 377
Dimitrie RADU — Reproducerea în captivitate a struţului american (Rhea americana L)..... 385
Paul CERNOVODEANU — Istoricul turnului Colţei în documentele vremii..... 392
Valeriu BUTURĂ — Cu privire la formarea colecţiilor etnografice în muzeele cu profil istoric 397
Petre OPREA — Contribuţii la istoricul ramelor de tablouri în ţara noastră (sec. XIX—XX) 402
Maria IACOB — Dimitrie Brândza 408
Ion T. DRAGOMIR — Din activitatea de cercetător, colecţionar şi muzeograf a lui V. A. Urechia 413
Tancred BĂNĂŢEANU — Muzeul de artă populară al Republicii Socialiste România la al 60-lea an al existenţei sale 418
Emanoil SĂVOIU — Ştefan Ciuceanu 423
Anatolie TEODOSIU şi dr. T. IONESCU-GOVORA — Cercetarea operelor de artă cu ajutorul aparatului Röentgen 424
Otto GREFFNER — Prin muzeul memorial « Ioan Slavici » din Siria..... 430
Doina MAKSUTOVICI — Muzeul « Răscoala din 1907 » (Roşiorii de Vede) 431
Dr. docent Dan SIMONESCU — Biblioteca stolnicului Constantin Cantacuzino..... 433
Ludovic KOVÁTS — Contribuţii la cunoaşterea răspîndirii mătăsarului Bombycilla garrulus (L) în regiunea Munţilor Harghitei..... 437
Eugen COMŞA — Schimbul la comunităţile din epoca neolitică de pe teritoriul ţării noastre 440
N. HARŢUCHE — Un vas de marmură descoperit într-un mormînt de tip Hamangia..... 445
Elena GHIANOPOULOS — Un mormînt neolitic la Curcani 446
V. FENESAN şi Z. MILEA — Topor de aramă cu braţele dispuse în « cruce »..... 448
Şerban SEMO — Aşezări dacice în nordul raionului Giurgiu..... 449
Georgeta MORARU-POPA — Adăposturi temporare din cuprinsul sălaşelor bănăţene..... 451
Dr. docent Mihai BĂCESCU — Cîte ceva despre muzeele de ştiinţele naturii, acvariile şi grădinile zoologice ale Germaniei federale..... 454
Barbu BREZEANU — Cu istoricul de artă Louis Hautecœur despre muzeele noastre..... 456
Toma BÉCZY — Completarea colecţiei oologice Dobay..... 457
M. TARISZNYAS — O expoziţie de ceramică populară românească..... 458
Valentina BUŞILĂ — Muzee în aer liber din S.U.A. 458
A. N. — Ştiri 460
Lucian ROŞU—Profesorul, arheologul şi muzeograful Alexandru Bărcăcilă la 90 de ani de viaţă 462

https://biblioteca-digitala.ro

Совместный пленум Совета музеев с комиссией музеев искусств при Художественном Совете в Комитете Культуры и Искусства 377
Димитрие РАДУ — Размножение в неволе американского страуса 385
Паул ЧЕРНОВОДЯНУ — История Башни Колця в документах прошлого 392
Валериу БУТУРЭ — Относительно формирования этнографических коллекций в музеях исторического профиля 397
Петре ОПРЯ — Относительно истории картинных рам в нашей стране (XIX—XX вв) 402
Мария ЯКОБ — Димитрие Брэндзэ 408
Ион Т. ДРАГОМИР — Из научной. коллекционной и музееведческой деятельности В. А. Урекя 413
Танкред БЭНЭЦЯНУ — Музей народного творчества Социалистической Республике Румынии на 60-м году своего существования 418
Эмануил СЭВОЮ — Стефан Чучяну 423
Анатолие ТЕОДОСИУ и Т. ИОНЕСКУ-ГОВОРА — Исследование художественных произведений с помощью аппарата Рентгена 424
Отто ГРЕФНЕР — Мемориальный музей Иоана Славича в Ширии 430
Дойна МАКСУТОВИЧ — Музей «Восстание 1907 года» в Рошиорий ве Веде . 431
Д-р доц. Дан СИМОНЕСКУ — Библиотека стольника Константина Кантакузино 433
Людовик КОВАЦ — Сведения относительно распространения Bambycilla garrulus (L) в окрестностях гор Харгитей 437
Еуджен КОМША — Обмен между общинами в эпоху неолита на территории Румынии 440
Н. ХАРЦУКЕ — Мраморный сосуд, найденный в одном из захоронений типа Хаманджия 445
Елена ГЯНОПУЛОС — Неолитическое захоронение в Куркань 446
В. ФЕНЕШАН и З. МИЛЯ — Медный топор в форме креста 448
Шербан СЕМО — Дакские поселения на севере района Джурджу 449
Джорджета МОРАРУ ПОПА — Временные укрытия на бэнэцянских пастбищах 451
Д-р доц. Михай БЭЧЕСКУ — Записки о музеях естествознания. аквариумах и зоологических садах Федеративной Республики Германии 454
Барбу БРЕЗЯНУ — Искусствовед Луис Откёер о наших музеях 456
Тома БЕЦИ — Пополнение коллекции яиц Добай 457
Т. ТАРИСНЯШ — Выставка румынской народной керамики 458
Валентина БУШИЛЭ — Музеи под открытым небом в США 458
А. Н. — Сообщения 460
Лучян РОЩУ — Девяностолетие профессора, археолога и музееведа Александра Бэркэчилэ 462

https://biblioteca-digitala.ro

La réunion plénière commune du Conseil des musées et de la Commission des musées d'art du Conseil des arts plastiques du Comité d'Etat pour la Culture et l'Art 377
RADU Dimitrie — La reproduction de l'autruche américaine en captivité (Rhea americana L) 385
CERNOVODEANU Paul — L'histoire de la Tour de Colţea d'après les documents de l'époque 392
BUTURĂ Valeriu — Sur la constitution des collections ethnographiques dans les musées d'histoire 397
OPREA Petre — Contributions à l'historique des cadres de tableaux dans notre pays (XIX-e—XX-e siècles) 402
IACOB Maria — Dimitrie Brândza 408
DRAGOMIR Ion T. — V. A. Urechia chercheur, collectioneur et muséographe..... 413
BĂNĂŢEANU Tancred — Le 60-e anniversaire du Musée d'art populaire de la République Socialiste de Roumanie 418
SĂVOIU Emanoil — Ştefan Ciuceanu 423
TEODOSIU Anatolie et dr T. IONESCU-GOVORA — L'étude des œuvres d'art à l'aide de l'appareil Roentgen 424
GREFFNER Otto — En visite au musée mémorial Ioan Slavici à Şiria 430
MAKSUTOVICI Doina — Le Musée « Le Soulèvement de 1907 » — (Roşiorii de Vede) 431
Dr. docent SIMONESCU Dan — La bibliothèque du stolnic Constantin Cantacuzène..... 433
KOVATS Ludovic — Contributions à la connaissance de la répartition de *Bombycilla garrulus* (L) dans la région des Mts Harghita..... 437
COMŞA Eugen — Les échanges chez les communautés de l'époque néolithique sur le territoire de notre patrie 440
HARŢUCHE N. — Un vase en marbre découvert dans une tombe de type Hamangia 445
GHIANOPOULOS Elena — Une tombe néolithique à Curcani 446
FENEŞAN V. et Z. MILEA — Une hache en cuivre aux bras en « croix »..... 448
SEMO Şerban — Etablissements daces au nord du district de Giurgiu..... 449
MORARU-POPA Georgeta — Abris temporaires sur les territoires des établissements du Banat 451
Dr. docent BĂCESCU Mihai — A propos des musées de sciences naturelles, des aquariums et des jardins zoologiques de l'Allemagne Fédérale..... 454
BREZEANU Barbu — Causerie avec M. Louis Hautecœur, historien de l'art, à propos de nos musées 456
BECZY Toma — Completion de la collection oologique Dobay..... 457
TARISZNYAS M. — Une exposition de céramique folklorique roumaine 458
BUŞILĂ Valentina — Les musées en plein air aux Etats-Unis..... 458
N. A. — Informations 460
Lucian ROŞU — Alexandru Bărcăcilă, professeur, archéologue et muséographe, à son 90-e anniversaire 462

https://biblioteca-digitala.ro

The joint plenary meeting of the Council of Museums and Art Museum Commission of the Plastic Arts Council of the State Committee of Culture and Art 377

RADU Dimitrie — Reproduction of the American ostrich in captivity (Rhea americana L).... 385

CERNOVODEANU Paul — The history of Colţea Tower as shown in the documents of the epoch 392

BUTURĂ Valeriu — Building ethnographical collections in historical museums..... 397

OPREA Petre — Contributions to the history of picture frames in our country (19th — 20th centuries) 402

IACOB Maria — Dimitrie Brândza 408

DRAGOMIR Ion T. — V. A Urechia as scientist, colectioner and museographer..... 413

BĂNĂŢEANU Tancred — The 60th anniversary of the Folk Art Museum of the Socialist Republic of Romania 418

SĂVOIU Emanoil — Ştefan Ciuceanu 423

TEODOSIU Anatolie and Dr. T. IONESCU-GOVORA — X-ray study of art works 424

GREFFNER Otto — Visiting the Ioan Slavici memorial museum at Siria..... 430

MAKSUTOVICI Doina — The museum «The uprising of 1907» (Roşiorii de Vede)..... 431

Dr. docent SIMONESCU Dan — The library of the stolnic Constantin Cantacuzino..... 433

KOVATS Ludovic — Contributions to the knowledge of the distribution of the waxwing Bombycilla garrulus (L) in the Mts Harghita area 437

COMŞA Eugen — Exchange with neolithic communities from our country 440

HARŢUCHE N. — Marble vase found in Hamangia type tomb..... 445

GHIANOPOULOS Elena — Neolithic tomb at Curcani 446

FENESAN V. and Z. MILEA — A copper axe with crossed edges..... 448

SEMO Şerban — Dacic settlements in the north of Giurgiu district..... 449

MORARU POPA Georgeta — Temporary shelters in Banat settlements..... 451

Dr. docent BĂCESCU Mihai — On natural sciences museums, aquariums and zoos in West Germany 454

BREZEANU Barbu — A talk with art historian M. Louis Hautecœur about Romanian museums 456

BECZY Toma — Completing the Dobay egg colection..... 457

TARISZNYAS M. — A Romanian exhibition of folk ceramics..... 458

BUŞILĂ Valentina — Open air museums in the USA..... 458

N. A. — News 460

Lucian ROŞU —Alexandru Bărcăcilă, professor, archaeologist and museographer is 90 years old 462

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

43.474

Lei 7

https://biblioteca-digitala.ro